

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2012 MÁJUS ■

■	3	BARNÁS FERENC	■
		Másik halál	(regényrészlet)
■	14	GÉCZI JÁNOS	■
		A horda	(próza)
■	19	SZÁNTÓ T. GÁBOR	■
		Nőügy	(regényrészlet)
■	25	DEBRECENI BOGLÁRKA	■
		Lófej szomszéd	(novella)
■	28–29	KESZTHELYI REZSŐ	■
	28	Az eltűnés sokadik bája	
	28	Puhatóló	
	28	Jószertint légvár	
	29	Intelem	
	29	Az egyik félretolható rögeszme	
	29	Rajziünemény	
	29	A főlíans egyik gráciája	(versek)
■	30–31	G. ISTVÁN LÁSZLÓ	■
	32	Tizennegyedik védőbeszéd	
	31	Tizenhatodik védőbeszéd	(versek)
■	32–33	NYERGES GÁBOR ÁDÁM	■
	32	Nem ad írt	
	32	Színusz	(versek)
	32	Membrán	
	32	Későn érő	
	33	Te 1 jo	
■	34	MOHÁCSI ÁRPÁD	■
		chopin, a böllér	(vers)
■	35	PODMANICZKY SZILÁRD	■
		Ágyak	(novella)
■	40	CSEPREGI JÁNOS	■
		X. stáció („Azért is és csak azért sem...”)	(regényrészlet)
■	47	SÁNDOR ZOLTÁN	■
		A kecsketej gyermeke	(elbeszélés)
■	54	RODDY DOYLE	■
		A fénykép	(novella Tóth Bálint Péter fordításában)
	61	FÍK	
■	62	VÖRÖS GERGELY	■
		Fetregés	
		Szivacs	(versek)
■	62	TÓTH TÍMEA	■
		Az eltört óra	(próza)
■	63	TAKÁCS ZSUZI	■
		Használati utasítás	(próza)

64	DOBRY JUDIT Pro tempore Üdvözet (versek)
64	ANGYAL SÁNDOR Ilony néni se szereti a meleget... (vers)
64	BÓDIS ATTILA Csáth Gézának (vers)
65	CZUCZ ENIKŐ Jóga Ez egy ilyen nap (versek)
66	NAGY HAJNAL CSILLA Eredetünk Ez mi? (versek)
66	KONCZ CSILLA Vallomás (próza)
67	KASZMÁN ZOLTÁN Genezis (vers)
68	HAJTMAN KORNÉL Élelfogytiglan Megváltás (versek)
70	IPARTERVES – TIMÁR KATALIN Egy festményről (diológus Lakner László <i>Hitler beszél...</i> című képe kapcsán)
82	ÉKSZERBE ZÁRT REGÉNYHÖSNÖK NÉMETH VÁNYI KLÁRI beszélget Szécsi Noémivel és Szász Károlyllyal
86	GYÜRKY KATALIN Az „árulás” válfajai (Vaszilij Akszjonov posztumusz regényeiről)
95	BÓDI KATALIN Az elhallgatás lehetőségei (Rakovszky Zsuzsa <i>VS</i> című kötetéről)
97	KALÓ BÉLA Élesedő faun – tükör (Erdődi Gábor <i>A faun örök szerenádja</i> című kötetéről)
98	SZERBHORVÁTH GYÖRGY Regénycsapdák (Igor Marojević <i>Majčina ruka</i> és Svetislav Basara <i>Mein Kampf</i> című kötetéről)
101	BARNICKÓ BALÁZS – SZABOLCSI JÁNOS Négykezes az iskolában (Janne Teller <i>Semmi</i> című kötetéről)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
Beke Zsolt
kalligram@kalligram.sk

Kukorelly Endre (versrovat)
qkorelly@yahoo.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Cseh Zoltán,
Hizsnay Zoltán

Levélcím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.

Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2012)

Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztőség és kiadó:

811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028.

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony.
Nyomja: Valeur Kft., Dunaszerdahely
Példányszám/Náklad: 1300 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

másik HALÁL

Közben bent úgy határoztak, hogy csináljuk mi, ha már egyszer ott vagyunk. Úgyis kiszámíthatatlan lett minden az utóbbi időben, üzenték, elvégre még csak azt sem lehet tudni, kik azok, akik hozzánk jönnek, amikor jönnek, és mennyi ideig maradnak, ha egyáltalán maradnak. A Grófnő tiltakozott. Azt mondta, velünk ilyen nem lehetnek, mint ahogy a vendégeinkkel sem, majd hozzátette, hogy mindez teljességgel törvénytelen, mert ez az intézkedés legalább három különféle rendelkezésbe és ugyanennyi szabályba ütközik, ő ezt tudja, mondta, mint ahogy azt is, hogy ezt az egészet nem szabad annyiban hagyni, mert az embernek igenis ki kell állni a saját jogaiért, másokéért pedig kivált, és hogy ő akár a legfelsőbb szintig is el fog menni, mondta, és akkor majd a bentiek közül egyesek megnézhetik, minek mi a következménye, egybekről nem is beszélve, „Amúgy meg lófaszt a seggükbe, mucikám, úgy, ahogy mondom, schramm drüber!”, és elrohant. Kékhajú nem ellenkezett. Mintha egyenesen örült volna az új rendnek; nyilván úgy számolt, hogy elérkezett az ő ideje, mert így majd látni fogjuk, hogy ő még ebben a helyzetben is többre hivatott bármelyikünknel és nemcsak a származása miatt. Én hol azt mondtam, hogy a dolog tényleg lehetetlen helyzetbe hoz bennünket, következőképpen teljes lesz a felfordulás, hol meg azt, hogy a felettünk állók utasításait, bármit is gondoljunk azokról, be kell tartanunk, ellenkező esetben reptethetnek; mert „akárhogy is nézem, ez várna ránk”, ami talán a Grófnő számára nem jelentené a véget, mondtam, de nekem mindenképp. Ezen a Grófnő eltűnődött. Néhány nap elteltével aztán azt mondta, talán igazam van, valamint még azt is, hogy tulajdonképpen ő maga is velünk maradna, úgyhogy mégis csináljuk az egészet.

Így lett.

Én mindent megcsinálok, amit mondanak. Azt hiszem, ezért is jutottam oda, ahová jutottam, habár ez a tulajdonságom a közelmúlt eseményeinek alakulásában talán nem játszott közvetlen szerepet. Az összefüggések összefüggéseit viszont csak később értjük meg, körülbelül akkor, amikor már mindent elrontottunk. A Grófnőnek erről nem beszéltem, pedig tudom, hogy igazat adott volna, elég volt az arcára néznom. Amikor legeslegelőször meg láttam ezt az arcot, megjijedtem. Nem. Nem is ijedtség volt bennem, hanem félelem, miközben arra gondoltam, hogy ilyen leszek majd öregkoromban, feltéve, hogy lesz öregkorom. Hatvanöt felett járt, amihez tizenöt-húsz évet nyugodtan hozzászámolhattam, nem

mintha ezzel mondtam volna valamit. Ilyen fajta ráncokkal korábban nem találkoztam; ezen az arcon nem volt egyetlen nyugodt pont sem, tekintete pedig mintha azt sugallta volna, hogy a Grófnő életében nem volt minnek tönkremennie.

Nem voltam abban a helyzetben, hogy a kiadott feladatot ne csináljam, vagy ellenkezzek, vagy erre és erre hivatkozzak; és ahhoz sem volt kedvem, hogy bármit is mondjak.

Egy A4-es lapra körülbelül 24 vinyetta van felragasztva. A központi irodából hozzák ezeket a lapokat, százat-százötvenet, alkalomtól függően akár többet. Mindegyik vinyettán egy-egy cím. A vinyettát két ujjal lehúzd az A4-esről, aztán két kézzel ráragasztod a borítékra; eggyel nem megy, mert nem mindegy, hová kerül a papírcsík; az alsó harmad közepéhez képest néhány centivel jobbra ragasztod, úgy, hogy a 6x3-as papírcsík merőlegest zárjon be a szélekkel, illetve a láthatatlan átlókkal egyúttal kétharmados keresztkapcsolásban is legyen, aminek eredményeképpen egy szokásos módon megcímezett borítékhoz képest küldeményünk garantáltan felhívó jellegű lesz, legalábbis az igazgatónőnk elgondolása szerint. Németh úr a munka kiadásánál mindezt nem magyarázta el, ám gyakorlatilag mégiscsak ez volt a feladat. Németh úr a felügyelőnk, közvetlenül alá tartozunk. Formálisan ő az intézet másik igazgatója, ő azonban a hivatalos megszólítást rühelli, „szó szerint”, mondja, úgyhogy arra kért bennünket, szólítsuk csak a családi nevén. Így is hívjuk, leszámítva azokat a helyzeteket, amikor szórakozik velünk. Erre akkor kerül sor, ha valami miatt nincs jókedve. Ilyenkor ugrat vagy parancsolgat, vagy egyszerűen úgy beszél velünk, hogy az sértő, pedig az ügyeink intézésében többnyire kifejezetten jóindulatú. Ha beszéltem volna neki egy-két korábbi helyemről, hozzám talán másképp viszonyul; de hát nem említettem neki semmit, így feltehetőleg az idő nagy részében csak arra tud gondolni, hogy negyvenvalahány éves koromra náluk akarom kihúzni.

Sohasem hittem volna, hogy valaha is ilyen listákat fogok látni. Nyilván megbíztak bennünk. Vagy nem bíztak meg, hanem egyszerűen tisztában voltak azzal, hogy mi már nem vagyunk abban a helyzetben, hogy bármilyen módon is visszaélhessünk bármivel. Ebben igazuk is volt. Elég volt ránk nézni. Általában nem találni meg azok címeit a telefonkönyvekben, akik az ilyen listákon szerepelnek, sokukét biztos nem. Több minden megállapítható egy ilyen címjegyzékből. Például az, hogy a magyar entellektüelek egy része a Rózsadomb–Svábhegy–Újbuda vonalon szeret élni, aminek nyilván sok oka lehet, talán a kilátás, esetleg az itt húzódó energiavonal, amely nekik komoly segítséget nyújthat szellemi erőfeszítéseikhez, vagy egyéb tisztánlátási küzdelmeikhez, ahhoz a harchoz, amelyben meghatározzák az általánosan szubsztanciális vagy általánosan specifikus helyzetet az általánosan műveletlen, vagy specifikusan tudatlan tömegéhez képest, hogy aztán még általánosabb vagy még specifikusabb értekezésekbe fogjanak szinte majdnem minden fontos kérdésről, minek eredményeképpen előbb-utóbb feltárul az új helyzet a tanulatlankéhoz képest, a politikailag és kulturálisan műveletlenekéhez képest, akik nyugtalanítóan sokan vannak akkor is, ha történetesen a mi tengerszinti magasságunkhoz képest pár száz méterrel alacsonyabban rohangálnak; ha pedig feltárul végül, aminek fel kell tárulnia, ami különben úgy néz ki, mintha már fel is tárult volna, már semmi sem akadályozhat meg bennünket abban, hogy a szellemet mint szellemet, a művészetet mint művészetet levegős autenticitással élvezzük, hogy a legújabb gazdaságtant mint speciálisan újszerű gazdaságtant levegős perspektívával képviseljük, ahogy azt az elitnek mindig is tennie kell, mert annyit elárulhatok, hogy ezeken a listákon a magyar szellemi elit egy bizonyos része szerepelt. Továbbá azt is elárulhatom, hogy mi, vagyis Kékúj, Madárka, a Grófnő és én azzal voltunk megbízva, hogy nekik meghívókat címezzünk, illetve betartalmazzunk, mivelhogy a mi intézetünk sok mindenkivel áll kapcsolatban, amiről később majd többet is elmondok, most csak annyit, hogy mi voltunk ezzel megbízva, mert tőlünk a *benti*

bentieknek semmilyen szempontból nem kellett tartaniuk, amivel, ha visszagondolok, jól számoltak, mert én magam sem tudom már, kik szerepeltek a listákon, habár ahogy olvastam a neveket – mert mindig ezzel kezdtem –, sokan voltak köztük olyanok, akikkel korábban ilyen-olyan dolgom volt, akikkel a bekerülésem előtti időszakban ilyen-olyan kapcsolatban álltam; feltehetőleg egyikőjük sem tudta volna elképzelni, hogy ezekben az időkben többek között én ragasztom nekik a ragasztanivalókat.

Több ezer címről volt szó, és lényegében véve hárman voltunk rá, mivel Madárkát egy idő után ebbe a tevékenységbe nem lehetett bevonni. Madárka Kékhajú testvére. Bizonyos tekintetben neki köszönhetem, hogy itt maradtam, hogy itt maradhattam. Úgy értem, bent. A Grófnő azt mondja, hogy Madárkánál az átállítás egyáltalán nem ment könnyen; ő gyakran beszél vele személyes dolgokról meg egyebekről is. Az átállítás az, amikor az egyik gyógyszerrel áttesznek a másikra. Úgy emlékszem, káliumot említett, de lehet, hogy valami más vegyületet, ami iksz dolgokért felelős. Nem kérdeztem, mik lennének ezek. Én nem veszem be a gyógyszereket, pedig amikor a doktornő előadta, hogy mi mindent kellene tegyek fizikai és szellemi egyensúlyom visszanyerése érdekében, külön figyelmeztetett: „Egyelőre azért mindenképpen tessék szedni a gyógyszereket. De vízzel! Ugye, érti?” Az egyik fajtát egy ideig szedtem, és tulajdonképpen a Seropramot is, ami jó volt, emlékeztetett egy bizonyos korábbi időszakra, de aztán abbahagytam. Amióta nem járok a doktornőhöz, mással próbálkozom, és ez annyira így van, hogy néha egyenesen arra jutok, napközbenre nem is találhattam volna magamnak a mostaninál jobb megoldást, bármit is gondolok vagy mondok sokszor az itteni körülményeimről – miközben a vendégeink természetesen továbbra is jöttek. Mert akik látni akarnak, azok látogatnak. Akik pedig látogattak, azok mindent követhettek, mivel a borítékolás mégiscsak több napon át tartott, sokszor akár egy hétig is.

Sohasem tudhatod, épp ki jön be hozzád. A mi helyünkre ugyanis bárki bejöhet. Akárki. Mondjuk főleg olyanokra utalok, akiknek bizonyos dolgok megtekintése a szándékában áll. Aztán ha bejutnak, és egy kicsit jobban körülnéznek a helyünkön, nem igazán tudják, hol vannak, nem igazán tudják, mire gondoljanak. Ezt többször észrevettem rajtuk, ahogy ragasztás közben a kerti asztalom mellől ilyen-olyan elfoglaltságaik közepette rajtakaptam őket. Akár azon, hogy titokban Kékhajút vizsgálgatják, pontosabban: bámulják. Igen, bámulták. Merthogy Kékhajú is bámulta őket, akinél ez a foglalatosság gyakori, tulajdonképpen még gyakoribb, mint a származási kérdés előhozatala. De nemcsak őt figyelgették; minket valamennyiünket ugyanúgy mustráltak, mert hát az asztalaink mellett ülve Kékhajú nélkül is kiváló célpontok voltunk.

Ami engem illet, én elsősorban magam miatt lestem azokat, akik minket lestek. Azért, hogy bizonyos dolgokat kiszűrhessek. Megszűrhessek. Észrevegyek. Hogy bizonyos dolgokat megtanulhassak. Hogy bizonyos dolgokat láthassak. Megérthessek. Ha nem ezt teszem, legközelebb még inkább *úgy* leszek, gondoltam, és még védtelenebbül. A legközelebb bekövetkezhet negyedórán belül, néhány percen belül vagy akár néhány másodpercen belül is. Ezen felül állandóan készenlétben kell lennem, mert bármikor jöhetnek; ilyenfélék és olyanfélék és másfélék is. Mert jönnek. És ha bejönnek, meglátnak. Meglátják, hogy ilyen állapotban vagyok. Hogy ide kerültem. Hogy egy ilyen helyre kerültem. Megtudják, hogy idáig jutottam; megtudják, hogy a dolgok nálam idáig jutottak. Ugyanez volt a Szervita téren is, meg később a Garázsban, most így látom, annak ellenére, hogy akkor csak ritkán fogtam fel, mi történik velem. Azt hiszem, valamelyik antik diszkontáruházból kerültek hozzánk a vasasztalok; jó ideig nem tudtam eldönteni, eredetileg milyen célra is készülhettek.

Kékhajú egy kicsit olyan, mint a Művésznő. Született előkelőség. Az ő eleganciáját nem lehet megtanulni. Bármit tesz, mozdulatának különös íve van, akkor is, ha éppen csak megigazítja a haját, amely egy bizonyos napszakban valami miatt rendre kéknek látszik. A tépést és ragasztást olyan műgonddal végzi, hogy azt filmezni lehetne. Lassúnak lassú, ezt

Németh úr is megállapította, a kivitelezés tökéletesítéséről azonban soha nem mond le; arra jutottam, hogy nála ez az egész majdhogynem érzelmi, de legalábbis lelki szükséglet. El sem tudjuk képzelni, hogy vele valójában mi lehet. Annyit tudunk, hogy meghalt a férje, akit nagyon szeretett, és aki bíró volt, vagy talán főbíró, de egészen biztosan vezetőségi tag a Kamaránál, és aki után a doktor nevet viseli, mert ő aztán nem mulaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy ne énekelné oda neve mellé az előkét: „Én dr. Garda Antalné vagyok, kérem szépen!” Ilyenkor ragyog és kifogástalanul szép. Ezen kívül viszont szinte semmi mást nem tudunk róla, hacsak azt nem számítjuk, hogy állandóan a származásával van elfoglalva. Azzal, hogy ő honnan érkezett, hogy ő ki mindenkiel áll kapcsolatban, meg hogy ez a ki mindenki mi mindenre hivatott a világban, természetesen saját magát is beleértve.

Az igazgatónő rendelkezett úgy, hogy Madárkát a ragasztással nem lehet terhelni. Nyilván körültreintő és megfontolt mérlegelés után született meg ez a döntés, amit mi elfogadtunk és ennek megfelelően jártunk el. Egyszer viszont késésben voltunk, ezért megkértük, segítsen. Amikor az intézetünk vezetője ezt észrevette, gyakorlatilag tajtékozott. „Megmondtam maguknak, hogy hagyják ki! Hát mégis, hogy képzelik ezt maguk?!” a mi igazgatónőnkől mindenki fél. A benti bentiek ugyanúgy, mint a benti kintiek, akikhez én magam is tartozom. Sokszor meg sem kell szólalnia, elég, ha néhány percet a közelünkben tartózkodik; mindamellert szeretjük is őt.

Egy alkalommal kijött hozzám. Valójában nem is hozzám, hanem a nagyterembe, ahol az egész napomat töltöm. Volt valakivel egy beszélgetése, amit valami miatt az én helyemen kívánt lefolytatni, nyilván nem véletlenül, de ez nem biztos. Sétálnak le s fel, beszélgetnek, meg-megállnak, néha odamennek az ablakhoz és a párkányt babrálják, mialatt számomra egy kellemetlen aspektussal akcendáltak megáll az idő, mert nem tudok nem tudomást venni róluk, amikor: Egyszer csak odalép hozzám az igazgatónő és ezt mondja: „Ismeri a novellát, ugye, amelyben a főhős átmegy a falon?” Azzal fogta magát és nekiment a falnak. Puff. Mert tényleg nekiment. „Így! Érti? Hát nem így kellene? Mondja, nem ez lenne a természetes?!” Zavarban voltam, egy kicsit talán el is pirultam, miközben arra gondoltam, ha az intézetben ilyen a vezető, milyen lehet a többi benti benti? Ez néhány nappal azután volt, hogy bekerültem.

A múltkor az igazgatónő egyik személyes vendége, egy úgynevezett nem akárki jött ki hozzánk. Mi nem vagyunk szigorúan elzárva a benti bentiektől sem, sehol egy külön elválasztott rész, ahová csak külön engedéllyel lehetne bejutni; ez az intézetünk jellegéből adódik, mi ugyanis bizonyos értelemben kísérleti helynek számítunk. Az igazgatói szobából könnyen kitalált hozzánk az illető, nem is volt szüksége segítségre. Ez a nem akárki történetesen tudta rólam, hogy ki vagyok, nem volt nehéz rájönnie, ezenkívül egy pillanatra mint ha félreérthetetlenül utalt is volna erre. Egy ideig legalábbis azt hittem, hogy jól látom, amit látok. Aztán, ahogy elkezdett járkálni, sétálgatni a teremben, elbizonytalanodtam. Volt már itt korábban is olyan esetem, hogy bejött valaki, aki tudta, hogy ki vagyok, aztán mégis úgy tett, mintha nem ismerne, mire én bizonyos időn belül azon kezdtem gondolkodni, nem lehet-e, hogy igaza van ennek a valakinek, nem lehet-e, hogy tényleg nem ismer, és pedig azért nem ismer, mert egyszerűen nem ismerhet, mégpedig azért nem ismerhet, mert én történetesen valaki más vagyok, mint a ki nek tartom és gondolom magam, ami már csak azért is így lehet, mert nem ismert fel ez a valaki, majd eszembe jutott, hogy talán valóban valaki másnak kellennem, ha ilyen helyen vagyok, ha ott vagyok, ahol vagyok, ha ezen az egészen ott gondolkodom, ahol gondolkodom, mint ahogy egy

jóval korábbi esetről határozottan erre is gondoltam, miközben akkor egyidejűleg megesküdtem volna rá, hogy ezzel a bizonyos asszonnyal korábban egy bizonyos szituációban nemcsak hivatalos beszélgetést folytattam, hanem később hivatalosan találkoztam is, sőt, egyszer, valami jubileumi rendezvényen azt mondta nekem, hogy legyen olyan szíves, húzódjak egy kicsit félre, mert kizárólag a velem társalgó urat szeretné lefényképezni. Ezúttal azonban csak az érdekelt, ahogyan ez a mostani nem akárki lépked és köröz a termekben, mert hol átment Kékhajúékhoz, hol visszajött hozzám, mialatt én egyre inkább egy 70x80-as képet láttam magam előtt, amelyet gondolatban valakivel már meg is festtettem, s melynek a *Lágy kór* címet adtam, s amelyet tulajdonképpen a Pszichiátriai Múzeum gyűjteményébe szántam.

Arra gyanakszom, hogy Madárka felmentése Németh úr közvetítésével történt. Vagyis nem is erre gyanakszom, hanem arra, hogy ő maga határozott a felmentés mellett. A pecsételés miatt. Mert mi nemcsak címekeket ragasztunk, nemcsak betartalmazunk, hanem pecsételünk is, mivelhogy több szempontból is hivatalos háznak számítunk. Madárka viszont extrán pecsétel. Erővel. Bár rá alkalmanként csupán hatszáz vagy hétszáz boríték jutott, ami hatszáz vagy hétszáz leütés, mondhatni csapás, ez mégiscsak olyan következményekkel járt, ami felett Németh úr felelős irányítóként nem hunyhatott szemet. Ráadásul minden egyes mozdulatát egyéb zajok is kísérték, nem beszélve arról, hogy a természet ritka mély hanggal ajándékozta meg, aminek majd minden leütésnél skálaszerű futamokkal nyomatékot is adott. Vibrált körülötte minden, mi meg hangulatunktól függően hol így, hol meg úgy reagáltunk, ami őt a tevékenységében egyáltalán nem befolyásolta; legfeljebb ráerősített. Mert őt ezekben a helyzetekben leginkább talán az érdekelte, ha mi ráidegesedtünk. Velem ez sokszor előfordult, annak ellenére, hogy amióta Madárka tudja, hogy valamikor tanár voltam, folyton az irodalomról beszél nekem. „A tú-ra, a tú-ra, a lityera-túra ra-vasz-pa-kúra, ra, ra, ra”, kezdi, aztán mikor mivel folytatja. Az átállítás előtt állandóan olvasott, de később is; egyszer azt mondta nekem, hogy az életben az irodalom az egyetlen vigasz. Általában mégsem a művekről beszél, hanem inkább az írókról, és róluk is leginkább kérdések formájában. Például: „Mit csinált Hammingvaj 36 Szentmihályon délután négykor Kordobában? Na? Hamm!? Nem tudjuk?! Ezért bök most a bökke én, a nő! Ahogy az a csikágói Szentmihálykor. Mert ő aztán értette, hogy kell a kordobai csibéket a szieszta alatt elandalítani! Lúzia, lúzia, elandalújzia, csucsijja, csöcsijje!” „Gusztustalankodsz itt nekem! Hát micsoda dolog ez?!”, mondta erre egyszer a Grófnő.

Azon a napon, amikor megtudtam, bent miként határoztak, feszült lettem, annak ellenére, hogy azt mondtam a Grófnőnek, amit mondtam. Ha nem csinálhatom azt, amit minden nap csinálni szoktam, nyugtalan és kiszámíthatatlan leszek. A faltól falig sétának például mindenképpen meg kell lennie, amennyiben iksz egységnyi időt egyfajta állapotban akarok eltölteni. A többiek is tudják ezt. Nem feltétlenül jó szó a tudják, de a végeredményt tekintve mégiscsak erről van szó. Tudom, hogy a faltól falig nem igazán nevezhető sétának, mert amennyire a sétára mint sétára vissza tudok emlékezni, az több szempontból is más élménnyel vagy élményhez hasonlítható tapasztalattal járt. Ezzel együtt vagy ettől függetlenül a rendelkezésemre álló itteni 29 métert tökéletes távolságnak tartom. Nagy tér az enyém, én mindenképpen annak érzem ezt a háromszáznegyven négyzetmétert. Az elején még számoltam, hányszor teszem meg a távot, most már nem. De megteszem, továbbra is megteszem, mert határozott folyama, tartó vezetése van. Ha délutánonként át-lendülök a holtpontra, akkor a zártság egy időre átalakul. Nem tudom, hogyan, azt sem, mivé, de egy kis időre másképp érzem a zártságot mint bezártságot.

Van, amikor megérintem a falat, van, amikor csak képzelem, hogy megérintem. Képzeletben sok mindent meg lehet érinteni. Néha erősebben lehet így érezni azt, amit éppen meg akarunk érinteni. Érinteni. Lil! Megérintettél. Megérintelek. Kezdődhet az elszámolás. Erről nem tudok beszélni, ahogy sok másról sem, például arról, hogy kerültem ide, meg mi ez az egész, ahová be lettem zárva. Igaz, csak nappalra, de mégiscsak be lettem zárva. Nem mások zártak be. Nem. Arra én figyelek, hogy mások ilyet ne tehessenek. Én döntöttem

így. Ha az egész egyáltalán döntés volt. Erről majd máskor. Előbb néhány dolgot tisztázni kell. Tisztázás nélkül nem megy. Ehhez azonban nekem kell egy-két dolgot megértenem, legalább néhány részletet, olyan részletet, amelyet egyelőre nem látok. Azon vagyok, hogy ezt megoldjam, ezért lenne szükségem a falakra is, a faltól faligra, arra a pár kilométerre, amit nap mint nap megteszek, vagyis megtetem, és amit most időnként szüneteltetnem kell. Korábban egyetlen nap kihagyása is komoly következményekkel járt, most meg másfél havonta hét-nyolc alkalom is kiesik, nem tudom, mi lesz ebből. Pedig minden nap csinálnom kellene. Néhány órán keresztül mindenképp. Hogy pontosan tudjam, mi történik a fejemben az alatt a néhány kilométer alatt, amit megteszek. Tudnom kell, mi történik a fejemben – feltéve, hogy a fejemben történik. Ha pedig nem ott történik, azt kell kiderítenem, hogy hol történik, utána meg a többit.

Persze, ebben a hét-nyolc napban is teszek köröket, de ez más. MT-nek nevezem. Így: mínusz táv. A mínusz távnak úgy mész neki, hogy tudod, ebbe csak azért fogsz bele, hogy nullára érkezzél. Sokba kerül, amíg eléred a nullát. Én még nem értem el; a közelében voltam, de még nem értem el. Az emtét nemcsak a helyemen lehet megtenni. A körút, a Paulay, a Ráday, a Sziget, a Moszkva, a Duna-szakasz meg a többi vonal eredetileg más okból lett, de azért ezeken az utakon is lehet emtézni, mint ahogy szoktam is, alkalmanként akár a termemből, mert ezt is megtanultam. Múltkor azon gondolkodtam, mennyi ideje van ez az egész. Nem tudtam eldönteni. Aztán hirtelen megértettem, hogy órák óta eszembe sem jutott, mi lehet most a Szamos bácsiék előtt. Egy ideig napjában többször is kinéztem az ablakomon, ki kellett nézzek, pedig nem akartam. Ők nem tartanak semmit a lakásuk előtt, legalábbis én még nem láttam, hogy akármit is kiraktak volna a bejárati ajtóhoz, hogy hozzátámasztottak volna valamit a falhoz, mint ahogy ezt a házukban olyan sokan teszik. Vélhetőleg kevés időt akarnak eltölteni az udvaron, amely egy légtérben van a lakásom szoba felőli részével. Állandóan otthon tartózkodnak a földszinti lakásukban. Mindketten idős nyugdíjasok, Szamos bácsi és Szamos néni is. Szamos bácsival ugyan rendszeresen találkozom a kapunál, az elmúlt években viszont egyetlen alkalommal sem láttam őt a lakásuk előtt megállni vagy ott bármit csinálni. Ez hosszú időn keresztül fel sem tűnt. Jóval később lettem figyelmes erre, valójában csak azután, hogy a rácsot már feltettem.

Volt, ami megváltozott.

Például a bentiek bejöhetnek a termembe. Ezt nehezen viseltem. Korábban ez úgy volt, hogy csak alkalmanként jöttek, amivel nem azt mondom, hogy azok az emberek, akik hivatalosan érkeznek hozzánk, előtte ne léphettek volna be a területemre. Persze hogy be léphettek. Őket elfogadtam; vagy ha nem is fogadtam el, elviseltem őket; vagy ha nem is viseltem el, kibírtam őket, mert valamit mindig kitaláltam: hol a kerti asztalom mellől, hol a falaim egyikének támaszkodva, hol meg egyszerűen a nyomukban haladva. A bentiek ügye azonban más. Az az igazság, hogy valamikor elintéztem az igazgatónővel vagy talán Németh úrral, hogy egyedül lehessek a nagyteremben, amely nálunk a legtágasabb tér. Már nem emlékszem, mire hivatkoztam, de beleegyeztek. Hivatalosan persze ezután is bejöhetett hozzám bárki a házból, gyakorlatilag viszont nemigen mertek. Amióta viszont az igazgatónő úgy határozott, ahogy határozott, bár nem vagyok benne biztos, hogy a dolog az ő ötlete volt, nemcsak Madárka vagy a Grófnő jöhet át hozzám, hanem mások is, például azok, akik az igazgatónő mellett dolgoznak. Őket meg kerülöm; feltehetőleg Kékhajúékhoz sorolnak, amikor kitérgyalnak, igaz, azt nem tudhatom, mihez képest gondolnak rólam bármit is. Nem hinném, hogy az igazgatónő emlékezne, mi mindent mondtam neki az első találkozásunkkor.

Az emberek megbeszélnek a dolgaikat. Nekem nem kell. Másképp intézem. Korábban he-
tek is elteltek úgy, hogy nem beszéltem senkivel. A bentiekkel sem. Az elején nem tud-
tam, később meg nem akartam, vagy egyszerűen nem voltam rá képes. Másrészt, ha a kö-
zelemben jönnek, megzavarnak a dolgaiban, a gondolataimban. Nekem amúgy is sok
mindenre kell figyelniem. Nem engedhetek ki. Még gondolatban sem engedhetek ki. Ha
ezt tenném, könnyen így járnék: Felnézek és ott állnak előttem. Most csak ezeket emlí-
tem: Melicskó a rottweilerrel, a sálas ultra, a csapzott férfi. Állandóan készenlétben kell
lennem, állandóan. Mindemellett a bentiek próbára is tesznek. Múltkor a Grófnő csak
úgy átrohan, megáll előttem és: „Mucikám, hogy állsz? Igazán átvállalhatnál valamennyit
az adagomból, szörnyen fáj a gubóm.” Semmi bevezetés, vagy ne haragudj, zavarhatlak?,
vagy valami megszólítás, hanem azonnal a közepébe; én meg ragasztás vagy tépés közben
elkalandozok, hol erre gondolkodom, hol meg arra, amikor hirtelen elkezd zakatolni a fejem,
mucikám, mucikám, nem áll le, kattog és zakkog és mucog, muc, muc, gyorsan, torlód-
va, egymás után mucmucmuc, aztán lassul, egyre lassul, miközben megy tovább, folyama-
tosan megy tovább, muc, muc, aztán valamikor megfordul és jön a cum, cum, cum, cum,
amikor egyszerre csak ezt üvölti valaki felettem: „Nem hallod, bazd meg?!”, rémesen fáj
a csuklóm! Hát elmehetsz a meleg piczába te is, te is, te is, ne is, ne is, ne is, segíts, segíts,
ne is.” „Ne ordíts!!”, mondtam és felnéztem. A legeslegelején, amikor bekerültem, még
ennyit sem tudtam mondani. Jó ideig meg sem szólaltam; éppen csak köszöntem. Né-
meth úrnak is, ő ugyanis mindig a pénztárnál várt, itt ellenőrizte, pontosan érkezünk-e,
pontosan érkezem-e, mert az elején még nem voltunk bekamerázva.

Aztán nem állja meg, s ezt még elüvölti: „Rém undorító vagy, jobb, ha tőlem tudod!”

A legelején egészen másként voltam a Grófnővel; nem is nagyon beszéltem vele. Ő Kék-
hajúhoz húzott, illetve Madárkához, ami korukat és nemüket tekintve érthető; semmi ki-
fogásom nem lett volna ez ellen, ha Kékhajú az első pillanattól fogva nem annyira ellen-
séges velem, amit mindenki láthatott, és ami ellen senki nem tett semmit. Ha netán szól-
tam, rendre ez volt a válasz. „Nem látod, milyen szépségesen mosolyog rád?” Múltkor ezt
kaptam: „Tegnap még a pofikádat is megpaskolta, láttam én!” Mit lehet erre mondani?
Valóban ez történt. Kékhajú valahol az előtér környékén lépett elém, aminek követke-
ztében gyakorlatilag se előre, se hátra, csak a kétség, aztán rám nézett, és elmosolyodott,
amivel végképp sarokba szorultam. „Drágám, neked olyan különösek a szemeid, mond-
ták már?”, mondta. Nem mertem rákérdezni, mire gondol, ki tudja, milyen irányba te-
relődött volna a tisztázás. Inkább hagytam, hogy a tenyerével végigsimítson az arcomon.
Viszont ugyanilyen mosolygósan támadott hátba! És rendszeresen, amivel végképp egye-
dül maradtam, mert bizonyos dolgokról csak nem beszél az ember.

Mert az elején belementem mindenbe. Hogy én ez vagyok, és hogy én az vagyok. Meg
hogy ezt tettem, és azt tettem. Csak kellett tennem valamit, ha most itt vagyok, mondta,
hát persze, világos, valamit biztosan tettél, mondta, amit nekünk nem mersz elmondani.
Aztán azzal jött, hogy a személyemnek mi mindennel kapcsolatosan lehetnek vonatkozásai.
Mint ahogy bizonyos esetekben egyenesen odáig ment el, hogy iksz dolgot akár tehettem
volna én is, mert ő az elejétől fogva látja rajtam, hogy nem itt lenne a helyem, mert aki
tanár volt, drágám, nem lehetne ilyen helyen, különösen annyi éves korára, mint amen-
nyi te vagy, még rövid ideig sem, még átmenetileg sem, semmilyen alapon sem, semmi-
lyen papírral sem, és semmilyen indokkal sem, egyszerűen nem lehetne ilyen helyen, ő
ezt tudja, a férje révén, aki mégiscsak büntetőbíró volt, mellette aztán épp elég ideje volt
kiismerni az ilyen és ehhez hasonló eseteket. Aztán jött más dolgokkal is, amit most in-
kább nem említek. Mindez körülbelül akkor volt, amikor kivonultak a rendőrök; nem
hinném, hogy bárki is emlékezne erre nálunk, pedig az egész utcát lezárták, legalábbis az
utcának a hozzánk közelebb eső részét, és akkor nem sokon múlt, hogy elcsúszok, ezt tu-
dom, nem sokon múlt, annak ellenére, hogy Kékhájúnak akkor ahhoz az ügghöz kon-
krétan semmi köze nem volt, annyira nem, hogy még én kérdeztem meg tőle, hogy a füg-
gönnyt esetleg nem ő igazította-e meg, amire azt mondta, nem, kérlek, nem én igazított-

tam meg a függőnyt, hát, hogy is képzelhetted, én ilyet nem teszek, kérlek. Végtelenül udvariasan mondta, azzal az udvariasággal, amire csak ő képes; nem ismertem senki mást az életemben, aki ennyire udvariasan tudott volna valamit mondani, miközben vizsgált, kémlelt, vizsgáltkémlelt a hatalmas szemeivel, amelyek ilyenkor még ijesztőbbek, még fenyegetőbbek voltak, mint máskor. És ezt is csak később fogtam fel, mert az elején, amikor gyakran még bent is bajom volt a kezemmel, elgondolkodtam minden egyes kijelentésén, minden egyes mondatán, megjegyzésén, tekintve, hogy ebben az időben minden elgondolkodtam. Sokszor ennek alapján jutott eszembe néhány dolog.

Máskor az egyéb feltételezéseivel jött. „Átfutott rajtad valami, drágám, láttam. De te engem nem fogsz froclizni, különösen nem ilyen módszerekkel!”, mondta. És akkor elkezdte megint, hogy napokig nem szól hozzám. Én meg egy olyan emberrel együtt szívtam a levegőt, aki napokon át nem köszön nekem, aki napokon át nem beszél hozzám, aki csak figyel, és néz, és les, és minden egyes alkalommal, amikor elmentem előtte, nem tudom, milyen módon adott ki magából nem tudom mit. A Balkánban történetekre hasonlított, amikor legalább két órán keresztül követtek. Délelőtt tíz vagy tizenegy lehetett azon a napon, akkoriban már reggel kezdtem a köreimet; talán a Csarnok borozójából jutottam a Devics utcába, már nem emlékszem, arra viszont igen, hogy ezek jöttek utánam. Egészen biztosan így volt, mert aznap másodszorra mentem be a Balkánba. Vissza kellett menjek, mert azt éreztem, hogy egy férfi, akinek aznap reggel véletlenül nekimentem a borospoharammal, valamit felelősített a kabátomra; egy jó órával később otthon mindent ellenőriztem, de nem találtam semmit. Ennek ellenére vissza kellett menjek, hogy lássam megint ezt a férfit, illetve tulajdonképpen azt akartam, hogy újra elmenjek előtte, mert újra neki akartam ütődni a pultnál, de most akarattal, azt gondoltam, így meg fogom tudni, mit erősített rám, vagy hogy hová erősítette azt, amit rám erősített, de már nem volt ott. Helyette két másik alak tartózkodott a helyiségben, akik, ahogy kiléptem az utcára, elindultak utánam. Kék hajú pedig továbbra is csak nézett, csak nézett és nézett. A Grófnő ilyen esetekben nem tudott mit mondani. Legfeljebb ezt: „Hatvannégy éves! Ha itt vagy, kénytelen vagy őt is élvezni.”

Más miatt is nehéz a nézés. Nem mindig tudom ugyanis elérni, hogy ne úgy nézzek ki, mint ahogy mostanában szoktam, amikor egyszerre csak elér az egyik vagy a másik valami, habár bizonytalan vagyok annak megítélésében, hogy korábban személy szerint mindig nekem volt-e tulajdonítható, amikor ez sikerült. A korábban lehet tegnap, tegnapelőtt, kilenc éve, két és fél hónapja, fél órája vagy néhány perce. Bármikor lehet. És bármikor jöhet. Bármikor. Aztán itt van veled. Vagy benned. Vagy körülötted. Vagy bárhol. Én meg tudom, hogy ilyenkor milyen a tekintetem. Egyszer én is láttam egy ilyen férfit. Bernben. Ha így néznék a Grófnőre vagy Madárkára vagy netán Németh úrra, rájönnének arra, amit egyelőre csak én tudok. Ha ez kitudódna, nyilván még egy ilyen helyen sem lehetnék, mint a mostani. Hogy ilyen pillanatokban találkozzon valakivel a tekintetem: a másodpercek töredékét sem bírom. Azt meg végképp nem, ha ilyenkor valaki akár csak véletlenül is meglát. Kék hajúnak ez is sikerült. „Spicli vagy.” „Figyelsz minket.” „Biztos beépített ember vagy.” Ilyeneket és ehhez hasonlókat mondott. Később azt is mondta, hogy összejátszok a vezetéssel. Ezzel azokban a napokban jött elő, amikor valahogy kiderült, hogy én is tudomást szereztem arról, hogy milyen összefüggésben is nyilatkozott Németh úr Kék hajú seggéről. „Csak leül ide, aztán egész nap meg sem mozdul! Mit csodálkoznak a tényálláson?!” mondta az igazgató úr.

A festőnek, a papundeklisnek vagy annak a férfinak, aki nemrég feltűnt a környéken, egyszer-egyszer talán megengedtem volna, hogy

ilyenkor rám nézzen. Mint ahogy ők meg is engedték, ha jól emlékszem, bár azok a találkozások nyilván csak véletlenek voltak. Mégyszé, és véletlenül ott vannak; hol a Jesivánál, hol meg a Király sarkánál. Véletlenül rendszeresen ott vannak. Az egyik is meg a másik is. Akik az utcán élnek, sokszor olyan dolgoknak engedelmeskednek, amikről maguk sem tudnak, maguk sem tudhatnak. Amikor meg felérsz a negyedikre és belépsz a lakásodba, a szobát megint abban a bizonyos fényben látod, ő meg ott van. Akkor is, ha nincs ott. De honnan tudod megállapítani, hogy valóban nincs ott, akit látsz? Ha látod, ott van. Éjszaka is. És később is, amikor már nem látod. Ezek után nem fekszel le, nem mersz, csak ülsz; ülsz, ülsz vagy állsz, vagy mászkálsz, vagy nézed a plafont, a könyveket, nem fekhatsz le, nem dőlhetsz le, mert elalszol, alvás közben pedig nem tudhatod, mi történik veled, mi történhet veled. A házban eközben már minden nyugodt, te meg hallgatod a csendet, amennyiben csendnek lehet nevezni azt a fajta tompa zúgást, ami ilyenkor a halántékd körül felerősödik, miközben elkezdődik – mert előbb-utóbb mégiscsak arra gondolsz, akkor is, ha nem akarsz. Michael erről soha nem beszélt.

Arról sem, hogy hajnal előtt hogy volt; mert hajnalban, vagyis valamivel hajnal után vette be a gyógyszereket; addig ivott és gondolkodott, gondolkodott és ivott, közben hallgatta a rádiót, az szólt nála állandóan; húsz éven keresztül csak gondolkodni és gondolkodni; amíg pincérkedett, az más volt; emberek között lenni, tömegben lenni, beszélgető és ivó emberek között lenni, lélegző emberek között lenni, emberek között, akik lélegeznek, az más, az tényleg más; én akkor állapítottam meg ezt először, amikor egyszerre nagyon éles lett minden körülöttem, és kemény fehér, amiben szürkés vagy füstösfehér rétegek is voltak, ami persze részben természetes, mert ennél az esetről a Wichmann nevű kocsmában voltam, ahol azt még hallottam, hogy minek iszik az, akinek nincsen hangja?, de utána már semmit sem értettem mindabból, ami velem történik, és nem azért nem értettem, mert más voltam elfoglalva, hanem azért, mert akkor már csak arra tudtam figyelni, hogy a zsidóbadás elmúljon, de nem múlt el – az egész ugyanis azelőtt kezdődött, hogy beléptem volna a Wichmannba, hogy megigyak egy unicumsört, mert ekkor még nem tudtam, hogy ennél a lefolyásnál nem lehet inni; ezt az egészet nem tudom másképp mondani, de így legalább egy kicsit érthetőbb, miért kell bizonyos helyzetekben az átlagosnál jóval elővigyázatosabbnak lennem, vagy miért nem nézhetek ezekben a bizonyos órákban az itteniekre. Németh úrra sem, akinek a dolgait teljesítem. Németh úr az első napokban mindent elmondott nekem is. Azt, hogy mit csinálhatok itt és mit nem. Hogy mi a dolgom és mire figyeljek, mert ne higgyem, mondta, hogy egy ilyen helyen nincs dolgom, „hát hogyan lenne dolga, majd meglátja, mennyi dolga lesz.” Nagyon is lesz dolgom, hallottam, mert ekkor és ekkor majd ezt kell csináljam, ekkor és ekkor pedig majd azt, és ezen kívül lesznek rendkívüli alkalmak is, amikről majd később beszélünk, hallottam, és így tovább, és így tovább.

Jó idő telt el azóta, hogy Németh úrnak bemutatottam. Ezalatt sok minden történt. Ezalatt sok minden más mellett Németh úr kéréseit is teljesítettem, amelyek nem voltak igazán bántóak, soha nem voltak rosszindulatúak, és általában nem voltak zavaróak sem, kivéve azokat a villanásokat, amelyek ugyan egészen véletlenszerűen értek el, de ami alatt valami miatt egyszerre csak felfogtam, hogy épp miben vagyok benne, aminek folytán néha elcsodálkoztam, hogy nekem épp ezt és ezt kell csinálnom, miközben meg-megkérdeztem magamtól, hogy tulajdonképpen Németh úr miért beszél velem ilyen és ilyen hangnemben, ilyen és ilyen modorban, vagy éppen ilyen és ilyen indulattal. Ezen villanások alatt nekem úgy rémlett, hogy velem korábban így nem beszéltek, talán még a Kombinátban sem, bár ebben most nem vagyok biztos. De nem mertem szólni, sohasem mertem szólni. Pontosabban mondva volt egy eset, amikor szóvá tettem neki valamit, amiből persze kisebb fajta botrány lett, de ami után a Grófnővel legalább elkezdtünk közeledni egymáshoz, merthogy lényegében véve miatta szóltam. Ő nehezen viselte, ha tiszteletlenül beszélnek vele, és rendre szólt is ezért, de ennél a bizonyos alkalomnál valami miatt hallgatott, nem úgy, mint máskor, amikor akár neki is ment Németh úrnak. De nemcsak neki. Ha a benti bentiek történetesen lekezelően vagy flegmán beszéltek velünk, üvöltözött és szentségtelt. Mint ahogy akkor is, ha értelmetlen feladatokkal bíztak meg bennünket.

Ilyenkor persze a bentiek részéről rendre az volt a válasz, hogy nekünk egy szavunk sem lehet, míg máskor meg arra emlékeztettek bennünket, hogy nem azért vagyunk itt, hogy bármiben is véleményt nyilvánítsunk, hisz elég világosak a feltételek, vagy esetleg mégsem?

Németh úr az utóbbi időben úgy tartja rajtunk a szemét, hogy sokszor ki sem jön hozzánk. Nem kell neki, mert mindent lát. Be lettünk kamerázva. Amikor közölték, hogy itt kamerák lesznek, először nem tudtam, mit csináljak. Aztán valahogy eljutott hozzám, hogy nem tehetek semmit. Talán ezt nevezik belátásnak. Azt hiszem, hosszú idő után ez volt az első igazán önálló gondolatom, ez még a körútféle homlokzatnál is előbb volt. Egy napon megmondták, hogy figyelni fognak. Azaz meg sem mondták, hanem egyszerűen felszerelték a kamerákat. Így hozták a tudomásunkra, hogy amíg náluk vagyunk, minket is figyelni fognak. Én azt sejtettem, hogy engem előzőleg is figyeltek, hisz a bentiek nem tudhatták, hogy hol tartok, hogy miben vagyok, hogy milyen állapotban lehetek. Másképpen figyeltek ugyan előtte, de figyeltek, arra ugyanis magamtól is rájöttem, hogy amennyiben egy ilyen helyre kerülök, akkor engem is figyelni fognak, annak ellenére, hogy más megközelítésből és más célból ugyan, de én magam is ugyanezt teszem. Mert én is figyelek, én is állandóan figyelek, miközben most már engem is állandóan figyeltek, akár Kékhajút, Madárkát, a Grófnőt meg a többieket. Tudtam, hogy bármit csinállok, látni fogják. Tudtam, hogy a felvételeket szalagokon megőrzik, és bármikor levetítik bárkinek, mert a mi véleményünket erről nem kérték ki. Írtam alá papírokat. Nem is egyet. Olyan fajta iratot viszont, amely az én megfigyelésemmel lett volna kapcsolatos, nem.

Tartozik hozzánk egy másik épület is. Egy időben több minden miatt oda szerettem volna kerülni, de nem sikerült áthelyeztetnem magam. Azt mondta az ottani vezető, hogy az ilyen kérdésekben nem ő mondja ki a végső szót, egyébként pedig „jelenleg nincs is helyünk”, mondta, nagyon sajnálja. Így maradtam. Itt maradtam. Bizonyos tekintetben jóval nehezebb lett volna a másik épületben, mégis azt képzeltem, hogy az új hely jó megoldás lenne, átmenetileg mindenképp. Sokra viheted, ha a dolgokat átmenetileg meg tudod oldani, végtére is az életben csak átmenetileg kell megoldani mindent, ez így van kitalálva, azt hiszem. Máskor meg másképp van, de ilyenkor is mész, mész és mész. Aztán lesznek olyan napok, amikor azt monddod, nem; azt monddod, nem fogsz tudni megcsinálni még egy faltól faligat, azt érzed, nem fogsz tudni megtenni már egyetlen egy faltól faligat sem, nem vagy rá képes, mert már kétezer előtt is elég volt és tulajdonképpen jóval előtte is eleve elég volt. Ilyenkor ülni sem tudsz. Hiába lehet itt leülni, ülni sem tudsz. Mint ahogy ilyenkor gondolkodni sem lehet. Aztán újra és újra eszedbe jut néhány dolog, és ekkor viszonylag gyorsan megérted, hogy jó helyen vagy ott, ahol vagy, nagyon jó helyen.

Van, amikor mindez hirtelen elmúlik. A hirtelen időtartamát nem tudnám pontosabban megmondani; annyit tudok erről, hogy amennyiben egy behatárolható időegységen belül történik, mondjuk egy délután vagy egy délelőtt, az nálam hirtelennek nevezhető. Órák alatt bekövetkező hirtelen, ehhez vagyok hozzászokva évek óta, és ehhez időről időre hozzáadódnak a másodpercekbe feltorlódtok évek, ezeket pedig nem látod át, csak érzed.

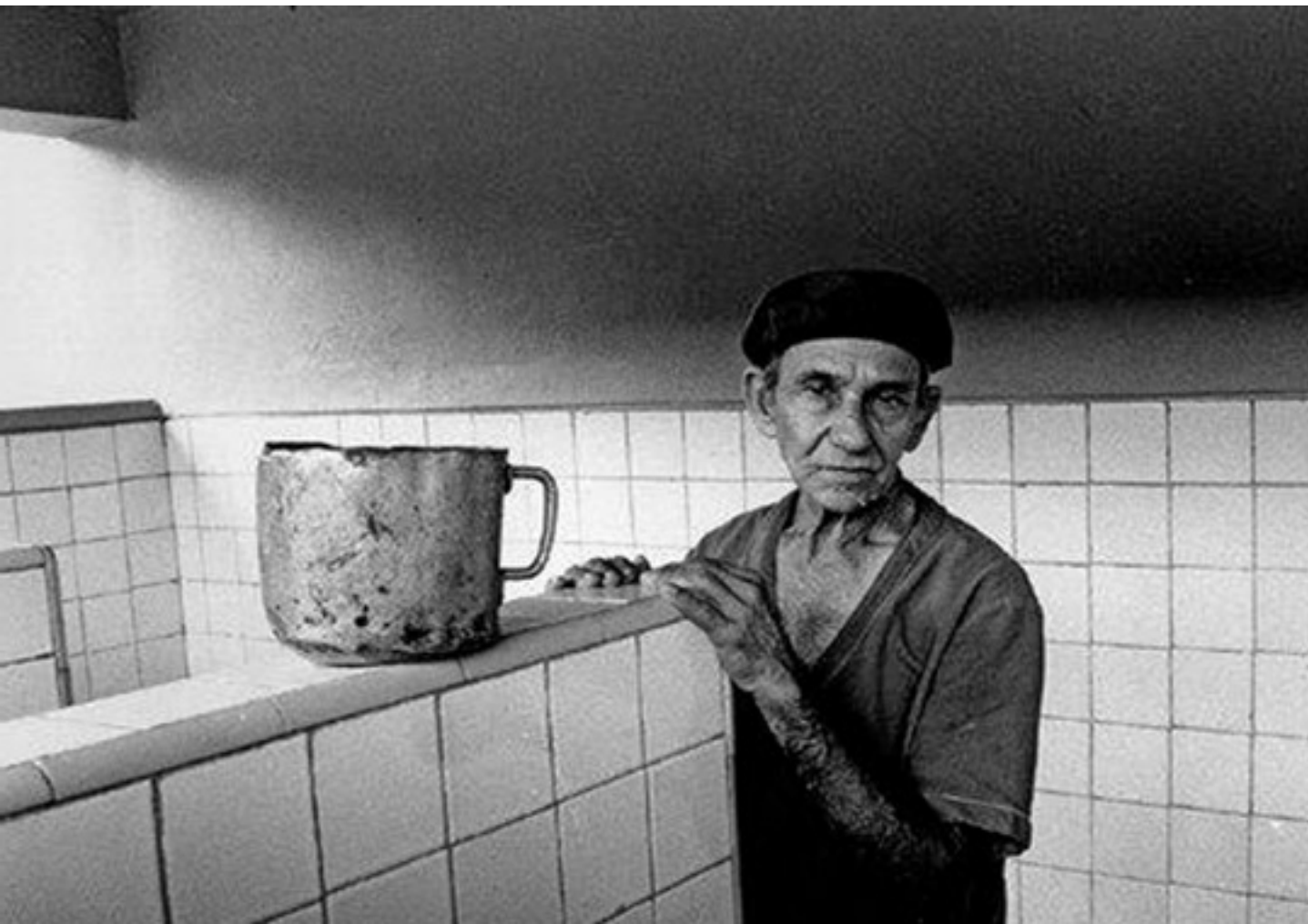
Ezeket az órákat bent talán másképp élem át, mint a lakásomban vagy az utcán. Ebben Kékhajúnak meg Madárkának is szerepe lehet, és egészen bizonyosan a vendégeinknek is, igaz, nem tudnám megmondani, hogyan. Az is számít, épp mennyire világos a fejed. Vagy mennyire nem. Vannak órák és napok, amikor minden mozdulatot megnézel, mindent megnézel; amikor mindent elolvasol, úgy értem, minden feliratot elolvasol, amit látsz; nem akarod látni, de rendre eléd kerülnek. Akármilyen. A körúton volt a legrosszabb, ott méterenként ötven felirat van, és akkor még nem számoltam a villamosokat. Budapesten mostanában szinte csak szöveges villamosok vannak iksz felbontású képekkel, két-három percenként mennek el melletted, és nekem két-három percenként az összeset el kellett olvasnom akkor is, ha ráparancsoltam magamra, hogy nem, nem szabad, mert az utolsó pillanatban a kényszer mindig erősebb volt, és ez, gondolom, mások esetében is határozottan így volt, így lehetett, azt hiszem, így kellett lennie. Oda kellett hát forduljak, pedig az esetek két-

harmadában tudtam, hogy melyik fajta ajándécsomag jön, melyik betétlekötés, tudtam, hogy a nokiás érkezik-e vagy a samsungos, a négy nap alatt feléért korzika, vagy valami más, miközben persze a képekről is tudtam, a kíséretéről, persze hogy tudtam, hisz a négyszázalékos kamatemelés kétszázalékos visszaforgatási akcióval mellett is képek voltak ugyanúgy, mint az összes többi mellett, de azokat nem láttam, megnéztem őket, de nem láttam, mert ilyenkor a szemárkok másmilyenek lesznek, olyan árkokká lesznek, mint a nem-árkok, bármit mondhatnál rá, tényleg bármit, ezért jobb, ha nem mondasz semmit, úgys elnyelik a képeket, mert nézed ezeket a képeket, de nem látod, csak az egyest látod meg a milliót.

Ilyenkor az alkohol segíthet, mert ennél csak az elejére kell, az eleje körüli fél-másfél órára, utána úgys átalakul az egész, valami vagy valaki rendre átalakítja, legalábbis nálam eddig így volt; nem tudom máshogy mondani. Átállítódik benned valami. Közben meg az egész úgy válik a részeddé, ahogy sohasem akartad. Erről jut eszembe: a Grófnő nem átállításról beszélt, hanem beállításról. Nem sokat változtat ugyan a tényeken, de jobb, ha pontos vagyok. Már amennyire az ilyen dolgokban pontosak lehetünk. Kérdés, hogy mindig pontosnak vagy részletesnek kell-e lennünk. Például előzőleg megemlíthettem volna azt is, hogy többek között épp a Grófnő miatt akartam átkerülni a másik épületbe. Milyen ellenséges és agresszív volt az elején! Azt hitte, gyengíteni akarom a pozícióit. Még hogy én egy hatvanhét éves özvegyasszony pozícióit akarom gyengíteni! Abban viszont igaz volt, hogy jobban is figyelhetnék. Végére is az egész történhetett volna másképp is. Ha meggondolom, még nagyon is kérdéses, hogy nem fog-e másképp történni. Majd elvállik.

Barnás Ferenc (Debrecen, 1959) író. Az itt közölt szöveg részlet a Kalligram Kiadónál hamarosan megjelenő regényéből.

A hordaproy A

Lépkedek, markomban a gránátalmával, amelyet a szobámban hagytak, s hogy ne lehessen ott, amikor visszatérek, felkapom, a zsebembe süllyesztem, dobjam el valamerre a sétám során, vagy ejtsem le a földre, s lépjek rá.

A nyugati irányba lejtő sétálóutca a szélütött emberhez hasonlatosan, egyik felében épen működik, a másikban béna, jobbán megmaradt tizenkilencedik századiasnak, s amíg az első házában polgári, a másikban iparos, a harmadikban udvarházias szellemiségű, hogy aztán negyedikként ismét egy polgári jellegű épület buggyanjon a házsorból elő, s fittyenjen oldalra, a hegyek felől érkező szélről megszártított tetővel, a sorból, az utca balján pedig olcsó csempével, örökéletű krómozott felületű, de rég elrozsdásodott fémlapokkal, harszínűre mázolt műanyag panelekkel borított, a huszadik század harmadik harmadának szocialista módján gigantomán és komolytalan építménye, amely egyidejűleg hasal és ágaszkodik. Ebben a városban is, de ez szokásos Közép-Európában, a városközpont egy dombot foglal el, így hát a belőle kivezető út csak domboldalon futhat, itt éppen a nap pályájával megegyező irányba, napszálltának. A jobb oldal óriásplakátok nagyságához mérhető ablaktábláiról visszalátom magamat, egyidejűleg létezek másfél tucat képmáson, és minden üveg tükrében másik arcomat látom. Számot vetettem már, még ha naponként minduntalan megismételem is ezt, a múltammal és a jelenemmel, és állítom, amióta ismerem az ürességet, bizonyosságom van abban, és tanúsítom ezért, nincs Isten. Mindenki más létezhet, bár a megnevezésük is szégyen, de arról ugyanúgy meggyőződtem, hogy ezek a, hol angyaltekintetű, hol sátánszemű, apatikus, veszekedő, éppenséggel közönyös mások,

szellemek vagy szellemutánzatok, Isten köpönyegét bármikor hajlandók magukra terítve előállni, s azt harsogni, motyogni, némelykor pedig csalódottan maguk elé bámulva, nedvedző orrlyukkal suttogni, hogy egyedül ők maguk az Isten.

Amikor kulccsal bezárom a zárat, s utam kezdetéül nem a kaputól a városházáig felvezető lépcsősort választom, hanem inkább balra fordulok s majd jobbra, hogy a patak-völgy mélyén, a mederrel párhuzamos, természetes félkörívet felrajzoló utcán induljak el, azon a lankán emelkedjek magasba, míg nem a hegyerinc sziklakibúvási mentén elterülő placcon széttekintek, mert ott állok a távolsági autóbuszok állomásánál, ahonnan találhatóak azok a kilátó pontok, melyekről alánézve szinte méterről méterre áttekinthető és lajstromozható szállóhelyem kertjének tárgyi és élővilága, s a kapuzár kattánása után zsebembe süllyesztem a fénylő rézkulcsot, hogy nem egyszerűen elrakom, hanem körülményeskedve, a cselekvésemet mindmegannyi mozdulattal hangsúlyozva kinyilatkoztatom semmis, apró tevékenységemet, arról is meggyőződöm, hogy egyedül ez a lehetőségek közötti leghelyesebb módja az ajtózárást követő biztonságos kulcselhelyezésnek, ez, amiben annak igénye megnyilvánul, hogy mi mindenképpen nélkül élek. Nem fáradtam el az enapi munkámban, és bár a teendőim után ebben a városban akadna hol lennem, péntek koraest lévén a papirosaim, számítógépbe beleírt jegyzeteim, a ház és a kert dolgain kívül látni akarom még a sétálásra alkalmas egyetlen utcát, a főtéren a nincstelenek jóvoltából kibevezett vagy a gördeszkások bukása nyomán szétborult szemetesládák körül zsinatozó verébfamíliát, talán egy templomot, energikusan indulok utamra, mindennaposává válok lassan ebben a kisvárosban, még ha ugyanazokat a sikátorokat, közöket, utcákat és tereken átvezető ösvényeket is járom nap mint nap. A völgyben nincs kinn a szabadban senki lélek, tegnap se volt, tegnapelőtt se, a buszpályaudvar ezzel szemben, mint az embernelő, egy helyre vonzza, és ahogyan egybekerítette, a tömegközlekedési járművekbe menten be is préseli az embereket, s kerekeken valakik elszállítják, továbbviszik a begyűjtött, néma tömeg javát. A sétálóutca eleje, amíg vízszintesen lépked benne bárki emberi lény, ugyan csak elhagyatott, hol innen, hol onnan surrannak elő az emberek, hogy hol oda, hol ide be is lépjen valaki, eltűnjön a falak mögött s ne maradjon a gyöngülő fénytől alig átjárható téren rajtam kívül senki, miként adódott ez a korábbi napon, lezajlott a tegnapelőttin, s ha törvényeit meg nem változtatja a sors, így lesz majd holnap és azután is.

A főposta magasságában lejtésbe kezd az út, itt szokásuk a lentről érkezőknek megállni és cigarettájukra rágyújtani, s akik fentről indulnak, azok is itt váltanak lépést, hogy bele ne szaladjanak az enyhén és tölcészerűen szűkülő utca besűrűsödő embertömegébe, komótosan fogják haladtukat, visszatartsák lépésüket, ámbár olykor, ha el-elindul és megiramlik egy gyermekkézből elszabadult labda, s a lábak között sietve gurul, kiesik egy picon degeszre tömött szatyorból egy gömbölyű alma, esetleg narancs, és eliramlik, rendszerint akad valaki, aki felgyorsítja léptét, hogy a kóbor útra tévedt dolgot megragadja, felkapja, s olyankor ugyancsak érdemes igyekeznie, hogy legyen módja saját lendületének megfékezésére. Keresem a házat, amely előtt az utca a felismerhető vízszintesből az észrevehető lejtőbe fordul át, ahol naponta egyszer az alkonyat is megbotlik, nemcsak a csoszogó, járókerettel araszoló koldus, és ha még itt nem is, de ott már érzékelhető a hűlni képtelen, a talaj felett rezgő meleg levegő, amelyen átvágva sosem lehet egymagában a járókelő, mert könyökök és cipősarkak, izzadt tenyerek és nedves hónaljok állják az útját, nem beszélve a szörcsögés, krákogás, harákolás és kiabált szó irdatlan halmáról, amely rázúdul, magával sodorja, és akaratát elrabolva kezdi magával vinni, mintha folyóár ragadná el, vagy metsző szélvész, amelynek ereje szüntelen, lanyhulatlanul mutatkozik meg. Amíg ott az ég párhuzamos a tér kövezetével, a lejtő felett is párhuzamos – tehát itt lejt. A lankás, visszabillenni képtelen égbolt jókkal nem kecsegtet, azon legurul ez-az, csak éppen nem a sárga narancs, nem a gömbölyű alma, se nem a pöttyös labda, hanem a nyugatra haladtában kivörösödő Nap, egy-egy, a szárnyalásában megbotló, végzetesen bukácsoló s végül zuhanó madár, vagy az éles peremű parittyakő, amely végül a Vodafone üzenetnek kirakati üvegét zúzza be, a portál szilánkaival, mint csúszós-sikamlós, sebeket metsző jég-lapokkal riadalmat okozva a lejtőt besétálók tömegében.

Tíz lépés sem kell ahhoz, hogy magába fogadjon a lejtőn alázúduló s felfelé kúszó alakok elegye. A tömeg sűrűsége változatlan. Bár az utca két végén emberek szivárognak el

belőle, mindig akadnak annyiak, akik az eltávozottakkal megegyező mértékben csatlakoznak hozzá s beolvadnak. Lüktet, morajlik és látványában is szüntelenséget ígér annak, ki részévé akar válni, az utca. Alig indulok el, gyulladt szemű, kesehajú, sovány emberekkel találkozom szemközt, irdatlan batyu az egyik vállán, a többségüknél csupán szíjjal, madzaggal, kötéllel összefogott csomagok, áruházláncokat hirdető nyomattal oldalukon papírzacsók, műanyag szákok és dobozok, leszegett fejjel tipródnak fölfelé, s felfedezhetetlen szabály alapján kialakult rendben lépkednek, nők és férfiak és gyermekek, egyedül a hajszínük hírelt szerte, hogy egyazon csoport tagjai, a tekintetük, az alkatuk, a ruházatuk, a mozgásuk már nem, haladnak a céljuk felé, letiporják a kövezeten addig szabadon futkározó cellofáncetliket és a nadrágokba, szoknyákba húzott, nagy léptű lábak keltette szellőben ide-oda sikló, csomagolásra szolgált ezüstpapírokat, letalpalják a játékát maga után vonzó totyogó gyermek autóját, legázolják egymást is, ha egyikük-másikuk lelassul, s ha beleérnek egymás rossz szagú leheletébe. A szenny, ami ki tudja, hol, egykor rájuk ragadt, s levakarhatatlanul beborítja őket, arcukon, kezükön, kegyes orrú csizmájukon és széttagosított sportcipőiken jelen van, miként velük együtt vonul a késő délután néhány perce, s a fehér felhők is, csak éppen ellenkező irányban, a mennybolt lankás oldalán.

Nem akad köztük egy sem, aki ne rágna a szájában valamit. Mindenkinek mozog az állkapcsa, az állkapocs és a koponya közti izmok elernyednek, összehúzódnak, diónyi göbök, kidudorodások és horpadások mutatják, miféle módon őrlik a fogak a szájüregbe jutott, általam ismeretlen anyagot, hogyan keveredik el nyállal és pépesedik, a fogak rágófelületéről hogyan sodorja le a nyelv a megőrölt, nyállal elkeverődő masszát, apró ajkak és húsos, lefittyenő szájszélek mozognak, gyűrött orcák simulnak ki a kerekedő pofazacsoktól s formátlanodnak el, ha elmozdul netalán a rosszul feltapadt protézis. A tömeg, amely lassan közeledik, s tekintetét a földre vetve nyomul előre, kíméletlenül tapodja és lábbelijének talpával fényesíti az utca követ, közeleg, s látom, nincs arckoponya, amely ne rángana, rágicsálna, rágicsálna, ne mozogna. Itt mindenki rág, s amikor a csoport első tagjával szemközt állok, nem tudva, merre lépjek oldalra, úgy hajol oldalra s hajol el, lép előlem el a férfi, homlokán sebhely, arca azonban ártatlan gyermeké, hogy nem emeli rám a tekintetét, s kiköpi szájának bőséges tartalmát. Cipőm orra előtt loccsan a nyálás pép, híg, hiszen menten szétterül, és vörös, vörhenyesen vérvörös. Araszolok az irtózatban, nem hajolhatok le letörölni a cipőmről a vörös, nyúlós csatakat, a hányinger megakadályoz, ezért sem nyúlhatok a nadrágomba beszívódó és elterülni igyekvő folthoz, csak összefröcskölt kézfejemet dörzsölöm kitarotán a nadrágom ülepéhez, ott legalább nem látom a tulajdon mocskomat, nem kell minduntalan szembesülnöm a rám került szennyeződéssel, a bélyeggel, amelyet a bétellel elkevert langyos nyál okoz, mert arra figyelek, hogy belém ne ütközhessek valaki, egyik vagy másik a pakkjával cipekedő kesehajú, mozgó állkapcsú népségből, s a többiek, az utcán a falhoz, a jóléte híresztelő kirakat üvegéhez, a hot dogot és a hamburgert árusító büfé vagy a fagyaltos pultjához szorult, sürgő-forgó, egymással elfoglaltságba merülő városlakók, egy pillanatra, ha megdermednek az utcájukat átfestő rítkító színtől, az életet élő lakószereget, tapasztalom megnyugvással, mintha nem lenne számukra szokatlan semmi, tovább habzsolja a kései nyári délutánt, új arcokat és újabb színeket felkínálva kavargva özőnlík tovább.

Időtlen korú férfi zárja a hordát, bottal a kezében, húgyos a nadrágszára, cuppog a szétjárt tornacipője, de belső fénytől ragyog az arca, amikor fölfedezi a pénzérmét a csapadékot elnyelő lefolyó szájníylása mellett, s botjával megérinti az előtte vonuló asszonyt,

botjával rámutat a kincstre, szemével utasítja, hogy emelje fel a kincset, átveszi a kezéből, s birtokát elégedetten süllyeszti el, miközben semmit nem lassít léptén, rezzenéstelen marad a haladtában. Mire elmenetelnék mellettem, tetőtől talpig részesülök abból a nyomorból, amely benne van a testükben, amely a szagukat adja, s amely szerint léteznek, szólnak egymáshoz, már ha szólnak, és a vörös színből is, amelyből a köpetek révén bőven jut körém és rám. A szégyentelen bűz egyedül az, amely riaszt, a rongyot, a sívár tekintetet, a csonkolt végtagokat értem, a kis testtömegük ellenére is masszív lépteiket, a kitaposott ösvényt, amelyet maguk alakítottak ki a dombnak felfelé jöttükben, a sétálóutca mértani középvonalának hosszában, amelyen nem akad utánuk jövő ember, ki rá merne hágni. Magam nem tudtam előlük ellépni, viselem, hogy jobbról és balról körbemozduljanak, befogadnak, ámde mégse, nyálán a csiga, érzékelem, amint lassan elcsúsznak mellettem, maguk mögött hagyva azt a kétes fényességet, amelyet nem csupán én látok, ha senki nincs, aki azon a csapáson járna, amelyet a tömegen belül a maguk néma seregével alakítottak ki. Magam érzéketlen maradtam a számukra, miközben saját életükbe beleforgatnak és annak jegyeivel jelölnek meg.

Csapadék rég nem esett, locsolni hajnalonként sem szokás erre a járdát, s a por, amely a falka vonultában felszáll, lassan oszlik szét, s amit nem vitt magával az enyhe szellő, a ládákba, vályúkba ültetett egynyári virágokra telepszik. Összeszedem a nevüket, de mire katalogizálnám, el is hajítom, rendezetlenségüket megőrizve. Elegendő, ébredek rá, ha átbámulok a sétálóút fölött, a völgyalji házak tetőgerince fölé emelkedett égbe, a változatlansága elég ahhoz, hogy visszanyerjem biztonságomat, s a magam módján lépjek bele a sodrásba.

Elengedem markomból a gránátalmát. A gyümölcs, apró kanyarokat rajzolgatva gurul el, pirosas árnyéka is rohan mellette.

Néhány pillanatra még vér- és arékvörös foltokkal megjegyzett a sétálóutca közepén az a sáv, a látható csapás, aztán apránként elfedi a továbbra is leírhatatlan mintázatú, hullámzó tömeg. Nézem a túlnépesedett utcát, már-már nem is érzékelem a fekvő alakot a domboldal temploma alatti ligetszépéktől, zsályáktól és a talajtakaró rózsáktól tele virágágyás szélén. A muskotályzsályák foltja tövében hever, a járókelők szemmagassága fölött valamivel, s három-négy karnyínal nem messzebbre az utca alakját megformázó, betonból emelt, keskeny párkányú szegélytől. A betonkáva érvényességet juttat s a terét kijelöli a létezésnek. A rongykupacból rázkódó, hadonászó két láb lóg elő, lányé, vékonyka, törékeny, s annyira sovány, hogy hús sincs rajtuk. A két lábon nincs lábbeli, az egyikben azonban félig lehúzva lifeg a ligetszépe virágjának sárgájával azonos színű térdharisnya. A ruhacsomó megemelkedik, visszaomlik, megnyíló üregében a vézna lánytest alteste látható, reszketeg testdarab. A farpofák között hosszú, piros csík húzódik, amely szempillantás alatt sötétvörösbe változik. A nő gátja előredomborodik, s a hüvelybemenet váratlan megnyílik. A vérrel színezett résben egy homlok, majd az orr, egy arcot látok, s végül kibukik egy lecsukott szemű, rángatózó fej. Az altestet görcsök formázzák eltorzulttá, összehúzódnak összehúzódnak követ, mígnem az egyik hatására megjelenik az újszülött két válla is, egy csapásra kicsusszan az egész test. A farpofák libabőrössége megszűnőben, s a magzat nyomán, egyetlen minutum alatt, a világra érkezik a méhlepény. A rongycsomó rázkódása abbamarad, vézna kéz tör elő, emelkedik ki belőle, a halom alá, a rongylebernyegek közébe vonja a kapálózó, keserves üvöltésbe fogó újszülöttet, amelynek köldökéről alálóg a köldökzsinór. A gyermek, vagy valaki nyöszörög, a ligetszépe és a muskotályzsálya közti rongykötegből, s mellette, a feltúrt földön elterülő, döglegyek megszállta, száradástól sötétedő méhlepény.

Azt a tévedést akarom tetten érni, válik világossá számomra, amely ehhez az utcához elvezetett, amely beletaszít ebbe a városlakókból, a városba tévelyedőkből és a várost megszállókból összeverődő csordába, amely elegyben még nem tudom eldönteni, kinek a csapatába lettem besorozva, merthogy ez a felismerés, avagy a választás, ez a döntés alapvetően meghatározza a következtetést, miféle ballépés eredménye a helyzet, ez a helyzetet magába foglaló, rögzítésre alkalmatlannak mutakozó időpont, a szabályoktól mentes, emiatt kietlen város és a kétségbeejtően romlott kontinens, együttesen – mesélem, amikor megérkezem a történet végéhez, magam számára emlékeztetőül s összefoglalásul annak az idegennek, aki végig ott ült az autóbuszban mellettem, a ragacsos huzatú székben, miközben elhagytuk a várost, ahol hónapokig éltem, bólogat, szüntelenül bólogat, s monológom végeztével aztán megérkezünk abba a városba, Isten városába, amely amúgy a lakhelyem. A tévedés, amely megindít, amelyekre, a ballépés és a megrendülés esetében is egyidejűleg rálátok, akkor, ahogyan lépdelek alá a városka gyorsan lejtő, sétálásra kialakított utcáján, s amely felismerésként teper le, akként fogad magába, mint az engem körbefogó, magába foglaló tömeg. Tehetetlen vagyok.

Húzódok közelebb a kirakathoz, átellenben legyenek a parkkal, hogy onnan a domboldal egészét, a belváros olyannyira megbecsült, hogy a virágkiültetéssel hangsúlyozott helyszíneinek teljes történetét lássam, s ezzel el is kanyarodom arról a pályáról, amelyen befutna a testembe helyezett higanygolyó s vele együtt magam is, s mire elérkezem az üveglapig, egy megállító tábla, egy csenevész, de munkáját elvégezni mégis kész, fiatal tölgyfa és egy esemény pódiuma együttesen, összefogva a térség mélyedésével, elrejt szemem elől a látni vágyott parkot, lemondok hát róla, hogy akkor inkább fölfedezzem a kirakatba állított tárgyakat, eszközök és funkciók párosításával foglalkozzam, tárgyak értelme fölött hezitáljak, adjam át magam az újabb csábításnak, mielőtt a látvány birtokba vételének érzetével kényelmesen visszafordulok a világhoz és továbbmegyek, amikor ráébredek, a kirakat láthatatlan, a fényhéj alatt, bár át tudom tekintetemmel hatolni a felületre kent fénykérget, az égvilágon nem találok semmit, betűtlen a felület, formák, színek, alakzatok nélküli az üveg alatti síkra felfeszített táj, tiszta kék papírlap az, ekként jelentéstelen, holott éppen arra vágytam, hogy jussak valami jelentéshez, s annak révén értelmeződjek, de mindenre számítottam, csak erre az üveg alatti égkék csomagolópapírra nem, erre a belső égboltra, amely beöltöztette magába a boltot. s azzal a lendülettel fordulok is vissza, amellyel érkezem az üzlet portáljához, másodjára is csalódottan, mivel nem marad egyéb számomra, mint visszavonulni a nyüzsgő sokadalomba, hogy elviseljem magamat.

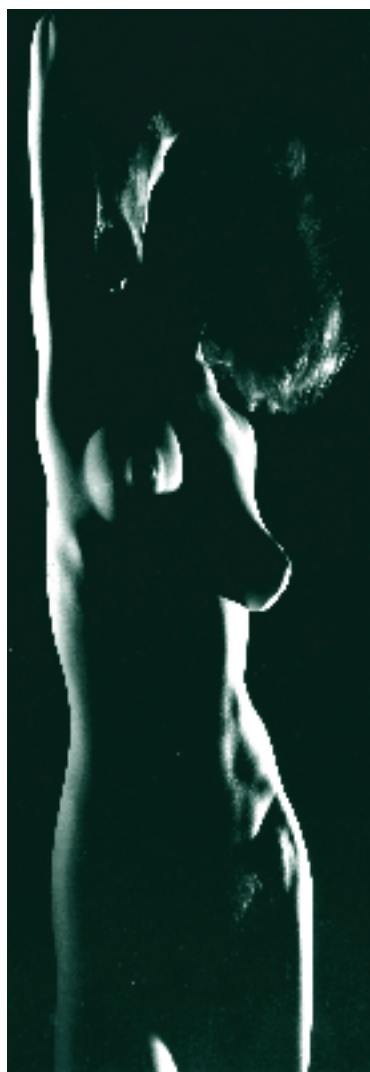
A promenád alján, ahol az önmagát megformázó tömegnek útját állja a keresztben futó országút, a háromszög alakú kiöblösödésben tűzoltózenekar harsog. Az aszfalton gránátalma-törmelék ázik a gránátalmalében. A társasági öltözetű egyenruhás urak mókázva zenélnek, tündökölnek a hangszerek, a fúvósok és ütősök lábai közé totyog be egy gyermek, s a pódiumon molett, fűzővel kordában tartott keblű, kitüntetésekkel megrakott zubbonyú asszonyka éneklí a musicalrészletet, óh, Istenem, segíts rajtunk, nyújts vigaszt a szenvedőknek!

Géczy János (Monostorpályi, 1954): magyar író és képzőművész. Egyetemi oktató (biológia, művelődéstörténet, neveléstörténet).

NŐÜGY

Délelőtt volt. Besütött a nap, ment az írás. Reb Slojme telefonon hívott.

– Van egy kis ideje?

– Most?

– Miért, mit csinál? Olyan halaszthatatlan?

– Írok. Illetve írni próbálok.

– Maga még fiatal az íráshoz, van elég ideje. Inkább élményeket kéne gyűjtenie. Nekem meg már nincs sok időm hátra. És most egy kis bajban is vagyok. A tanácsát akarom kérni. Különben is, mikor járt nálam utoljára?

Amikor hajlandó volt velem találkozni... – kellett volna mondanom, de nem mertem. A hangjából úgy tűnt, ezúttal nagyon pörög. Ha mániás ciklusában járt, nem lehetett vele ellenkezni, vagy csak azon az áron, hogy indulatba jön, sérteget és rám csapja a telefont. Ilyenkor nem lehetett el- lenvetés, érv, ami meggyőzte volna, hogy ne tegyen valamit, vagy nem ér- demes tennie.

Tudtam, ha meglátogatom, lóttek a napnak, délután a kiadóba kell men- nem. Ha azonban nem akarom ezredszer hallani, hogy csak akkor jövök hozzá, amikor én akarok tőle valamit, bezzeg ha neki van szüksége a segít- ségemre, akkor nem számíthat rám – mennem kell. Utóbb mindig aggód- va és dühösen hívhattam, hadd menjek át segíteni, mert rosszul érzem ma- gam a bőrömben. Pontosán ráéreztem, mi a gyengém.

Fél óra múlva ott voltam nála. Meglepően jól nézett ki. Frissen borot- válvá, fehér ingben, széles fekete nadrágtartóval és derékszíjjal duplán biz- tosított öltönynadrágban, fekete Reebok edzőcipőben fogadott, aminek fű- zőjét bokája körül kötötte meg. Ödémás lábfejét nem tudta félcipőbe bújtatni. Az ablakok tárva-nyitva, a nagyszobában is világos, a lakás rendezett.

– Milyen fitt ma, reb Slojme! Mintha megfiatalodott volna. És milyen rend van magánál!

– Ne szemtelenkedjen, jó? Megvan nekem a magam baja – mondta, majd kisvártatva hozzátette: – Menjünk le a parkba, nem akarok itt beszélni.

– Miért?

– Sose lehet tudni – bökött a fal felé.

– Mert?

– Mit tudom én, lehet, hogy lehallgatnak. A telefonomba is beépíthettek valamit. Amikor telefonálni próbálok, kattog. Bizalmas dolgokról szeretnék beszélni magával. Aztán meg elutazom, azt kell szerveznem.

– Úgy gondolja, hogy a szomszédok... – kérdeztem hűledezve.

– Nem gondolok semmit, és maga se gondoljon semmit, hanem fogja a táskáját, és menjünk. Máskor mindig kapacitál, hogy menjek magával sétálni. Akkor most jöjjön.

– De hát nem gondolhatja komolyan, hogy a szomszédjai lehallgatják! Hogy tudnák?

– Mit tudom én! Vannak erre módszerek, ma már ez nem áll semmiből. Lehet, hogy ez a Danek valamikor az állambiztonságnál szolgált. Nyilván ma is megvannak a kapcsolatai.

– Na jó, menjünk le – nyugodtam bele. Míg leérünk a parkba, az fél óra, mire visszaérünk, lesz fél kettő, kettő.

Zakót vett, megigazította nyakkendőjét, fejébe csapta szürke kalapját, és a vállára akasztotta a bőrtáskáját, ami nélkül egy tapodtat se mozdult, ha kilépett a lakásból.

Ha régebben jobban volt, járta a várost, sőt az országot. Temetőket látogatott, és alkalmi munkatársaival videófelvételeket készített a kövekről, rabbik élettörténetéről, hitközségekről mesélt. Máskor önkormányzatoknál tárgyalt, adományokat gyűjtött és adott át, hogy tegyék rendbe a temetőt, emeljenek kerítést, gazoljanak. Olykor csak bement egy kocsmába, és egy pálinka mellett szóba elegyedett másokkal. Én hiába vágytam ilyesmire, valami visszatartott, talán apám példája, aki soha nem ivott, és borzadt tőle, ha mások ittak. A zsidó nem issza a pálinkát, hanem méri, mondta, máskor meg elrettentő példákat sorolt, milyen sorsra jutottak, akik inni kezdtek. Nem jártam kocsmába, nem jártam máshova sem, nem ismertem a várost, ahol születtem, és nekem sem voltak barátaim.

Ha igazán rájött a mehetnék, reb Slojme elutazott Izraelbe a rokonaihoz, vagy Amerikába, ahol akadt néhány hűséges keresztény munkatársa az egyetemeken, Indianában, Dallasban és Chicagóban, ahol tanított, vagy üzleti karriert befutott túlélőtársai, akiknél lakhatott. Utoljára talán egy éve mozdult ki Pestről, a lakást se nagyon hagyta el.

Imbolyogva ment a járdán részsút parkoló autók és a házfalak között, s közben folyt belőle a szó.

– Hallotta maga, hogy elmaradt a hitközségi közgyűlés, mert a Föder egyszerűen meghosszabbította a mandátumát? Ilyen az én időmben elő nem fordulhatott volna. Tavaly ilyenkor ott voltam és megmutattam, hogy nézett ki az én időmben egy zárszámadás. Százharminc oldal, minden tétel nyomon követhető. Most meg ez a volt rendőrtiszt vagy munkásőr azt csinál, amit akar, mert akinek szavaznia kell, mind tőle kap fizetést. Még mindig minden olyan, mint a sztálinizmus idején. De tavaly megfogadtam, be nem teszem a lábam a hitközségre, amíg ez a gazember az elnök. Kell nekem ilyen izgalom?

A szám elé emeltem a mutatóujjam. Ha megfeledezett magáról, nem érdekelte, hogy más is hallja, amit mond.

– Ne pisszegjen le engem! Mitől fél? Maga se olyan, mint régen. Mennyi idős is?

– Harminchárom.

– Más ilyenkor akarja megváltani a világot. Kalandozik, utazik, élményt gyűjt, emberekkel találkozik, nem regényt ír. Ahhoz élmények kellenek. Olvasom ám, amiket ír. Sok érdekes dolog van benne, de érezni, hogy már megállapodott, csak az érdekli, hogy nyugalma legyen, ne piszkálják, és írasson otthon. Maga nem ír már meg mindent, amit lehetne. Milyen ország ez, ahol mindenki lop? Az államtól, a pártoktól, meg a képviselőiktől tanulják. Nézze meg a hitközséget is! Az állam tartja fent. Hogy lehet az például, hogy demokrácia van, de senki nem ellenőrzi a vezetőket? Mindenki a Föder embere. Mindenkét ő fizet, ezért mindenki a tenyeréből eszik. Régebben mintha jobban érdekelte volna ez is meg az ország sorsa, nem csak az irodalom.

– Maga nem olvassa az írásaimat, ha ezt gondolja.

Nevetett. Ő is tudta, hogy csak piszkálódik, meg én is, de nem tudtam megállni, hogy ne szúrjak vissza. Valóban untam a hiábavaló csatákat, a múltját megemészteni képtelen, gyűlölködő országot.

Fél órája indultunk el tőle, de még a Pozsonyi utat se értük el. Tudtam, hogy ez lesz. Újra és újra megállt.

– Hihetetlen, mennyi házat újítanak fel. Állítólag sok amerikai és izraeli is ideköltözik a környékre. Igazi metropolisz lesz ez a város. Egy kis New York. Csak a fasiszta sajtó piszkálja őket – nevetett megint.

Kezdtem ideges lenni. Ezért jöttünk, hogy megmutassa a házakat, amiket hetente látok, amikor hozzá jövök?

– Legutóbb ez még fel volt állványozva – nézett a magasba. Szórakozottan álldogált, s én kínosan éreztem magam, ha utat kellett adnunk a járókelőknek, és elcsíptek valamit félbeszakíthatatlan monológjából. – Miért van maga sapkában? Ilyen hűvös van? – nézett rám váratlanul.

Nem értettem, hogy kérdezhet ilyet. Mintha nem tudta volna, hogy hagyománytiszteltből viselem, mint ő a kalapját. Hisz tőle tanultam a talmudi ráv Huna történetét, akinek anyja, miután jóslatot kapott, hogy fia gonosztevő lesz, istenfélelemre nevelte a fiút, s gyerekkorától kezdve mindig befedte a fejét, hogy tudja: nagyobb erő van felette. Láthatta a fejemen a kipát¹ akkor is, ha nem tanultunk, csak beszélgettünk. Akadt miatta épp elég konfliktusom odahaza Sáriveral, meg a szüleimmel is. Apám, anyám aggódott miattam, és nem értett. Sári a szabadságát, a kapcsolatunkat féltette a vallástól, mely nemrég még neki is fontos volt. Attól is félt, hogy egyszer megvernek az utcán.

Szerettem őt. Jó néhány nő után vele ismerhettem meg az igazi gyönyört, és vele kezdtem el kósert tartani. Egy szicíliai utazásunk alkalmával, miután tíz napja nem látunk magunkon kívül zsidót, egy szombati napon Palermóban egyszer csak szembejött velünk két haszid. Kalapjukkal, hosszú fekete kabátjukkal kilógtak a városképből. Sári rövid, pántnélküli ruhát viselt, mely fedetlenül hagyta vállát, combját. Meztelen, apró lábán klumpa kopogott. Rajtam hátizsák. Büntudat fogott el. Utazunk, fittyet hányva a szombatra.

Este, a város kivilágított terein járkáltunk fel-alá, és órákig beszélgettünk. Rosszkedvem volt, nem titkoltam, mire egyszer csak azt mondta:

– Ha lelkiismeret-furdalásod van, tegyél ellene. Ne egyél disznóhúst.

Utolsó májkrémkonzervünket egy kóbor macskának adtuk a Piazza Castelnuovón. Két hónap múlva kikószereltük a háztartást. Egy év múlva Sári úgy tért haza Izraelből, hogy eztán nem utazik szombaton, ám megint egy év múltán magányosnak és öregesnek érezte odahaza a péntek estéket, a hosszúra nyúlt szombatokat, akkor is, ha vendégeink jöttek. Visszavonult kissé új életünkből, míg én úgy maradtam.

Az öreg csak froclizni akart, mint aki azt mondja: nem érti, minek próbálkozunk a valóságossággal, nem áll jól nekünk, és úgyse fog menni hosszú távon. Nehezen ment, kétségtelen, de tudtam, hogy ez vele jár, és ő is tudta. Iróniája épp ezért érintett olyan érzékenyen.

– Hordom már egy ideje – feleltem. Hangsúlyomból kiérezhette a rosszallást.

– Minek maguknak ez az ortodoxia?

Erre a kérdésre nem lehetett válaszolni. Nem is azért tette fel. Összeszorítottam a fogam.

– És hogy viseli ezt a maga Sárija?

– Tudhatja. Miért kérdi?

– És biztos, hogy olyan fontos az a fejfedő? A maga Sziklai barátja is állandóan kapedliban jár. Igaz, ő főleg Amerikában, meg Izraelben tölti az idejét. Ott egy kicsit más a dolog... Kíváncsi vagyok, mit szól hozzá a családja! – nevetett. – Csupa tudós, racionális emberek. Nem szólva arról, hogy marxisták voltak.

– Miért hívott, reb Slojme? Mi volt olyan fontos? – kérdeztem, megelégedve a piszkálódást.

– Mondja, nincs magának véletlenül büntudata? Szép barátnője van, szerelmes, és tudom, hogy ő is szereti magát. Boldogan élhetnének. És akkor maga vallásos lesz, bezárkózik, és problémákat gyárt magának. Mit szól ehhez a maga Sárija? És mit szólnak a szülei?

– Képzheti.

– Szokott maga beszélgetni a szüleivel?

– Igyekszem. De nem mindig megy. Nem nagyon érdekli őket a zsidóság. Úgy kezelnek, mintha beteg lennének. Nem akarják se megérteni, se elfogadni. Vallásilag amuzikálisak. Nekik meghalt az Isten, az apjukkal, meg a többi rokonaikkal együtt.

– Miklós, a saját nagyszüleiről és a saját rokonairól beszél...

– Tudom... Azt gondolják, olyan ez a vallásosság, mint a gyermekbetegség. Kinőhető. Mindig azt kérdik, vajon mit rontottak el.

– Miért, maga pontosan tudja, miért csinálja? Én hetven elmúltam, de nem mindig tudom. Talán azért, mert így csinálta az apám, és én is így csináltam gyerekkoromban. De maga?

Hallgattam. Nem értettem, hogy kérdezhet tőlem ilyesmit. Tőle tanultam mindent. Az irodalmat, a kultúrát, a nyelvet és a vallást is.

– És magát érdekli – kérdezte –, hogy a szülei mit csinálnak?

– Én legalább nem piszkálom őket miatta. Na, elmondja végre, miért hívott?

A Szent István parknál jártunk. Karon fogott, bementünk, és az egyik padhoz húzott.

– Ülünk le ide – mondta, majd amikor észrevette, hogy a háta mögött is ülnek, fel kellett állnunk, és átmenni a fűvön egy olyan padhoz, amelynek a közelében nem volt senki. Amikor újra megszólalt, halkán beszélt, mintha így se lennénk teljesen egyedül.

– Tudja, én olyan bona fidei ortodox vagyok. A világ bármely pontján bemehetek egy zsinagógába a szürke kalapomban, borotválkozva, pajesz nélkül. Jiddisül, héberül beszéllek, tudok Tórát olvasni, megmondom, kik voltak az őseim meg a mestereim, hol tanultam, és elfogadnak. Ismerek sokakat, és engem is ismernek. Tudják, hogy egyetemeken tanítottam, helyenként professzornak vagy rávnak szólítanak, amit én soha nem igényeltem, de az, hogy felhívjanak a Tórához, vagy mondhassak egy kaddist valahol a szüleimért, vagy netán egy drósét,² az nekem fontos az apám emléke meg az összes többi őszám miatt. Hogy amikor újra együtt leszek velük, odafent, ne kelljen szégyenkezniem előttük. Maga tudja, hogy én a Maharam Asch leszármazottja vagyok?

Elhallgatott, mintha neheze érne folytatni, és még halkabban beszélt, amikor újra megszólalt.

– Én két világban éltem: a Tóra világában meg az egyetemi világban. Igyekeztem mindig vigyázni arra, hogy mit teszek és beszélek, de volt egy gyenge pontom. A nők. A látványuk, az illatuk, a hangjuk, az érintésük. Ezért mondja a gemóra a nőkről: ne énekeljenek, ne nézelődjenek az utcán, takarják el a keblüket és fedjék be a fejüket. Szóval, én a nőknek nem tudtam ellenállni. Annak idején, amikor jesivába jártam, még csak nem is beszélgethettünk velük, legfeljebb néha, ha nem látták, meghúzkodhattuk a copfjukat, esetleg megkergethettük őket. Én a lágerig nem is értem nőhöz. Auschwitz után, a DP-campben³ voltam együtt először egy német lánnyal. A barátom, egy lengyel suszter, aki jóképű volt és könnyen szedett fel nőket, hozott be mindig lányokat, és akkor nekem is leest valami. A német lányok kedvesek voltak és könnyen barátkozók, a zsidó lányokkal nehezebben ment a dolog. Velük lehetett csókolózni, esetleg tapogatni őket, de nem feküdtek le. Majdnem húszéves voltam, amikor megismertem a szerelmemet. Örült jó érzés volt, ahogy a meleg testükkel az emberhez simultak, és érezni lehetett a gyengédségüket meg a simogatásukat. Olcsó volt akkor a nő Németországban, cigarettáért, selyemharisnyáért, egy konzervért eljöttek, és ott maradtak kedveskedni egész éjszakára. Később, amikor már volt némi tapasztalatom, könnyebben ment. De vigyáztam a hírnevemre, és ez a tartózkodás izgatta a nőket. Amerikában az egyetemen egy kolléganő le akart dönteni, miután táncoltam vele, és átölekedtünk egy üres szobába. „I want you now”, ezt suttogta a fülemben, de csak tapogattuk egymást. Néhány nap múlva történt meg a dolog. Aztán ott voltak a diáklányok, akik férjet fogni jöttek a college-ba. Az első sorban ültek az óráimon, kifestve, kirúszozva, magas sarkú cipőben, miniszoknyában, keresztbe tett lábbal. Ki ne esett volna kísértésbe? Konzultációt kértek, hozták a dolgozataikat a szobámba, és volt, amelyik nyíltan felajánlkozott, hogyha beírok egy jelest, lefekszik velem. Ki-

dobtam. Egy kollégám, akinek a felesége mellett barátnői voltak, nem csinált ügyet a dologból. Elmentem hozzájuk egy este, ott volt az egyik nője, egy fekete bőrű lány. Iszogattunk, azután egyszer csak rám mutatott, és azt mondta a lánynak, menj át vele a másik szobába, és légy kedves hozzá.

Elhallgatott, mint akit valamiért nem hagy nyugodni ez az emlék, és egy másikat juttat az eszébe. Mereven figyeltem. Nem tudtam, miért mondja el mindezt.

– De miért is mondom el magának? Nekem, mióta hazajöttem, nem volt kapcsolatom senkivel. Maga mindig ugrat a lányokkal, akik segítenek nekem feldolgozni az irattáramat, és segítenek az oral history archívum létrehozásában, pedig egyikhez se volt semmi közöm. Lehet, hogy lehetett volna, idősebb jelentkező pedig mindig akadt, de én vigyáztam a renomémmra, bár nagyon jólesett, hogy valaki szól hozzám, elkísér, vagy csak ott van a lakásomban, és nekem is van kihez szólnom. Nem tudom, miért jelentenek ilyen sokat, de így van. Nem jó az embernek egyedül, ezt mondja az Isten, alkotok hát neki társat. Fél ember a férfi nő nélkül. Én elnézem a mai fiatalokat, akik házasság előtt létesítenek viszonyt, és sajnálom azokat, akik magányosak és frusztráltak, vagy letagadják, hogy viszonyuk van, mert a vallás ezt nem engedi. Meg kell adni a természetnek, ami a természeté. Én meg már nem is tudok vigyázni magamra. Öreg vagyok, segítségre van szükségem.

– Ugyan már! Még meg is nőszülhetne.

– Énnekem nem kell más nő a feleségem után.

– Miért nem keres magának valakit esetleg hirdetéssel vagy társközvetítéssel? – kérdeztem. Igyekeztem könnyed lenni, miközben nagyon is értettem a problémáját. Én is félttem, mi lesz, ha Sári lelép.

– Van valakim – nézett rám megtörtén. – Egy vidéki asszony. Ott dolgozott nálam. Ott voltunk nap mint nap egymás közelében, aztán egyik pillanatról a másikra megtörtént a dolog. Magam sem tudom, hogyan. Egyszer csak megtörtént. Szégyellem is, az én koromban. És jön mindennap, főz, mos, lejön velem sétálni, gondoskodik rólam. Fogalmam sincs, mit csináljak. Meg vagyok ijedve.

– Most panaszkodik vagy dicsekszik?

– Szégyellem, hogy az én koromban...

– De hát miért? Ki mondhat magára bármit is? Egyedül van, örülnie kellene, hogy talált valakit, nem rágódni miatta.

– De képzelje el, ha kiderül! Ez az asszony nem is zsidó. Mit fognak szólni hozzá? Vagy ha híre megy, mit mondanak majd a haszid rokonaim Izraelben? Igaz, egy unokaöcsémel már beszéltem róla, de ő modern.

– Ők ott vannak, maga meg itt. Nekik van családjuk, magának meg nincs. Különben is, ha zavarja, nem kell az orrukra kötni, hogy mi van maguk között. Munkatársnő vagy bejárónő, kész. Ha nem tudják meg, nincs semmi gond. Egyébként sincs közük hozzá! – Dühített, hogy miért nem tud örülni.

– Nem érti, Miklós, a problémám – mondta egészen halkán, szinte nyöszörögve. – Ők még lehet, hogy el is néznék, de én hogy nézek magamra? Hogy jövök én ahhoz, hogy csak úgy összeszűrjem a levet hetvenévesen egy...

– Úgy érti, egy sikszével⁴?

– Én nem használtam ezt a szót, maga mondta.

– Attól fél, hogy netán teherbe esik?

– Nem erről van szó.

– Hanem inkább arról, hogy úgy érzi, nem engedhet meg magának egy kis örömet, mert akkor nem tud búslakodni? Hogy nem viseli el, ha éppen jó lenne, és talál magának okot, hogy elrontsa? Nem maga mondta, hogy Amerikában...

– Az Amerikában volt, nem itt! – vágott közbe. – Ráadásul huszonöt éve. Tudja, mit mondott nekem egyszer az egri ruv, Jajhenen, Jeruzsálemben, amikor megtudta, hogy Magyarországról jöttem? Olyan vastag ott a szentség, hogy késsel lehetne vágni! Százával voltak itt a szentek, akiket elégettek a híveikkel együtt, olyan kis falvakból, mint Tas, Óbecse vagy Büdszentmihály. Maga nem is hallott ezekről, tán a térképen se tudná őket megtalálni. És sok százan tanultak egyszerre a jesivákban. Tudja, hogy hívták Újhelyet? Kis Jeruzsálem! És akkor én fogom magam, és tessék... Hogy felejthetném el? Ribajnoj sel ajlom...⁵

Elhallgatott. Úgy tűnt, elmélyülten nézi a hintában ülő vagy a homokozóban játszó gyerekeket, az egymással trécselő fiatal asszonyokat.

– Beszéljünk inkább a maga dolgáról – állt fel nagyot nyögve, de megkönnyebbülten. Ismét csipkelődő volt a hangja. Elindult a park kijárata felé, majd megállt és rám nézett: – Miért nem veszi el feleségül azt a Sárít? Tudja, mit mondott magáról, amikor ugyanezt kérdeztem tőle? Az a Miklós egy nehéz fiú, de én se vagyok piskóta.

– Hát nem az.

– Szereti, vagy sem?

– Ne provokáljon! Szeretem, de hogy álljak vele hüpe⁶ alá? Nem viseli el, hogy én vallásos vagyok; hogy nem szeretek utazni, mert ő szüntelenül csak menne. Nem viseli el, hogy nem szeretek későig fennmaradni, mert akkor másnap nem tudok dolgozni. És nem szereti a vallásos barátaimat, meg hogy tanulni járok, meg hogy feleségül akarom venni. Ő meg állandóan a barátnőivel tölti az időt, a gyerekeiket babusgatja, miközben azt mondja, ő nem akar gyereket, mert akkor nem tudna utazgatni.

– Ugyan, azt csak azért mondja, hogy maga ne aggódjon, és ne érezze, hogy sürgeti.

– Miért gondolja, reb Slojme?

– Mert a nők előbb-utóbb mind szülni akarnak. És maga? Maga el tudna képzelni maga körül gyerekeket?

– Árva, meddő lány való hozzám.

– Ne vicceljen ezzel! Lehet, hogy maga nem is akarja igazán azt a lányt. Miért nem tud egy kicsit jobban örülni az életnek? De legalább magának is megvan a gondja. Ha író akar lenni, fontos az élményanyag – nevette el magát. – Különben, egy nőt, akinek állandóan mehetnékje van, csak egy gyerekkel lehet lecsillapítani. Na, menjünk haza. És ne beszéljen senkinek arról, amit tőlem hallott. Legalábbis, amíg élek. ■ ■ ■

JEGYZETEK

1 kis kerek sapkácska, zsidó vallási fejfedő

2 prédikáció

3 Displaced Persons camp – a második világháború után Európa-szerte hontalantáborokat állítottak fel, s a menekültek, túlélő zsidók százazrei éveket töltöttek itt.

4 nem-zsidó nő

5 Világ Alkotója – fohászok kezdete

6 esküvői sátor

Szántó T. Gábor (Budapest, 1966): író, költő, szerkesztő, a *Szombat* folyóirat főszerkesztője. Itt közölt szövege részlet *Édeshármas* című regényből, mely az Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a L'Harmattan Kiadó gondozásában.

LófejSZOMSZÉD

Egyik este egy cetlit találtunk Dénessel a lábtörlőn. *Kedves lakótárs! Nagyon zavar minket, hogy kopogós papucsban járkálsz, vedd el másik papucsot! Megértésed köszönjük! Az alsószomszéd.* A cetlizés előtt egy héttel, háromnegyed nyolc körül, Chopin-mazurkákat hallgattam. Lófej feljött balhézni, köszönés nélkül, hogy kapcsoljam ki a zenét, nem tud aludni. Szürkületkor. Két nappal a cetli után az erkélyen beszélgettünk. Felneveltünk, erre kiüvöltött az ablakon, *nem vagyunk kíváncsiak a szomszédok dumájára, kuss legyen!* Hatalmas robajjal csapódott le négy redőny, egymás után. A redőnycsapkodás senkit se zavar, szerintük, igazán megszokhattuk már az évek során.

A redőnyös eset óta másfél hónap telt el, egy a Közel-Keleten. Az érkezésünk utáni napon hívott Laci, a főbérőnk. Zsombori Kati, Lófejék főbérője követelte, hogy azonnal dobjon ki minket, *tele van velünk a töke.* A lakói állandóan zaklatják miattunk, felhívták *Horvátországban is*, alig lépte át a határt, folyó hó huszonharmadikán, mondván, *üvöltve kefélnék*, továbbá, az ajtónkon erkölcsstelen táblák lógnak, márpedig Lófejék nem laknak olyan házban, ahol pornósok, szóval, jól kezdődött a nyaralás. Zsombori kibukott, holott nem is tartózkodtunk otthon. Miután hazatért az Adriáról, lefényképezte az ajtódíszeket. A fotót elküldte a közös képviselőnek, nézze meg, micsoda alakok fertőzik itt a közerkölcset. Míg a levelet fogalmazta, Lófejék becsöngettek az összes tulajdonoshoz, fogjanak össze, túrjanak ki minket a Kalap utca 4-ből. Nem jártak sikerrel. Gondolom, ezen még jobban felhúzták magukat. Zsombori egyébként korábban is pattogott Lacinak, a kopogós papucs miatt, amit elvileg lecsereéltem az incidens után, gyakorlatilag, mivel nem volt másik papucsom, csak úgy tettem, mintha. Érdekes módon megnyugodtak mindannyian, megszűnt a kopogás. Később Barbi, Laci felesége jelentkezett, részletesen beszámolt a fejleményekről. A felettünk lakó Kádár Antit, mióta nincs legmedzsikezés, nem zavarja semmi. A baloldali szomszéd nem panaszkodott, a jobboldali azon akadt ki májusban, hogy éjfél körül fúrtuk fel a karnist és sötétedés után tapostuk a petpalackokat az udvaron.

Zsombori ragaszkodott ahhoz, hogy beszéljen velünk, de háritott, amikor indítványoztam, hogy Lófejék is vegyenek részt a megbeszélésen, amire bejelentette magát a három főbérő. Ne próbáljam meggyőzni őket, *nem lesznek otthon*. Erre, alig tettem ki hazulról a lábam, a lépcsőházban kaptam a fülest, néhány perccel korábban Lófejék Balogéknál jártak. Becsöngettünk a földszint 2-be. Tibi nyitott ajtót, a háta mögött Zsombori állt, alítólag a leveleiért jött, valójában ellenünk szöveteztek. Nem értek rá.

Levettük a 18-as karikát és az XXX hardcorebrutalporno feliratot, amit az ellenség megévesztése végett ragasztottunk ki, nagyjából fél évvel a történetek előtt. Úgy látszik, eddig nem tűnt fel senkinek. Ez a Lófej el sem tudja képzelni, milyen nehéz köralakban kontúrozni, mindenféle segédeszköz nélkül, a tizennyolcas karikához ráadásul két körkontúr kell, nehogy összefolyjon a piros festék a fehérrel. A tizennyolcas nyolcasában is van bőven kacsaringó. Mindegy, az én lelkemen ne száradjon más agyvérzése! A kartonok az előszobába, a szétlyuggatott lólapok mellé kerültek.

A vendégek közül elsőként Barbi érkezett meg, a gyerekekkel. Egy hete biliztek, Bazsin nem volt pelus. *Pisilnie kellett*. Erről eszembe jutott, hogy Gyuluskát arra kérte az anyukája, mielőtt elmentek vendégségbe, ne mondja ki a pisi szót, inkább füttyentsen helyette. Gyuluska ebéd közben füttyentett, majd kisvártatva hozzátette, *meg szarni*. Befutott Laci is. Zsombori Kati késett, Lófejéket győzködtte, jöjjenek fel hozzánk, de nem óhajtottak *leereszkedni az egyperőthöz*. Könnyebb így, ha gondjuk van, telefonálnak Zsomborinak, Zsombori Lacinak, Laci Barbinak, Barbi nekem, én Zsomborinak, Zsombori Tibinek, minekután kezdődik előlről az egész, megy az üzengetés. Lófej persze kimarad ebből, jól szórakozik. Leültünk az asztal mellé. Zsombori nem tudta, hogy a tulajdonosok és közöttünk *ilyen baráti szál van*. Neki *ők senkik*, de ha elmennek, gáz lesz, svájci frank alapú hitelt törleszt, nem könnyű, 23 évesen. Köszöni a szüleinek, akik vettek neki egy fél lakást. 42 éves koráig nyögheti a nagylelkűségüket. Ha Lófejék elmennek, és Lófej nagyon azon van, nem bírja tovább, pedig Tibinek tetszik a lakás, illetve Zugló, havi kilencvenezer bevételtől esik el, rezsivel együtt. Attól tartott, amennyiben Lófejéket zavarjuk, másokat is zavarni fogunk, senkinek nem tudja majd kiadni a lakást. Konklúzió, *nem ők érdekesekek, hanem az én anyagi helyzetem. A pénzért, úgymond, bármire hajlandó vagyok*. Lacinak, mint később kiderült, üzletet ajánlott, miszerint egy héten belül két albérlet hoz neki, ha kidob minket. *Dülőre kell vinni a dolgot, az egyik megy, a másik marad*. Az ő lakói nem fognak távozni, azt garantálta. Ekkor derült fény a baráti szálra.

Nem lesz nyugtunk többé. Éreztem. Lófejék tudnak a hitelről, visszaélnék a helyzettel, tehát bármit kitalálhatnak, Zsombori vevő rá, behergeli magát.

A közvetlen szomszédok különben nem hallanak semmit a szexéletünkből, Kádár Anti csak akkor, ha az összes ablak nyitva van, tulkép az sem biztos, hogy minket hall, mivel Alexék is hangosan kavarnak, a balon. Kádár is rendszeresen döngeti a falat, sőt, pisil, zuhanyozik, köhög, mégse kopog senki a partvisnyéllal, mint Lófejék, mikor szárítom a hajam. Egy társasház, hiába újépítésű, áthallatszó. Tanyán se jobb, reggelente a legelőre vonuló marhacsorda rengeti a földet, délután a kutyák vonyítanak. Én se idegelem magam, hogy Kádár lehúzta a vécét! Mi lenne, ha Romhányi lakna fölöttük, a kis Petrával, aki napi rendszerességgel veri magát földhöz, üvöltve hisztizik és pattogtatja a labdát, vagy Alexék, akik nemcsak hangosan dugnak, de rendszeresen buliznak is idehaza. Mégis, a mi szexuális életünket tárgyalta a lakógyűlés, hála Zsomborinak, a svájci frank alapú hitelnek, meg néhány összeférhetetlennek. Nem értettem, miért a távollétünk alatt merült fel ez a probléma.

Megsajnáltam Lófejét, elég vacak lehet ennyire idegbének lenni. Meglepett, hogy van olyan ember, aki képes fölébredni a *főlszomszéd* lépteinek zajára. Kaputelefon-fóbiája is van, nem beszélve a berregő bejárati ajtóról. Pedig Budapest csendes kisváros, főleg a XIV. kerület, nem egy Bombay, kakaskukorékolás- és kotkodácsolásmentes 30-as övezet. Itt nem dudál hajnalban a vonat az állomáson, két háztömbbel arrébb, nem üvöltözik az Allah, akbart a hálószobaablak mellett álló mecset teraszán, mégse bírnak létezni a tizenkét lakásos tömbben. Nehéz úgy.

Lacinak végül sikerült beszervezni Lófejéket, félve merészkedtek be az ajtón. Nem ültek le, rögtön a sérelmeiket sorolták. Brutálisan zavaró az életmódunk, és ne haragudjunk meg, de elejük van belőlünk, és ne csodálkozzunk, hogy eddig nem említették, de mikor a kopogós papucs miatt jöttek, valamint a fúrogatós éjszakán, nem nyitottunk ajtót, aztán kikerültek azok a szégyentelen táblák, mire, ne haragudjunk meg, de azt gondolták, aberráltak vagyunk. *Ezeknek hiába dumálnak akármit, felesleges, ezek így élnek, így akarnak élni!* Lófej még nem látott ilyet. *Az ezek mi vagyunk.* Fejhangon sipákkolt, a visítózásával befrusztrálta Tibit, aki folytatta a műsort. Ne han-

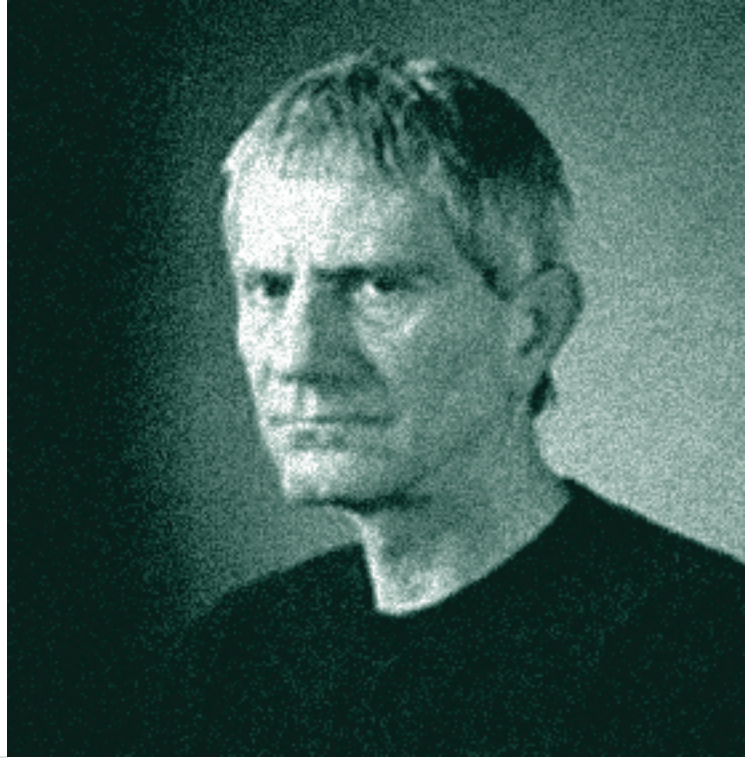
goztassam, hogy ők idegbetegek, őt nem zárja ki a felesége a lakásból, ez rágalmozás. Hazudik, láttuk Dénessel Lófejet kiosonni az odújukból előző éjjel. Kiosont és felszaladt a második emeletre. Tibi azt hitte, az utcára futott, lélekszakadva rohant a kocsihoz, slusszkulccsal

a kezében. Meg akartuk állítani, hogy megkérdezzük tőle személyesen, mi bajuk van velünk, de kétségbeesett tekintettel lihegte, *ne most*. Akkor már biztosak voltunk benne, hogy összehaléztak, és Lófejet keresi, aki, miután Tibi elpályázott, előbújt a rejtekéből, diadalittasan vonult lefelé a lépcsőn. Szemmel láthatóan szórakoztatta a kétségbeesett férj látványa. Tibi, hazatérte után, órákig gubbasztott az udvaron. Valószínűleg nem véletlenül.

A főbérlok hirtelen megvilágosodtak. Szemtanúk lettünk. Hárman terelték a szót. Szerintük azért nem tudtunk eddig változtatni az életmódunkon, mert nem éreztük a probléma súlyát, Lófejék meg azért üzengettek, mert azt gondolták, hogy aberráltak vagyunk, de semmi probléma, ezentúl mindenki szól időben a másíknak, mielőtt elborulna az agya. Most, hogy megismertük egymást, minden rendben lesz. Elhúztak.

Másnap, tizenegykor ismét megszólalt a csengő. Teát főztem a konyhában, Dénes nyitott ajtót. Lófej állt a folyosón, rózsaszín frottír köntösbe burkolózva, karikás szemekkel. Nem tudott aludni. A járkálás miatt. A papucs ugyan nem kopogott, de hallotta, amint fölálltam az asztaltól és végigmentem a szobán. A következő húzásuk az volt, hogy gyufaszállal támasztották ki a csengőt. Egy héttel később Zsombori telefonált, éjfélkor, hogy hagyjuk abba a bulizást, mert Tibi teljesen kiakadt, ha feljön, abban nem lesz köszönet. Egyedül voltam otthon, éppen Dénessel beszéltem Skype-on, üzleti úton volt, külföldön. Zsombori nem tiltotta meg, hogy folytassuk a beszélgetést. Néhány perc múlva Tibi mégis az öklét rázta a küszöbön. Teljesen kikelt magából, üvöltve szambázott föl-le a lépcsőn, azt kiabálta, hagyjuk abba a kefélést, a bulizást. Elém ugrott ökölbe szorított kézzel, *mától itt nincs dumálás, kefélés, járkálás, semmi sincs, takarodtok aludni, este tízkor!* Megmondták, hogy *kuss legyen*. Közöltem vele, hogy ideggyógyászati kezelésre lenne szüksége, keresse fel orvosát, gyógyszerészét. Azóta nem jött. Hónapok óta nyugi van, kieresztette a gőzt, vagy szégyelli, vagy megunták, nem tudom, mindenesetre elgondolkodtató. A felelősségteljes munkát végző, szerény nyárspolgár képes lenne vérben forgó szemekkel halálra verni embertársait, ha nem járna érte büntetés. Úgy tűnik, az ember a konszolidált külvárosi övezetben sincs biztonságban, az otthon nem magánterület. Legközelebb azt írjuk ki az ajtóra, hogy fűre lépni TILOS a B!

Debreceni Boglárka (Salgótarján, 1981): a Nagy Lajos Király Magánegyetemen és a Miskolci Egyetemen végeztem, mint művészettörténész, kulturális antropológus, muzeológus, vizuális kultúra, művészettörténet és társadalomismeret tanár, 2010 szeptemberétől az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola Gazdaság- és társadalomtörténeti oktatási programjában veszek részt. Korábban egy művészeti szakközépiskolában tanítottam, aztán a Petőfi Irodalmi Múzeum Művészeti Tárában, majd a Kassák Múzeumban dolgoztam. Jelenleg szabadúszóként tevékenykedem. 2007-ben Kaleidoszkóp-díjat kaptam, 2010-ben Móricz-ösztöndíjas lettem. Az MTA-MTB Művészettörténeti Munkabizottság (2008), a FISZ (2009), a JAK (2010) és a MÚOSZ (2010) tagja vagyok. Rendszeresen publikálok irodalmi, művészeti, társadalomtudományi, pedagógiai folyóiratokban. Önálló köteteim: *Bébi-kommandó* (FISZ Könyvek 51. 2010), *Semmi mozdulat most. Mikszáth Kálmán összes fényképe, válogatott ábrázolások* (PIM, 2010).

Az eltűnés sokadik bája

A kétely lüktetése a mező,
az olyan, hol virágok ígérnek
láthatatlanul arcukat,
és határtalan nyugvással kel
minduntalan a Nap.

Tüdőd évei építenek pillantásodnak
oltárt,
ujjaidnak ujjat,
csontodnak csontot.

Teremtsd meg hát
leheleted alakjait, és velük
a legnagyobb neszt
és a legnagyobb csöndet.

Miközben virágszálak ébredhetnek,
porladhatnak együtt körülötted,
te meg tetézheted az árnyékokat.

Puhatoló

Kezdheti,
és bevégezheti-e bármikor
akárhol magát az élet?
És ha igen,
micsoda válik valóra
igazán véle?

Jósz szerint légvár

Gyíkok vadászata szóródik szét
más, kicsinyke lényekre,
mikor települ rád az estpír,
és ő is veri köveid és növényvilágod
köré a tengert,
mint ha átmetszi ereid
irgalmatlan szelídség: a levegő,
és kitarja álmaid dús hamvát.

Intelem

Ne rekeszd ki födeled alól a halált,
hisz' ő is addig élethű,
ameddig te élsz.

Toppanj meg mindjobban.

Ideák nélkül változó sebek
füzére őriz

és mindenkor változó alakjában
az ég vonulása.

Rajztünemény

Belegeti arcán

a mennybolt eseményeit a tenger,
míg vele-időben vadméhek vájnak

bimbók porába,

hangyák cipelnek csipetnyiket,

sziklarepedékben vadászatra

merevedik a gyík.

A szél pedig mindeniket

magába rója,

és rögvest másmylenre keni

Az egyik félretolhatatlan rögeszme

Kezemhez békülékeny
kanadai gyöngyvirág,
állapot-való, mégis lengedez,
és még nőni fog szín-
meg emlékteste is.

Átvesszem lényét,
tartogatom, aztán
visszaadom.

A fóliáns egyik gráciája

mikor az olvasás
meghitt
performansza.

Keszthelyi Rezső (Szolnok, 1933):
író, költő, szerkesztő.

Tizennegyedik védőbeszéd

Galamblekű Kandi – elburukkolt benne
a jószándék, koszos lichthoflakó lelke
tollázkodott, guanokupac fölött, szürke
tollcsomók hulltak körbe testmeleg rejtekén.
Fejmozgása is és pöttyszeme gerleforma,
szórtak neki magot, kenyeret. Kloákája feszült
a sok fosástól, olyan jólelkűek mind a
városi emberek. Olykor megrebbent, mint
aki ételt túl közel hullni lát. Szeretett
mindenkit, légpuskást, parki nénit,
az álmait vattába zárta a világító udvar
folyondár-árnya, neki sötét-világos egyformán
barátja, észre se vette, ahogy Jézus már
javában seprűzi ki a templom teréből.
Imádta a kufárt. Álmában új Noét
szolgált, nem vitt neki ágat, inkább
özönvízbe hívta, burukkolással csábítgatta,
mintha nem szárazföld volna, amit talált.

Tizenhatodik védőbeszéd

Ha lenne feleségem, válással fenyegetne. Én nem iszom. Haladékot kaptam. Van mire nem innom. Illetve innom nincs mire. A költők isznak. De rossz tételmondat ez. Weöres, Pilinszky, Petri. Mondj valakit, aki költő és nem iszik. És férfi. És nem Petőfi. Az ivással nő meg a lélek felülete. Írás és ivás, alig két betű különbség, én ebben a különbségben maradok. Van másfél betű reményem. De a feleségem válással fenyegetne. Kibírhatatlan a részeg nézés, amihez inni sem kell: a felmentett jelenlét tükre. Az a foncsorhomály, amiben eltűnsz önmagad elől. Kihajolni a szélből, írta Tandori, ami a szembenézéssel rokon, de kiterjesztve. A részegség sosem euklideszi. *Részeg vagy, kisleány, feküdj szépen le, ne rontsd az estét. Ne árassz dögszagot ott, ahol nincs.*

G. István László (Budapest, 1972) költő, műfordító, esszéíró. A Károli Gáspár Református Egyetem összehasonlító tanszékén tanársegéd. 1993 óta rendszeresen publikál a hazai folyóiratokban. Ritkán esszéket, kritikákat is ír. Versek angol nyelvből fordít, többek között William Butler Yeats, Emily Dickinson, Sylvia Plath, Owen Sheers és Kei Miller műveit.

Nem ad írt

csak érezném a haját
szoknyájának húsfeszülését
a vibráló levegő
bőrünk közt néhány milliméter

a dörgölés a szívén
fut most jobb híján zakatolva
a végszükségre nem ad
írt csak lüktet távolodása

Színusz

tarts most már inkább könnyedén
lebegtess szemed felszínén
szűrj át magadon tisztán
és oldj fel bennem aztán
legyél velem ha kérlek
folyj az erembe vérnek,
dobogni egymás felszínén,
egyszer te egyszer én

Membrán

csak azt vágyni mindig hogy a hús
legyen eztán gyurma
hajoljon meg izmok alatt majd
feszüljön meg újra
csak azt feszíteni meg mindig
amiben elférnek
vágyaink s hajlásunk alatt majd
elfekszünk felszínnek

Későn érő

*hát így múlik mostanában az élet
leméred néha inkább csak reméled
magad körül a világot
belátod még rejtett csukódását miközben kitéróod*

Te 1 jo

utso dal foldon

te 1 jo vagy
te mindig + vagy nekem
te mindig ot vagy nekem
gyere ide
gyere ide

en csak te
en csak te
neked elek
te jo h nekem + vagy
gyere ide

adok csokot
szadra csokot
egyeb csokot
mert vagy mindig nekem
te 1 jo

mikor nem lesz
foldon mar nem lesz
semi elet
neked dalom
+ lesz

nem felejthet
senki felejthet
teged el
adok csokot
gyere ide

nem felejthet
mikor nem lesz
mar fold sem
felejthet h te jo vagy
te szep vagy

ez most dalom
utso dal foldon
nem felejthet
h en csak te
szivem + szakad

szivem + szakad
h te szep vagy
te 1 jo
adok csokot
mas nem marad

Nyerges Gábor Ádám (Budapest, 1989): költő, író, szerkesztő (*Apokrif, Villanyspenót*). Első kötete: *Helyi érzéstelenítés* (2010, Orpheusz).

chopin, a böllér

olykor előnt egészen az indulat,
hogy te és a sarki trafikos
csak a böllért látod bennem,
pedig zongoratanárnak születtem,
és tudok chopin-t játszani a hátadon.
de böllér vagyok,
mert hát kell a pénz.
és van az a pénz.
és tényleg falun lakom.
és te egy ideje, ha chopin-t is játszom, csak a disznó sírását hallod.
pedig jó is az a meleg vér.
ahogy spagettiként tekeredő, gőzölgő, meleg belekbe nyúlok.
de nem szégyellem én ezt.
ölni, meg véres kézzel beleket túrni, voltaképpen becsületes dolog.
és aki nem szereti a friss, pirított vért, a finoman remegő hurkát,
a véreset és a májasat,
az szóljon nyugodtan.
neki el fogom hinni, hogy amit tanultam,
az nem chopin, hanem zongoracipelés.
különben hihetetlen súlyokat mozgatok.
miközben perc helyett pörcökön rágódom.
és elutasítom az istenevést.
merthogy az bizonyítottan káros.
– káros, de nem neked.

Mohácsi Árpád (Budapest, 1966): az ELTE-n szerzett magyar–portugál–német szakos diplomát. Verseket és műfordításokat egyetemista kora óta publikál folyóiratokban és különböző antológiákban.

ÁGYAK

O dakint vakított a hó, a falak fehéren vibráltak. Tegnap este elbúcsúztattuk Noémivel az ágyainkat. Ma újakat veszünk.

Tizenöt éve feküdtek alattunk, illetve feküdtünk fölöttük. Noémi szerint be kellene építeni az ágyakba a szeretkezésszámlálót. Vagy az ágy végébe állítani egy gyöngysort.

És amikor két hétig nem voltunk itthon? A tengerpart forró homokján hogy számoltuk volna? Vagy egyáltalán, minek számolni?

Olyan izé vagy, Noé, mondta, és fölkel az ágyból. Utánamentem és a konyhaszekrény pultjának döntve még egyszer elbúcsúztattam az ágyakat.

A ház déli oldalán álló ereszcatornában olvadni kezdett a hó. Az északon jeges páncél borította a járdát.

Noémi ki akart állni a kocsival a garázból, de a jégen kipörögtek a kerekek. Háromszor csúszott vissza, aztán bezárta a garázst és elindult a vonathoz.

Noémi úgy húsz évvel ezelőtt utazott utoljára vonaton.

Csak egy megálló, mondtam előtte. Ha felszállsz, a következőnél szállj le! Nehogy fönnmaradj!

Jó, tudom én azt!

Amikor Norrköpingben nem indult be a kocsi fél óra tologatás után sem, majdnem föladtam. Egy halottas menet haladt el mellettünk. Látva az erőlködést, odaszaladtak a gyerekek, és betolták a kocsit. Noémi gázt adott, és elhajtott. Egyedül soha nem vezetett idegen terepen. Eltelt tíz perc, nem jött vissza. Eltelt fél óra, nem jött vissza. Akkor jöttem rá, hogy a gyászmenet a hibás. A gyászmenet az oka mindennek. A koporsóban fekvő férfi halála az oka mindennek. Férfi? Miért mondok férfit? Mert egy nő soha nem halhat meg.

Noémi erre a mondatra tért vissza. Mosolygott, amikor kiszállt. Hozott két friss péksüteményt.

Híába mondtam neki, hogy átmegyek vele a vonattal, ragaszkodott hozzá, hogy egyedül menjen.

Nem csinálhatunk mindent együtt.

Amíg átvonatozott a szomszéd városba az orvosához, elmentem a henteshez. Útközben háromszor elcsúsztam, de a puha hóban nem esett különösebb bajom. Sőt, a harmadikat már élveztem.

Talán a téli fény tette, de egészen más lett belül a hentesüzlet. Kimeszelték a falakat?

Kérek húsz deka töpörtyűt, mondtam a hentesnek, aki rátámaszkodott a pultra, és mélyen a képembe bámult.

Mi történt itt, kérdeztem, és most vettem észre, a hentes kidekorálta a boltját régi fényképekkel. Kések és bárdok meredeztek egy gerendába állítva. Régi kolbásztöltő a falon. A hentes és mészáros szakma múzeuma díszlett az üzletben.

Mi az, hogy töpörtyűt, mordult rám a hentes, kidagadtak a nyaki erei. Mindenki csak töpörtyűt visz, üvöltötte. A töpörtyű a maguk istene! Nem adok, mondta, és eldugta a pult alá a töpörtyűs tálat. Vegyen karajt, üvöltötte, vegyen combot, csirkemellet, pulykát, vegyen levescsontot, kolbászt sütni! De ne töpörtyűt!

Köszönöm, mondtam, akkor nem kérek töpörtyűt.

A hentes elővette a tálat, és marékszám csapkodta az elmorzsált töpörtyűdarabokat egy zacskóba.

Kijöttem a boltból, bár magamban igazat adtam neki. Baromi dühítő, ha mindenkinek ugyanaz kell.

Hazafelé kétszer vágódtam hasra a hóban, maradéktalan élvezetet nyújtott.

Az utca végén összefutottam egy régi ismerőssel. Csupa kosz volt a kabátja, az arca fölfújódott, a lábain vékony félcipő.

Nem látott meg. Először szó nélkül elmentem a háta mögött. Aztán mégis megfordultam.

Mi van veled, Vilmos?

Fölvonta a vállát, most még koszosabbnak látszott a dzsekije. Már sajnáltam, hogy megszólítottam, ő viszont nem tudta, honnan kezdje.

Odalett minden. Elúszott.

Kártya?

Dehogy. A sok kölcsön miatt hiába dolgoztam, a bank leemelt mindent. Nincs miről megélni.

Végignéztem az utcán, a ragyogó lábnyomokon. Noémi forró feneke jutott eszembe. Vajon megtörténhet mindez velem is? Eljuthatok ideig?

Elköszöntem, nem akartam tovább hallgatni. Úgy éreztem, nem magáról, hanem rólam beszél.

Miután elköszöntünk, visszafordultam, hogy lássam a sűrű melegítőben nehézkesen mozgó lábakat, a vörös tarkóját, a cipő kérgén csúszkáló zoknis bokát.

Félelem fogott el. Fölhívtam Noémit, de nem vette föl. Tizenegyre beszéltek meg a bútorboltnál.

Otthon leültem a konyhában és bekapcsoltam a rádiót. Lefőztem egy kávé, elkevertem benne a tejszínt és a cukrot. Az utcán szélroham futott végig, fölkavarta a havat, a levegőbe porlasztotta a jégzemcséket, aztán elült a szél.

A rádióban vallási műsor ment. Olyan mondatokat hallottam, amelyekhez nem vagyok hozzászokva. Írnom kellene egy könyvet *Isten ments* címmel, amiben pontosan elmondanám végre, mit is gondolok a szeretet vallásáról, a szeretet politikájáról. De nem teszem. Miért tenném?

Akkor most elmondok egy történetet, mondta a női hang a rádióban, miközben egy pók ereszkedett alá a citromlevelekre.

Egy családban ikrek születtek, szépen cseperedtek, mindenben egymásra hasonlítottak, kivéve egy dologban. Az egyik fiú, mert fiúk voltak, mindennek tudott örülni, a másik viszont súlyosan depressziós volt, és semmi nem tetszett neki. A két szülő aggodalma csúcsán pszichiáterhez fordult. Az orvos azt ajánlotta, hogy a fiúk születésnapján külön szobában ajándékozzák meg őket. A depressziós fiú kapjon sok és érdekes ajándékot, a jókedvű fiú pedig egy doboz lócitromot.

Így is tettek. A depressziós fiúcska kibontotta az ajándékokat, és zsörtölődve vette számba őket. Milyen kicsi kapcsolója van ennek a dömpernek! De lassú ez a vonat! És így tovább.

A jókedvű és optimista fiú kinyitotta a dobozt, és felkiáltott. Azt a mindenit, lócitrom! És végtelen derűjében hozzátette. Ha én tényleg lócitromot kaptam a születésnapomra, akkor valahol a közelben lennie kell egy pónilónak is.

Hangosan nevettem. Régen hallottam ilyen ostoba mesét. Elővettem a telefonom, Noémit hívtam. Kicsöngött. Közben fölvettem a kabátomat, és az ajtó felé indultam. Bekapcsolt az üzenetrögzítő, kinyomtam.

Az utcán csönd volt, az égen három fehér felhő állt a házunk fölött. A kapukilincs déli oldala már fölegedett, az északit vékony jégréteg borította.

A legrövidebb úton, a dombon át mentem a városközpont felé. Az egyik udvar közepén hatalmas fenyőfa állt, karjairól dübörögve zúdult alá a hó. Egy asszony rövid ujjú pólóban lapátolta a havat. A lapát csikorogva csúszott a betonon. Mókus rohant át az úton, a fülei égnék álltak. Kigomboltam a kabátomat.

Mikor a központba vezető lejtőhöz értem, egy sárga helikoptert pillantottam meg a magasban. Újabb karambol az autópályán, gondoltam. De visszafordult, és tétován keringett a levegőben. Aztán lassan leereszkedett, pontosan a tenispályák felett. Hallottam, ahogy földet érve lelassul a rotorja. Sportbaleset, gondoltam.

Az utca aljához érve láttam, pirosan villog a vasúti átjáró. Nem messze tőle egy szerelvény állt a nyílt pályán. Noémire gondoltam. Ha ez itt áll, akkor az egész forgalom áll.

Egy férfi haladt át hatalmas léptekkel a parkon. Túl messze volt ahhoz, hogy megszólítsam. A mozgása leírta, mindent tud a történelekről. Lehúztam a cipzárt is a kabátomon, és bementem a bankba.

A várakozók türelmetlenül nézték a bejáratot. Nem ültem le. A sapkámat a zsebembe gyűrtem.

Olyan volt az egész, mint egy halotti tor. Egy bankban? Igen, egy bankban.

A sorszámom fölvillogt a vörös kijelzőn.

De hiába, a férfi, aki előttem ült az ablaknál, meggondolta magát, és visszafordult.

Tudja, mit, mondta a férfi, mégis veszek tíz millióért részvényt. Lehet, hogy most rontom el az életem, de az én koromban már mindegy.

Nem tudtam megállapítani a korát. Talán azért, mert sápadt arca és vörösre festett haja olyan volt, mint aki túl van a ravatalán.

Mély nyomot hagyott bennem a vörösén villogó lámpa és a nyílt pályán álló vonat.

Öt perc alatt rakták össze a tízmilliós részvényt.

A számlámról szeretnék ötszázszázretet, mondtam, odakint két hosszút túlkölt a vonat. Talán végre beindulnak.

A zsebemben csörgött a telefon. Noémi hívott. A bankban vagyok, suttogtam. Nem szóltak rám.

Nincs vonat, Noé. Vedd meg egyedül az ágyakat.

Mi? Most hülyéskedsz? Egyedül nem veszek ágyat. Főleg kettőt nem.

A bankos nő megértően mosolygott rám. Ő sem venne egyedül két ágyat.

Noé, nem tudok hazamenni, értsd meg!

Akkor hívj egy taxit, csak tíz kilométer. Gyere ide a bankhoz, lesz nálam pénz.

A nő kétszer pörgette át az ötszázszázretet. Éreztem a pénz szagát.

Noémi letette.

Mi történt odakint, kérdezte a bankos nő.

Nem tudom, fogalmam sincs.

A biztonsági őr azt mondja, valakit elütött a vonat.

Nagyon úgy néz ki, feleltem.

Egy autó szélvédőjéről visszavert fényvillanás suhant át a bank falán. A szemem percek múlva is káprázott tőle.

Beraktam a pénzt a zsebembe.

Mivel foglalkozik, kérdezte váratlanul a nő.

Fölálltam, visszatoltam a széket.

Írja be a nevemet valamelyik netes keresőbe.

Akkor politikus, mondta a nő, és kacéran mosolygott. Építette a karrierjét. Kimentem a bankból és föl hívtam Noémit. A szerelvény még mindig ott állt. Mi van veled. Vonat?
Elindulok gyalog.
Megőrültél, ebben a hóban?
De Noé, meddig álljak itt az állomáson?
Kellett neked vonattal menni.
Miért, az jobb, ha karambolozok a jeges úton?
Nem. Várlak.
A postás kerekezett át az úton, tetszett a biciklijé.
Mi történt, kérdeztem.
Csikorogva fékezett az első kerékkel.
Jó, hogy látom, van kétezer ötszáz forintja. Hagytam ott értesítőt, de dobja ki, és itt írja alá.
Fehér műanyag tolla volt, csókos szájak rúzsnyomai futottak rajta végig. Közben elővett egy cigarettát és az öngyújtóját. Azon is csóknymok. Valami karácsonyi szettben kaphatta a munkahelyén.
Átvettem a pénzt, amit egy könyvemért küldtek. Nagy biznissz. Újra nekifutottam, hogy megtudjak valamit.
A hentes, válaszolta a postás, szerencsétlent elvágta a vonat. Kifújta az orrát, aztán ugyanazzal a zsebkendővel megtörölte a homlokát.
De hát hogy?
Nem figyelt oda az átjáróban.
Eszembe jutott a töpörtyű. Talán ha mégis veszek. Vagy ha nem töpörtyűt kérek, hanem egy kiló karajt. Borzalmasan éreztem magam.
És a mentőhelikopter?
Későn jött. Elvértett.
A postás eltekert. A lábam földbegyökerezett. Kétszeresen is benne voltam a történetben. Noémin és a töpörtyűn keresztül.
A zsebemben félmillió forint, a hentes elvágta, Noémi az állomáson toporog, egyedül pedig nem veszek ágyat.
Újra hívtam.
Mindjárt ott vagyok, mondta.
Mivel?
Találtam egy taxit. Mondtam egy kissrácnak, hogy jöjjön át, felezzük a fuvar, de az anyja azt mondta neki, idegen nővel soha ne üljön taxiba.
Kurvának nézett? Szétrúgom a seggét.
Nyugi!
A nyugiból aztán az lett, hogy a város szélén lerohadt a taxi, onnan gyalog jött át Noémi a városon a hóban.
Tudom, mi történt, mondta, mikor találkoztunk. Az állomáson hallottam a forgalmistától. Állítólag nagyon beteg volt.
Öngyilkos lett?
Nincs kizárva.
Pedig a gyerekei.
Ő férfi. És nem nő.

Abútorboltban ebédszünet volt, beültünk egy presszóba kávézni. Borzalmasan híg lötyöt adtak. Noémi ott is hagyta. A nagy köteg pénzt húztam elő a fizetésnél. A pincér a sok pénz láttán elbizonytalanodott, hogy csak kávé rendeltünk-e. A bútorüzletben végre meleg volt. Fenyőfaillat, frissen mosott függönyök, sűrű és vastag pokrócok.
Vagy tízféle ágyat hasonlítottunk össze. Egyiken sem volt ketyyintésszámláló.
Nekem ez tetszik a legjobban, mutatott Noémi két egyszerű matracra.

X ● „Azért is és STÁCIÓ csak azért sem...”

Rühellem ezt a kurva félhomályt. Rühellem, hogy rögtön leengedi a redőnyöket, miután megérkezik. Azt mondja, azért kell, nehogy kilesse valami diszkós gennyláda az edzésünket, szerintem meg azért, hogy senki ne láthassa, miket csinál velünk. Mert az tuti, hogy ma is szemétkedni fog, addig nem nyugszik, amíg valamelyikünk bőgni nem kezd. Aztán majd nyomni kezdi a hülye szövegét, hogy puha kis pöcsök vagyunk, és vigyorogva közli, hogy legközelebb majd a vécéből kell innunk, ha nem csináljuk pontosan azt, amit elrendel. A fenyegetőzés után persze majd jöhet az igazi büntetés, és mi van, ha nem tűröd szótlánul a kiérdemelt kokszosokat? Fekvőtámasz, húsz perc törpejárás, rókabajusz vagy ötven felülés! Ha nem verekszünk partvisnyével a kedvéért? Csattan a papucs a seggünkön! Ha csak kicsit is máshogy ülünk, állunk, nézünk, énekelünk, beszélünk vagy éppen hallgatunk, mint ahogy ő szeretné, akkor dizzs, már érkezik is bikából a nyakleves! Mert valamit mindig talál, valamit kurvára mindig, amiért jól összeszidhat, valamit, amiért kijár a pofon. Addig jó volt, amíg egymásnak kellett adnunk a zsibasztót, mert akkor lehetett kisebbet, de a Karcsi kiszúrta, hogy csak úgy teszünk, igazából viszont nem is fáj annyira. Szemétség. Hiába régóta haverunk Tóth Karcsi, délutánonként itt a Sanyáéknál mégiscsak ő a legrohadtabb góré.

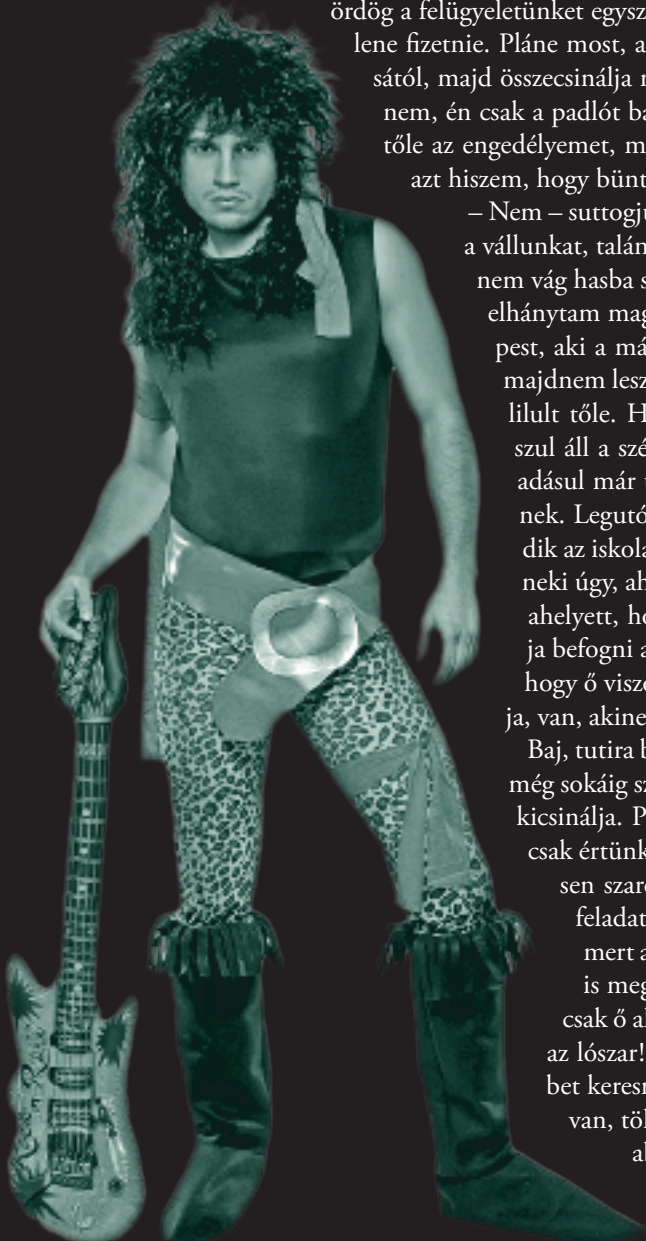
Vajon ma is leosztályoz bennünket, miután kikérdezte a leckének feladott Pokolgép-dal-szövegeket? Vagy inkább azért fog leszúrni, mert még nem rajzolunk filccel egymás kezére elég félelmetes halálfejet? Mert neki aztán tökre mindegy, hogy mit, csak valamit találjon, amiért lebaszhat, amiért büntetőfeladatot rendelhet el, mert ő már nem is ad, mint a suliban a tanárok, hanem elrendel, mert az ő főnöke nemcsak egy nyomorult gyár- vagy iskolaigazgató, esetleg valami tanácselnök vagy KISZ-fejes, hanem maga az ördög személyesen! Ezt mondja mindig, én meg csak hallgatok. Hogyan is vitatkozhatna a rockermestérével az ember? Hallgatok, teszem, amit kér, közben meg csak reménykedem. Tudom, túl sokszor vagyok mérges rá, pedig azt mondja, csak jót akar, meg hogy frankón a mi érdekünk, hogy alaposan kiképezzen, és megelőzzük a legnagyobb bajt, hogy kint, a csatáté-

ren kelljen rádöbbsennünk, hogy annyit se érünk, mint a szar. Ha viszont mindig rendszeren figyelünk rá, akkor idővel majd nélküle is vágjuk, hogy mit akar az ördög. Igaza van, tükre igaza, de azért lehetne egy kicsit rendesebb.

Tutira baj lesz ma is, tutira. Már akkor éreztem, már akkor tudtam, amikor megérkezett. Rögtön zárta az ajtót Sanya kulcsával, de vissza azt nem köszönt, még annyit se mondott: – Megjöttem, szevasztok! Aztán meg, ahogy a veszkójában végigkopogott az előszobában, mint akinek eszébe se jut, hogy talán le kéne vennie, hogy cipőbe még a Sanya faterja se mehet be a házba. Alig egy perce jött csak, de már zörögve engedte le a redőnyöket. Totál úgy viselkedik mindig, mintha otthon lenne: benyúl a hűtőbe, benéz a szekrényekbe, Sanya szülei cuccai közt kutat vagy a hülye Piri naplójából olvas fel részleteket. Most meg csak áll némán a nappali közepén, gonosz vigyorral a rusnya pofáján és tíz centiről stíróli a képünket. Az orromban érzem a bagója meg az izzadsága szagát. Büdös, mint a rosseb, de még mindig sokkal jobb a kénköves halálnál, amivel fenyeget.

– Kutyafejűek, hát felpróbáltátok a Piri cicanadrágjait, ahogy parancsoltam? – szólal meg hirtelen, összeszorított fogai közül sziszegnek a szavak. De simán lehet, hogy nem is beszél, csak a fejünkben halljuk a hangját, mert, mondjuk, ezután már csak így, gondolatátvitellel tesz fel kérdéseket. Remélem, a gondolatainkban nem tud olvasni, mert amiket a suliban délelőtt Sanya arról magyarázott, hogy mit csinál majd a mesterrel, ha az ördög a felügyeletünket egyszer másra bízta, na, azért biztos, hogy az életével kelene fizetnie. Pláne most, amikor elég csak ránézni a Karcsira, már a vigyorgásától, majd összecsinálja magát az ember. De akár telepatikusán kérdez, akár nem, én csak a padlót bámulom, rá se merek nézni, amíg nem kapom meg tőle az engedélyemet, még azt gondolná a végén, hogy balhét akarok, vagy azt hiszem, hogy büntetlenül szemtelenkedhetek vele.

– Nem – suttogjuk bűnbánó hangon, közben meg vonogatjuk hozzá a vállunkat, talán ha látja, hogy tényleg nem akartunk rosszat, akkor nem vág hasba sodrófával, ahogy tegnap búcsúzóul tette. Majdnem elhánytam magam, pedig én még olcsón megúsztam Sanyához képest, aki a másodikat már a combjára kapta, a harmadiktól meg majdnem leszakadt a keze. Tesin láttam, hogy a vállá tiszttára be is lilult tőle. Hát igen, szegény Sanyának mostanában eléggé rosszul áll a szénája. Nem mennek neki valami jól a feladatok, ráadásul már többször be is szólt meg vissza is pofázott a mesternek. Legutóbb is, mikor a Karcsi lecseszte, hogy túl sokat törődik az iskolai dolgokkal, a rockerkedés meg rohadtul nem megy neki úgy, ahogy kellene, mit csinált? Rögtön szövegelni kezdett, ahelyett, hogy csöndbe maradt volna. Nem, ő aztán nem tudja befogni a pofáját soha, rögtön lökni kezdte akkor is a sódert, hogy ő viszont legalább még soha nem bukott meg, de úgy tudja, van, akinek a rockerség igen, de a sulis meg kurvára nem megy. Baj, tutira baj lesz, ha nem kapja össze magát sürgősen, mert ha még sokáig szórakozik, akkor Tóth Karcsi vagy az ördög biztosan kicsinálja. Pedig Karcsi csomószor megmondta, hogy mindent csak értünk csinál, pedig lenne jobb dolga is, mint tizenhat évesen szaros kis hatodikosokkal szórakoznia, de ha azt kapta feladatnak, hogy kitanítson bennünket, akkor megcsinálja, mert a parancs az parancs, csak azt látná végre, hogy ezt mi is megértettük, meg azt, hogy a harcossá válásunkat nemcsak ő akarja. Mert a pénz, amit az edzéseikért beszed tőlünk, az lószar! Heti egy húszas fejenként? Ennél még azzal is többet keresne, ha visszavinné az üres üvegeket. Szerintem igaza van, tükre igaza. Egyszerűen csak csinálni kell, amit mond, abból nem lehet probléma. Meg különben is, ha hamar befejezi a tanításunkat, akkor hamar vége is lesz a hülye feladatoknak meg az állandó pofó-

noknak. Ezért én befogom a számat, nem szívózok, és már olyan gyakran el sem böngöm magam. Tóth Karcsi szerint könnyen megtörténhet, hogy én már rég őrmester leszek, mikor a Sanya még mindig csak kiskatona.

De most tényleg? Cicanadrágok? Simán lehet, hogy csak hülyül, mint régen, amikor még haver volt, amikor még megvédett bennünket, hogy a Töttösék ne verhessenek laposra. Mikor még az amerikai fiúval faragták a nyílvevesszőket, meg tervezték, hogy egyesbe rakják majd a Feri Simsonjának a villáját, hogy úgy induljanak kincset keresni a háttárba. Ja, tutira csak hülyül, én meg már majdnem bedőltem, győzködöm magam, mert azt azért nem gondolhatta komolyan, hogy majd a Sanya nővérenek a szekrényéből ki-lopdoszuk azokat az idióta gatyákat, aztán meg, ha senki nem figyel, a tükörben fogjuk nézegetni magunkat.

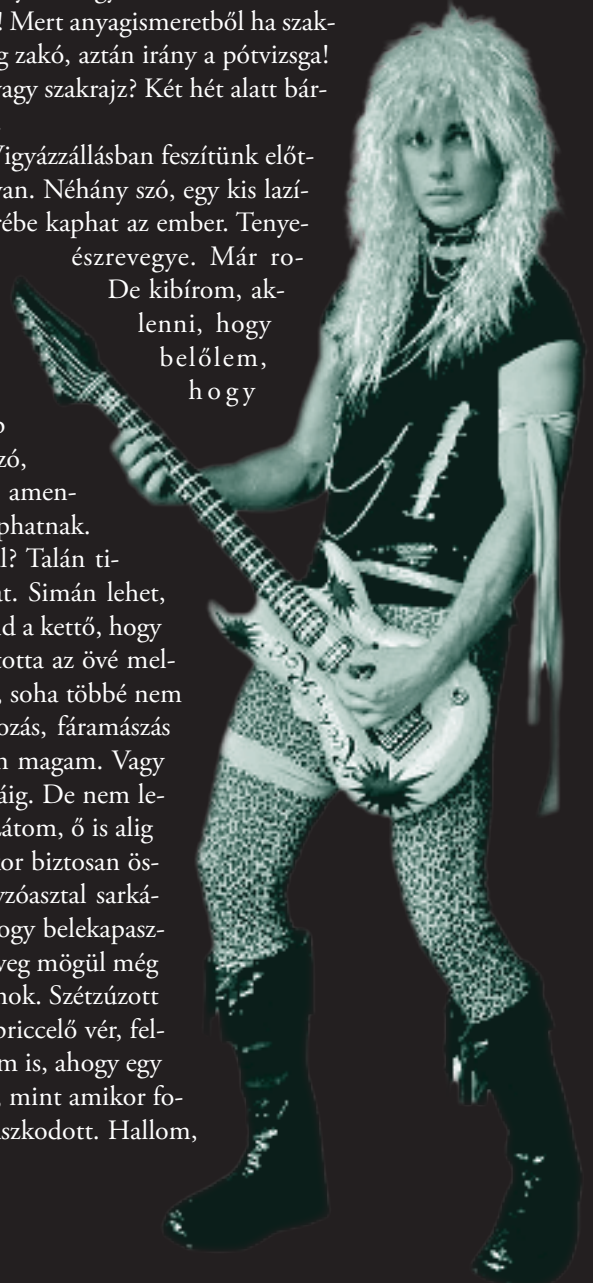
– Kara, ugye most frankón csak ökörködsz? Csak poénból montrad, hogy húzzuk fel azokat a szarokat? – kérdezi röhögcsélve Sanya, mert lehet, hogy Szolnokon a rockerek cicanadrágban járnak, de nálunk ilyen csak az óvodások, a nyanyák meg a Pirihez hasonló hülyék hordanak.

– Hallod, ne hívd így! Tudod, hogy rockermesternek kell hívni az edzéseken! – suttogom, inkább gondoljon gyávának Sanya, mint Karcsi lázadónak.

De a mester meg se hall, rám se bagózik, csak Sanyát bámulja vigyorogva. Múltkor megmondta világosan, hogy többé már nem szólíthatja másként, meg azt is, ha így folytatja tovább, ha nem tanul meg kellő tisztelettel beszélni vele, akkor év végén holt biztos a bukta. Aki pedig rockertanítványként megbukik, annak nyista kegyelem, mert itt nincs szaros pótvizsga vagy osztályismétlés: csak GAME OVER! Mert anyagismeretből ha szakmunkásban valakit elkaszálnak? Nyár végén fehér ing meg zakó, aztán irány a pótvizsga! Matekból vagy fizikából? Le van sajnálva! Orosz, géptan vagy szakrajz? Két hét alatt bárki bemagolja! De a rockerek életében egészen más a téma.

Csönd van. Karcsi nem szól, csak bámul a pofánkba. Vigyázzállásban feszítünk előtte. Nincs mocorgás, nincs sutyorgás, rohadtul csak kuss van. Néhány szó, egy kis lazítás nem éri meg a kockázatot, nem éri meg azt, amit cserébe kaphat az ember. Tenyereket óvatosan törlöm a mackómba, nehogy a mester észrevegye. Már rohadatul zsiszbad a góllövős lábam, térdtől lefelé alig érzem. De kibírom, akkor is kibírom, majd meglátja, hogy tudok én kemény is lenni, hogy belőlem, hogy a sok cseszegetés, a sok verés nem gyáva patkányt csinált hanem kőkemény harcossá edzett. Meg fogom mutatni, hogy tudok én kemény is lenni, hogy belőlem, hogy a sok cseszegetés, a sok verés nem gyáva patkányt csinált hanem kőkemény harcossá edzett. Meg fogom mutatni, már nem böngöm el magam olyan könnyen, hogy inkább meghalok, de igazi rocker lesz belőlem. Mindent lekaratézó, minden próbát kiálló rocker, annyi mágikus képességgel, amennyi csak létezik, amennyit az ördögtől csak a legjobbak kaphatnak.

Vajon mennyi idő telhetett el ezzel a hülye ácsorgással? Talán tizenöt, talán húsz perc? Már tökre nem érzem a lábaimat. Simán lehet, hogy nem is csak elzsibbadtak, de már rég le is bénult mind a kettő, hogy a Sanya nagy pofája miatt az ördög haragjában lefagyasztotta az övé mellett az enyémekeket is, hogy soha többet nem fogom érezni, soha többé nem tudom majd mozgatni őket. Nem lesz több futás, bicajozás, fáramászás meg foci, csak a kórház marad. Legszívesebben elbőgném magam. Vagy kimennék Sanyáék házából. Kimennék, aztán futnék hazáig. De nem lehet, mert nem tudok, mert nem szabad. Sanyára nézek. Látom, ő is alig áll már a lábán, ha nem engedélyez pihenőt a Karcsi, akkor biztosan összeesik valamelyikünk hamarosan. Pofával bele a dohányzóasztal sarkába. Neki a tévének, ami már billen is le a szekrényről, ahogy belekapaszkodunk. Tenyérrel a vitrinbe, az ezer szilánkká robbanó üveg mögül még perceként keresztül potyognak majd kifelé a hülye porcelánok. Szétúzott tévé, cserép és üveg mindenfelé, hatalmas vágott sebek, spriccelő vér, felismerhetetlenné szabdalt arcok, kezek és lábak. Már hallom is, ahogy egy kard alakú üveg végighasítja az oldalamat, olyan a hangja, mint amikor focimeccsen elszakad a pólód, mert valami bunkó belekapaszkodott. Hallom,

ahogy Sanya röhög, hiába látja az anyja széttört tükrének a darabjaiban, nem hiszi el, hogy igaz lehet, pedig az egyik szeme helyén egy vérző, fekete lyuk van. Basszus, tutira ez lesz, ha nem hagyja abba, ha nem ad végre más parancsot. Este meg elmegy majd a főnökéhez, megmondja, hogy nem bírtuk a kiképzést, hogy hiába bízott bennünk, csak jelentéktelen kis korcsok voltunk, talál félóra alatt öt sokkal jobbat, szóval, ördög testvér, nincs gond. Egyszerre dőlünk el Sanyával, de nem billen a böhöm nagy Tátra, nem törik a vitrinüveg, nem fröcsög a vér, és nem folyik ki Sanya szeme, csak fekszünk csendben a padlón, tompán fájó lábbal. Karcsi megáll fölöttünk, innen letről óriásinak és legyőzhetetlennek néz ki.

– Szóval nem vettétek fel a gatyákat, mert azt hittétek, hogy csak ökörködök, igaz? Mert ilyen poénos fazon a ti rockermesteretek, úgy gondoljátok? Ja, a humorzsák Tóth Karcsi, mi? Az idióta. Talán így hívtok a hátam mögött? Talán még röhögtök is rajtam? Hát ez aztán nagyon fasza! – ordítja, én meg már tudom, hogy nem volt semmi vicces, nem volt semmi hülyéskedés, semmi marhaskodás abban, ahogy a múltkor mondta.

– És azokat a parókákat, buzikáim, amiket a színjátszósoktól a művházból csórtam, talán még azokat se? – próbálkozik újra tábor-tűzgyújtó tekintettel, miközben Sanya kezét csavargatja, míg bocsánatot nem kér tőle a cicanadrágokért meg azért, hogy Karának szólította. Én legszívesebben rezzenéstelen képpel lökném az igent, de hazudni neki? Azt nem merek. Mert most már tuti, tuti, hogy vágja a gondolatolvasást, különben honnan is tudhatta volna, hogy Sanya miket mondott rá a suliban? Ha most megpróbálnám átrázni, akkor az ördög éjszaka frankón kibelezne vagy bekenné a talpamat sóval, utána meg simán hátradőlné, hogy a munka többt részét a szörnykecskéire bízza. Azt mesélte Karcsi múltkor, hogy egyszer a saját szemével látta, ahogy az ördög valakivel ezt a sós kínezést csinálta. A manus először csak röhögött, mert tök csikis volt meg minden, sőt, még akkor is, amikor már tisztára összepisálta magát. Az viszont már egyáltalán nem volt olyan vicces, amikor a kecskék mérgező nyála belement a talpán lévő, vérző sebekbe. De hiába volt az izonyatos fájdalom, hiába könyörögött volna a halálért, kettőt se tudott szólni, mert még akkor is annyira röhögött, végül aztán a szíve nem bírta tovább és szétrobbant a rossebbe. Hogy miért is kellett kinyiffannia? Csak mert nem engedelmeskedett a mesterének!

Én nem akarok meghalni. Én egyáltalán nem. Én jó akarok lenni, a legjobb rocker, akit soha nem bántanak azok a rohadt kecskék, hanem olyan, akit kitüntetnek, mert olyan engedelmes, meg azért, mert mindig tudja, hogy mi a dolga. Én nem fogok hazudni, inkább bocsánatot kérek. Vágjon hasba vagy csavarja ki a kezemet, befogom a pofámat, tűröm csendben, csinálja csak, ha ez a dolga. Persze néha jó lenne visszaütni vagy elküldeni Karcsit a fenébe, de ezeket nem én akarom, a diszkódémon az, aki az ilyesmiket a fülembé súgja.

– Nem, mert ez egy oltári... – nyafogja Sanya a földön. Már megint hülyeséget csinál, már megint bajba kerülök miatta én is, hogy lehet ennyire hülye? Csak el ne bögje magát, mert akkor Tóth Karcsi tutira mindkettőnket kicsinál. Régebben Sanyának ment jobban a kiképzés. Apró vagy csokilopás a boltból? Éjszakai kiszökés? Minden feladatot tökéletesen teljesíteni tudott. Én meg csak bénáztam folyton. De amikor elkezdett feleselni Karcsival, minden megváltozott. Már napok óta öt cseszteti a mester, délutánonként vagy millió pofon a jutalma, nem számítva az ezertűket meg a kokszosokat. De a Sanya nem tanul belőlük, ma délelőtt is azt magyarázta tesin, hogy már nem is akar rockernek tanulni, ha ez így megy tovább, meg azt is, hogy a mesternek majd jól megmondja, hogy takarodjon ki a házukból, meg különben is, a jó kurva anyját, menjen a bűdös picsába! De én tudom, hogy hiába is vágná a pofájába, a Karcsi maradna, a Karcsi rohadtul nem menne sehova. Nem engedem, hogy Sanya befejezze a mondatot, inkább gyorsan közbevágozok. Nincs idő átgondolni, mit mondjak, a szavak, mint a robbanós cukorkák, pattognak a számban.

– Nem, mert ez egy baromira vagány dolog, csak akkor akartuk, amikor a rockermesterünk is velünk van! – hantázom, bár érzem, hogy ez elég nagy bénaság. Látom a szemén, hogy nem nagyon hisz nekem, talán mielőtt kimondhatta volna a Sanya, ő már kiolvasta az igazságot belőle.

Némán öltözködünk. Előkerülnek a színes szteccsnadrágok, Sanya előássa a szekrényébe rejtett parókákat. Az atlétáin-
kon már napok óta száradnak a rájuk festett koponyák
meg ördögfejek, hát úgy látszik, hogy eljött a pillanat.
De nekem egyáltalán nem tetszik ez az egész. Egy-
általán nem vagány meg rockos ilyenekbe öltözni.
Nem jó szúrós és bűdös parókákat húzni. Felven-
ni a hülye Piri hülye nadrágjait, meg úgy egyálta-
lán, lányruhákba bújni. De csak a parancs van,
választásunk nincsen.

Karcsi Sanya faterjának a foteljében ül, ben-
nünket bámul, az arcán elégedett vigyorral.
A kezében lévő kötőtűvel a veszkója eszter-
gált sarkantyúját piszkálja, aztán elégedetten
megszólal:

– Tudjátok, fiúk, ha tetszik, ha nem, nyári szü-
net első napjától hajnövesztés, szeptemberben meg dau-
er! A rockerek csikós, feszülős nadrágot hordanak, szóval jó lesz,
ha eljátszotok ti is a gondolattal! Értve vagyok, nyomoroncok? Ideje,
hogy ti is kinézetek végre valahogy! – Vagy ez is oltári baromság, te segg-
fej? Na, mondd csak! – kérdezi, miközben Sanya felé bök a kötőtűvel.

Riadtan veszem a nagy levegőt, megint kezdődik. Meg ne szólaljon
most ez a hülye! Szerencsére hallgat. Karcsi bekapcsolja a magnót, a ka-
zetta cincog, ahogy ide-oda tekerget, aztán egy fickó sikítózni kezd, ezt
a zenét eddig még nem mutatta meg. Csak annyit árul el róla, hogy va-
lami vadi új anyag, ráadásul senkinek nincs meg még rajta kívül a falu-
ban! Élőben látta már őket csomósor, az énekes krapek meg szinte a ha-
verja. Ő az egyik legkeményebb rocker a világon, páncélban alszik, és van
egy koponyás, lángoló kardja. Régebben meg ő is a Pokolgépben nyomta.

*Arcodba mar a félelem, karma húsdobba tép. Az asztalon korbács és
kenyér. Válassz!*

A leeresztett redőnyök mögött táncolunk Sanyával, kezünkben part-
vis- és felmosónyé, úgy teszünk, mintha gitárok lennének. Karcsi
meg a haverja együtt énekelnek. A mesterünk azonban néha ab-
bahagyja, hogy utasításokkal láthasson el bennünket:

- Na most, fejrázás!
- Na most, rúgjál előre! Úgy, ahogy az amerikai nindzsa!

Nem érted?

- Gitározz, cseszd meg! Lássam, hogy szívből csinálod!

*Melyikből kérsz? Mindenki intésre vár. A nagymes-
ter jelt ad, s feláll... Figyeljetek!*

A zenére rázzuk a fejünket, de csak óvatosan, le ne essen a gön-
dör paróka, mert abból baj lehet. Én néha igyekszem egy-két
olyat is csinálni, amit még néptáncon tanultunk, hadd lássa a Kar-
csi, hogy milyen frankón megy nekem.

*Lelked az egyetlen kincs! A sátán beszél. Értem vagy ellenem élsz?
Nem tudom még...*

Ugrálunk. Fel a székekre, le a székről. Fel a kanapéra, le a kanapé-
ről. Karcsi, a mester soha nem öltözködik úgy, ahogy minket ma

felöltöztetett, ráadásul még hosszú haja sincsen. Azt mondja, ha a városba megy, akkor igen, akkor előkerül a nadrág, a paróka meg a szegecses bőrdzseki, de itt falun nem lehet, mert az ördög neki azt parancsolta, hogy ne. Itt ruhának elég a kockás ing meg a veszkó, a nyakában meg a tigrisfog formájú varázsamulett. A haját is megnövesztené, de a mocskos gyakorlatvezető az esztergaműhelyben az egész osztálynak megtöltötte. Én tutira el fogok süllyedni a szégyentől, ha valaki egyszer meglát ebben a cucuban, inkább megölöm magam vagy világgá megyek.

Másfajta választás nincs! A döntés tiéd. A győztes, a vesztes csak él. Semmitől se félj!

Az ördög elől nem menekülhettek. Szóval őszől ilyenekbe kell majd járnunk, az hót zihér. Nincs kibúvó, nincs felmentés, ha rocker az ember. Tuti, hogy hiába próbálkoznék Karcsival, hogy ne kelljen, csak röhögne vagy megverne, aztán meg azt mondaná nekem, hogy: – a kifogásaid már rohadtul nem érdekelnek, kis szarházi! Majd én megtanítalak a rendre, a kurva életbe!

Karcsi a kötőtűvel körbejár, énekelve hadonászik meg szurkálja vele a párnákat és a kanapén ülő ősrégi mackókat. Kardjával válogatás nélkül mindenkit megöl. Aztán lekapja a falról Sanya faterjának a piros Jolanáját, és azon az egy húron kezd el játszani, ami rajta van. Hirtelen felugrik a kezében lévő gitárral, véletlenül megüti vele a csillárt, az úgy kondul meg, mint egy harang, aztán egy bazi nagy darab porcelán a földre esik. Sanyának lepottyan a parókája, befejezi a táncot, nem szól egyetlen szót sem, de könnyek folynak végig a képén. Sanya sírni kezd? Hát nem bírta tovább? Csessze meg! Most megint miatta fognak leszidni meg megbüntetni engem is! Aztán elszégyeltem magam. Eszembe jut, hogy egy összetört csillárért tutira én is megkapnám nagymamától a beosztásomat. Ráadásul még csak nem is Sanya csinálta, a balhét mégis neki kell majd elvinnie, mert olyan aztán nincs, hogy a Karcsi bevállalja, hogy ő barmolta széjjel. Olyan aztán nincs.

Már csak félig vagyok dühös rá, félig meg sajnálom. Olyan szerencsétlenül néz ki abban a rózsaszín cicanadrágban meg a sárga trikójában. A haja a fejéhez tapad, ahol attól a rusnya szőke, göndör parókától megizzadt. A nadrágban annyira vékonyak a lábai, és olyan lehetetlenül nagy a hasa. Hirtelen megint arra gondolok, hogy de jó lenne megütni a Karcsi pattanásos pofáját! Kicsavarni a kezét, a képét szurkálni azzal a kötőtűvel, amíg nem könyörög, hogy hagyjam abba, de nem lehet, ő a rockermester, én pedig kisrockerként engedelmességgel tartozom. Sanya a hülye, hogy a táncolást abbahagyta.

– Szóló! – kiálltja Karcsi, de már csak én táncolok. Aztán egyszer csak észreveszi. Megáll. Gyűlölködve néz a Sanyára. Meg se moccan, a szeme se rezdül, de látszik, hogy baj lesz, hogy mindjárt csinálni fog majd valamit, hogy mindjárt robban.

*Századszor rohan a falaknak a bolond, de felkel megint. Állarcok mögött bújjik a gyáva.
Boldog egy jóslat szerint.*

– Nem táncolsz, baszd meg? Megengedtem, hogy befejezed? Mit képzelsz te magadról? Hát ki a rosseb vagy te? – sziszegi, de Sanya nem mozdul, áll némán, egy helyben. Aztán Karcsi vigyorogni kezd, majd a gitár nyakával hirtelen lecsap a tévé tetején álló vázára.

Hallom a fülemben a vér lüktetését. Érzem, ahogy hideg izzadságot présel ki magából a tenyerem. Tudom, hogy tennem kellene végre valamit, de nem mozdulok. Valahol az utcán egy kutya vonyít, de jó lenne most otthon lenni. Azt akarom, hogy végre megszóljon valahol egy kibaszott vekker, azt akarom, hogy végre felébredjek. Vagy legalább jönének haza Sanya szülei vagy az a seggfej nővére, de nem nyílik a kerítéskapu, a bejárati ajtó zárjával senki se babrál. Úgy látszik, minden kurvára hiába. Hiába könyörgöm, hiába kérlelem az ördögöt, hogy csináljon végre valamit, nem történik semmi. Majd ha rendesen megnövök, majd akkor megverem. De most még nem lehet, simán kinyírna. Meg azért mégiscsak ő a rockermesterem. De akkor, ha majd felnőtt rockerként

állok elé, akkor aztán lesz híjjá meg dízsz-dízsz, lekaratézom a pücsába egy pillanat alatt. Még a szart is kivérem belöle. De most még nem lehet. Az ördög rábízta a tanításunkat.

Dróton rángatott ostoba báb, a lázadó pózában állt... Figyeljetek!

– Jaj, elnézést! Hát leesett a szép kis váza? – köpi felé elégedetten, nekem meg eszembe jut, hogy Sanya azt még az anyukájának hozta ajándékba tavalyelőtt a Balatonról. Tölem kért kölcsön rá, mert nem maradt elég pénze, miután tapadós nyílpuskát vett egy trafikból.

– Hülye buzi! Takarodj ki innen! – suttogja Sanya, de inkább könyörgésnek, mint parancsnak hallatszanak a szavai. Egy másodperc kell csak, és már ott fekszik ő is a csillár törött darabjai között. És Karcsi tenyere újra meg újra csattan az egyre pirosabb arcon. Nem tudom, mi történik velem. Mintha nem is én lennék,

mintha valaki más csinálná. Nekirugaszkodom, és már lököm is el a Karcsit, fejjel esik a szoba üveges ajtajának, csilingelve hullnak az üvegdarabok, az arcából ömlik a vér. A fülétől az álláig fut a legnagyobb seb, ennek a helye tutira megmarad. Meg is érdemli a rohadék.

– a kurva anyádat, megérdemelted! – kiáltom, de nem hagyom abba. Odalépek hozzá, rugdosom, ahol érem, közben meg csapdosom a rohadt, viszketös parókával. Lendül a kéz, lendül a láb, egyet a fejére, egyet a gyomrába. Rohadék. Rohadt szemétláda. Hogy képzelte ezt? Hogy képzelte, hogy lányruhába öltöztethet, hogy pénzt meg csokit lopathat velünk, hogy naponta kínozzhat bennünket? Hogy gondolhatta, hogy majd velünk fogja ellopogni minden hajnalban a csapdákból a Kucsá horcsögeit? Hogy eltörheti azt a vázát, amit a Sanya az anyukájának hozott a Balatonról? Megpróbál felállni. Nem tud. Négykézláb, jajgatva mászik ki az előszobába. Vérből húz csíkot maga után. Olyan, mint egy undorító meztelencsiga. Négykézláb mászna kifelé a házból, de az ajtó zárva van.

– Ki fogod fizetni, érted? Ki fogod, a kurva anyádat!

– Ki fogom, csak hagyd már abba! Megígérem, hallod? Csak had menjek már haza! – nyafogja, a zsebéből a padlóra rakja Sanyáék kulcsát, egy marék fémpénzt meg egy gyűrött papírszázast. A szívem majd szétrobban. De jó látni, ahogy remegnek az ujjai. Egy szó nélkül lépek rá a kezére. De nem próbál elkapni. Nem próbál megütni, megrúgni, felököni vagy kinyírni, csak jajgat, mint valami kisbaba. Taposom még egy kicsit, érezze csak, hogy ő itt már nem parancsol. Aztán újra megszólal:

– Az Ossian-kazim is a tietek lehet! Hallod? Csak lécci, engedj már ki innen! – nyöszörgi sírva.

Nézek utána, ahogy tántorogva, vérvő fejjel kilép az utcára. A szánalmas, esztergált sarkantyúi minden lépésénél a járdán koppannak. Ahogy az utolsó szavait mondta, olyan volt, mint valami puha kis pöcs, egy igazi rockermesternek frankón tutira nem ilyen a hangja.

Visszamegyek a szobába, a csillárral meg a vázával nincs mit csinálni. Felhúzzuk a redőnyöket. Összesöpörjük a szilánkokat, csendben rakjuk a rendet. Visszapakoljuk a Piri nadrágjait a szekrényébe, a kazánba dobjuk a színjátszósok parókáit. Aztán keverünk egy limonádét és meghallgatjuk a kazettán lévő többi számot is. Sanya már nem bög, nekem viszont mindenem remeg.

Nem sokkal később felhossa a pincéből a fociját. Nyitva hagyjuk a bejárati ajtót, úgy indulunk a pályára. Hadd higgye mindenki azt, hogy betörő járt a házban. ■ ■ ■

A kecsketej GYERMEKE

Matyi bácsi éppen a zuhogó eső elől az omladozó ház végében levő budiba befészkelte kecskéje elé szórta az esti abrakot, amikor a sötét színű télikabátba öltözött tiszteletes lenyomta a rozoga fakapu kilincset és belépett a latyakos udvarba.

– Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! – köszöntötte a jószága körül sürgölődő bácsit Tamás atya.

– Adjon Isten! – kiáltotta el magát a házigazda, és ügyet sem vetve a jövevényre, megcirógatta rozsdás csőhöz láncolt kedvencének a fejét. – Egyél, Mancikám, sokára lesz még reggel, és ki tudja, megérjük-e.

A vízben úszó udvaron keresztül a tiszteletes óvatos léptekkel odasétált hozzájuk, megállt Matyi bácsi mellett, megsimogatta a kecske fejét, de az öreg szigorú tekintete pillanatok alatt abbahagyta vele a kedveskedést, így gyorsan a tárgyra tért.

– Matyi bátyám, van egy gondom... – mondta az atya, és mutogatva a bácsi tudtára adta problémáját, aminek orvoslására szüksége lenne az árnyékszékre.

– Kicsi vagy nagy?

– Kicsi, de nagyon.

– Álljon oda a klozet végébe, majd elmossa az eső. Ezek a késő őszi esők az év összes mocskát elmosják. Sajnálám most emiatt kiküldeni Mancikát erre a zord időre. Nézze, milyen jóízűen habzsolja magába az eledelt!

Matyi bácsi világléletében beteges rajongással viseltetett a kecskék iránt, aminek megvolt a maga nyomós oka. Három hónapos korára fele akkora zsugorodott össze, mint amekkora születésekor volt, buzgó nagyszülei minden tőlük telhetőt megtettek annak érdekében, hogy megakadályozzák a sze-

rencsétlen kismamát és kispapát, hogy a rokonságból és a közeli ismerősök közül bárkinek is megmutassák ezt a *göthös hüvelykmatyit*.

– Jobban jártok, ha nem adtok okot az emberek nagyvonalú sajnálkozására, ami valójában leplezett káröröm, hogy szerencsére, nem őket érte az az iszonyatos szégyen, hogy egy ilyen hitvány kölköt hoztak a világra. Mondjátok azt, hogy megtámadta valami nyavalya: torokgyík, rángógörccs vagy fekete himlő. Azok után, hogy már két gyereketek meghalt, senki sem fog kérdezősködni, hogyan és honnan kapta el, a falu népe már rég elkönyvelte, hogy ti csak beteg babákat tudtok nemzeni – hangzott a nagyszülői jótanács.

Az elcsüggedt szülők ennek ellenére nem adták fel: az édesanya éjjel-nappal szoptatta szeretett kisdédét, csakhogy javuljon az állapota, de csupán azt érte el, hogy néhány hét leforgása alatt úgy csüngtek testén a mellei, mint az érett pulykatakony; az édesapa még a szomszéd falubéli oláh javasasszonyt is elhozta, de annak bájolási praktikái sem jártak eredménnyel. Végző elkeseredettségében a kismama és a kispapa a városi orvoshoz is elvitte gyermekét, de ő sem tudta megmondani, mi lehet a baja, így lassan mindenki bele nyugodott abba, hogy csak idő kérdése, mikor szólítja magához a Teremtő a szerencsétlen házaspár harmadik csecsemőjét is, amikor a faluban boszorkány hírében álló, vénséges Borka néni fülébe jutott az életből még mit sem tapasztalt, haldokló baba híre. A vénasszony azon nyomban magához hívatta a szülőket, és elmondta nekik, hogy amennyiben megmarad, kiváltságos szellemi képességű egyén lesz a gyerekből: bíró, orvos, katonatiszt, pap vagy valami ehhez hasonló.

– Isten kiválasztottjainak kisdéd korukban túl kell esniük egyféle életképességi próbán, hogy kiérdemeljék azt a szerepet, amit az Úr kiosztott rájuk. Úgy bizony, én már csak tudom, sok évet leéltem az emberek közt – magyarázta Borka boszorka a megszeppent apának és anyának, akiknek azt javasolta, hogy vegyenek kecskét és kizárólag annak a tejjével etessék és itassák a gyereket. – Nem felforraltva, nem felvizezve, hanem tisztán, nyersen adjátok neki: amint kiszipolyoztátok a jószág tőgyéből a forró folyadékot, azonnal tuszkoljátok a picibe – mondta a vénasszony, elégedetten összecücsörítve keskeny ajkait, mint ha csak a kimondatlan szavakat örölné inyével.

A pirinkó Mátyáska édesapja még aznap délután a szekér elé fogta a két pej lovat és kihajtatott a tanyavilágba, ahol némi alkudozás után kétszeres áron vásárolt meg az elcsüggedt apai szív lágyságát kihasználó kapzsi optánsoktól egy másfél éves kecskét, amelyet felesége Mancikának nevezett el. A kecsketej csodát művelt, Mátyáska nemcsak hogy hetek alatt visszanyerte elvesztett testsúlyát, hanem még ki is pendült. A városi orvos, aki önköltségből kivitette magát a faluba, nem győzött csodálkozni a látottakon, többször is megvizsgálta a babát, de semmi rendellenességet nem tapasztalt nála: a csecsemő makkgészségesnek bizonyult.

Az első Mancika után másik Mancikát szerzett a család, a kicsi Matyika pedig ha megéhezett vagy megszomjazott játszadozás közben, csak leheveredett az éppen meglévő Mancika alá, szopott egyet, majd folytatta a sürgölődést. Matyi bácsi nem felejtette el, hogy életét a kecsketejnek köszönheti, így az iránta való rajongása egy pillanatra sem csappant hosszú élete során, és az elmúlt nyolc évtized alatt sohasem engedte meg magának, hogy ne legyen egy kecskéje, amelyet mindig Mancikának hívott. A pókhálós budiban jóízűen abrakoló jószág, amelynek közelében Tamás atya éppen könnyített magán a napok óta szakadatlanul ömlő esőben, immár a harmincharmadik volt a sorban.

– Mi járatban van errefelé, amerre a madár sem jár, ebben a szörnyű időben, tisztelendő uram? – kérdezte Matyi bácsi a középkorú paptól, amikor az befejezte szükségletét.

– Talán jobb lenne odabenn... – mondta bártortalanul a tiszteletes, mire az öreg csak bólintott egyet, és a felsuvickolt téglagangon keresztül az egyetlen általa használt helyiségbe vezette a vendéget.

– Nos? – kérdezte tőle, miután megpiszkálta a sparheltben a tüzet, és az asztalnál helyet foglalt a pappal szemben.

– Azért jöttem, hogy meggyóntassam... Már több mint egy évtizede vagyok a faluban és még egyetlenegyszer sem beszélgettünk el az emberi gyarlóság velejéről, a bűnökről...

– Mi maga, bűnvadász?! – hördült fel Matyi bácsi. – Ha nagy fogásra számít, akkor rossz helyen jár, plébános uram, a többséghez viszonyítva kismiska vagyok én ezen a téren is. Menjen inkább a politikusokhoz, főleg ezekhez a megújhódottakhoz! Azok tudnának magának mesélni. Már semmi mást nem lehet látni és hallani rajtuk kívül. Ők lettek korunk legnagyobb bölcsei – magyarázta hevesen, majd kissé nyugodtabb hangnemben hozzátette: – Ne nálam keresse a bű-

nöket, apróságok az én bűneim másokéi mellett. Életem legnagyobb bűne, amit egyben a legtöbbször követtem el, hogy miközben a nőket bámultam, megpróbáltam őket elképzelni nagyvécézés közben, így könnyebb volt nem megkívánni őket egy kis prücskölésre. Csalafinta, mi?! Tényleg, maga hogyan szokta elhessegetni a pajzán gondolatait?

– Nézze, én ígéretet tettem Krisztus urunknak...

– Jól van na, inkább ne beszéljünk róla, csak ne akarjon megetetni ezzel a maszlaggal... Attól még, hogy maga ígéretet tett, a kis barátja epekedhet! Kér kávét?

– Ha van hozzá teje, akkor szívesen megiszok egyet.

– Kecsketej jó lesz?

– Igen, igen, jó lesz.

Matyi bácsi felkelt és a régi rézkávéfőzőben vizet tett a tűzhelyre, amely fölött egy madzagon ruhák száradtak.

– Ne vegye zokon a megjegyzésem, de pap létére kend nagyon hallgatag egy alak, csak azt ne mondja, hogy tíz év alatt nem szokta meg a falubeliek epés szurkálódásait, és most megbotránkozott szavaim hallatán.

– Nem botránkoztam meg, de én még nem tapasztaltam a hívők beszédében és mororában azt a tulajdonságot, amiről ön beszél. Szerintem itt nagyon jó emberek élnek...

– Ajjaj, az elődei jóval agyafúrtabbak voltak kendnél. Nézze, az emberek megjátsszák magukat, sohasem beszélnek arról, ami igazán foglalkoztatja őket, hanem amiről úgy vélik, hogy a másik hallani szeretné. Képmutatás az egész élet, tisztelendő atyám, nagy humbug! Én aztán nyugodt lelkiismerettel kimondhatom, merthogy már kisgyerek korom óta a falu bolondjaként tartanak számon. És ha valakinek megengedett következmények nélkül osztani az észet, akkor az egy tisztességes bolond! Már a régi királyok sem tudták nélkülözni udvarukban, hát akkor egy falu közössége hogyan teheti ezt meg?!

Matyi bácsiból ugyan nem lett sem bíró, sem orvos, sem katonatiszt, sem pap, de ettől függetlenül a szellemi képességeit illetően Borka néninek bevált a jóslata: fogékonysága a tudásgyarapításra már első osztályban megmutatkozott, Matyika jóval könnyebben tanult meg olvasni falubeli társainál, és a számtan is sokkal jobban ment neki a többiekénél. Tudáséhségét mi sem bizonyítja jobban annál, hogy amint elsajátította az olvasás tudományát, szinte mindennapos vendég lett Ignác plébános magánkönyvtárában. Az idős pap kezdetben nagy örömmel fogadta, hogy végre valahára van a faluban egy olyan kisdíák, aki szívesebben lapozgatja a könyveket, mintsem parittyával üldöznék az utcákon legelésző kacsákat és libákat, de a gyerek iránti lelkesedése nyomban alábbhagyott, amint Matyika kellemtelen kérdésekkel kezdte zaklatni.

– Nagyra becsült tisztelendő atyám, tessék megmondani, hogy ha Ádámnak és Évának két fia volt, akkor ki nemzette a többi embert? Lehetséges, hogy mindannyian egy ősi vérfertőzés sarjai vagyunk? Vagy ha az első emberpáros pontosan úgy festett, mint mi, vajon hogyan jöttek később létre a cigányok, indiánok, négerék és azok a ferde szemű sárgák? És

legyen szíves, magyarázza már el, hogyan jött a világra a kicsi Jézuska, hogy édesanyja szűz maradt? – szegezte neki ezen és ezekhez hasonló kérdések tömkelegét a kiskamasz Matyika Ignác plébánosnak, aki rendszerint a vatikáni erkölccsel összhangban levő szókészletbe burkolva adta a gyerek tudtára, hogy az ő édesanyjának sem ártott volna, ha szűz marad.

Hét álló esztendeig tűrte a zsörtölődő plébános Matyika ugratásait, mire egy kiválónak ígérkező ürügyet szerzett a fiúval való leszámolásra. Egyik délutáni körútjáról arra ért haza, hogy a suhanc a templomudvarban magasodó diófa alól egy szatyorba szedegeti a lepotyogott termést. Nem is kellett neki ennél több, azonnal fülön fogta és lopással vádolta meg, amit csak úgy tud levezekelni a kölök, ha a vasárnap reggeli szentmisén a falu apraja-nagyja előtt elmondja sajnálatos félresiklását. Matyika egy szóval sem szállt vitába a plébánosi szigorral, az összegyűjtött diót engedékenyen átadta Isten szolgájának, a legközelebbi vasárnapon pedig mély alázattal lépett az oltár elé, és a bűnbánók remegő hangján töredelmesen bevallotta vétkét, de azonnal hozzáfűzte, hogy nem állt szándékában eltulajdonítani a diót, hanem Ignác plébánosnak akarta azt adni, hogyha majd a karácsonyi szentestén kóringyálásukkal meglepik őt a falu vörös hajú gyerkőcei, legyen mivel megajándékozni őket, hiszen jól tudja, a sok-sok szentmise puncifikálásától a tisztelendő atya nemigen érkezik az efféle pszichicáé kötelezettségeivel is foglalkozni. A jelenlevő falubeliek egy része megdöbbenve hallgatta végig Matyika pimasz szavait, míg a többiek, a tiszteletes öszülő vörös hajtincseire mutogatva, hasukat fogták a nevetéstől, egyedül csak Ignác plébános füstölgött a dühtől, hogy ennek az átkozott kölyöknek akaratlanul is lehetőséget biztosított a magamutogatásra.

Templomi rögtönzésével az ifjú Matyinak két dolgot sikerült elérnie: először is, arra hivatkozva, hogy megszálta a gonosz, az öreg plébános kitiltotta a templomból mindaddig, amíg nem mutat fel tanúbizonyságot arról, hogy megjavult, másodsorra pedig felhívta magára a falubeliek figyelmét, akik ezentúl csapatostul kísérték, ha valahol megállt elmondani egy történetet a falu múltjáról, jelenéről vagy akár jövőjéről. Gunyoros példázatait a falu és a környék előkelőségeiről a falu népe mindig nagy előszeretettel hallgatta és nevette végig. Históriainak helybeli alanyai kezdetben tiltakoztak a faluvégi kiskocsmában, valamelyik utcasarkon vagy a réten, munka közben elhangzott történetek miatt, de a későbbiekben lassan megszokták a csipkelődést, és a többiekhez hasonlóan ők is megmosolyogták a dolgot, belátván, hogy a szabad szájú Matyi gyerek tulajdonképpen egy ártatlan bohóc. Legendáriumának egyes darabjait ma már a faluemlékezet, anélkül, hogy tudná származásának eredetét, anekdotakincsként őrzi.

Egyedül Matyi szülei nem tudták túltenni magukat a szégyenen, hogy hön áhított egyszülött gyermeküket falubolondjaként tartja számon a közösség. Édesapja, aki néhány évvel az említett esemény után bánatában kilehelte lelkét, halálos ágyán már megbánta, hogy annak idején megvette az optánsoktól az első Mancika kecskét, míg édesanyja, aki még két évtizedig viselte gondját gyermekének, sokszor mondogatta neki: *Édes fiam, az a sok könyv elvette az eszedet!* Holott minden bizonnyal éppen ennek a fordítottja felelt meg az igazságnak: az ifjú Matyinak hiányoztak a könyvek, amelyek egy adott mederbe terelték volna az elméjében megfogadó gondolatokat, ahogyan azt abban az időben a bánáti falutól több ezer mérföldre távol, New York-i villájában Lin Yutang kínai származású filozófus egyik szentenciájában találóan meg is fogalmazta: *tanulás gondolkodás nélkül: szerencsétlenség; gondolkodás tanulás nélkül: hebehurgyaság.*

Matyi bácsi kissé reszkető kézzel kiöntötte a kávé, majd a gangról behozott egy kancsó tejet és Tamás atya elé helyezte.

– Öntsön, amennyi jólesik!

– Köszönöm.

– Tudja, tisztelendő uram, minket mindig bolondítottak: hol innen, hol onnan, a lényeg az, hogy mindig akadt, aki nyilván attól érezte jól magát, ha kibabrált egy maréknyi csóró szerencsétlennel. Sokat éltem már, ezért sokat is tudok, és ezt a tudásomat a magam

módján mindig igyekeztem a többieknek is átadni. Sokan meg is hallgatták mondókáimat, csak nem értették meg mindig a mondanivalómat. Leginkább jót szórakoztak rajtam, és hasukat fogva azon mulatoztak, hogy a vén bolond – kezdetben, a hülye kölök – mit ki nem talál, pedig én csak üzeneteket igyekeztem továbbítani nekik.

– De ha valamit mondani akart az embereknek, és látta, hogy azok nem értik példázatba foglalt üzenetét, akkor miért nem mondta ki egyenesen?

– Ha jól emlékszem gyerekkori olvasmányaimra, akkor Krisztus Urunk sem mondott el mindent egyértelműen, és talán éppen emiatt érdekesek még ma is a tanításai.

– Kérem, ne hasonlítsa magát Jézushoz, ő Isten egyszülött fia volt, ön pedig...

– a kecsketej gyermeke!

A tiszteletes megszeppenve meredt az öregre, aki a hatás kedvéért néhány másodpercig kidüllesztett mellet, komoly arccal nézett Tamás atyára, és csak ezután engedte magából kitörni harsány kacaját.

– Egészségére, tisztelendő uram! – mondta Matyi bácsi, miután kissé alábbhagyott a nevetése, és a magasba emelte kávécsészéjét. – Megkínálnám pálinkával is, de nincs itthon, tudniillik én sohasem fogyasztottam az italt, ezért egyik-másik mesém hallatán mondogatták is sokat a faluban, hogy a kecsketej ártalmasabb a szőlőpárlatnál. Mit gondol? Az illatáról ítélve... – ezzel az idős bácsi mélyet szippantott a kávécsészéből gőzölgő tejeskávé illatából.

– Nagyon szépen köszönöm, elegendő nekem a kávé is...

– Nincs még egy olyan kellemes illat, mint a friss kávé, a kecsketej és a tűz fölött száradó ruha együttes illata! De hol is hagytuk abba? Ja igen, az okító meséknél. Sokszor azt reméltem, hogy majd a történeteim hallatán hallgatóim magukba mélyednek, de az oktalanok sohasem vettek komolyan. Mindig időben figyelmeztettem őket valamilyen csapásra, még erre az úgynevezett *nem létező háborúra* is. Szépen megmondtam nekik, hogy azok, akik nem áttaltek éveken át egy halott ember tiszteletére eszményi méretű sudrimankóval szaladgálni az egyik faluból a másikba, sokkal nagyobb szörnyűségekre is képesek, de kiröhögtek; és most itt van, a falubeli férfiak fele nem odahaza alszik, ne hogy az éjszakai önkéntesvadászok elvigyék a háborúba. Azt mondja a minap a tévében egy csinos hölgyike, hogy a Vajdaságban élő magyarságnak eddig egy halálos kimenetelű áldozata van a szlavóniai fronton. Nahát, gondoltam magamban, abból az egyből a mi kis falunkban már kettő is akad.

Szarkasztikus megjegyzései miatt az ifjú Matyinak mindig sikerült találnia olyan közeget, ahol szívesen látták őt, és végighallgatták történeteit. A gazdák nem is annyira a teljesítőképessége, mintsem a többi munkás szórakoztatásának céljából fogadták föl napszámba, amiből teljes két évtizedig eltengődött, ami nem kis teljesítmény, ha figyelembe vesszük, hogy a templomból való kiátkozása Ignác plébános részéről az adott társadalmi körülmények közepette akár a teljes kirekesztését is jelenthette volna a közösségből. Sorsa szerencsés alakulásához hozzájárult a jómódú parasztgazdák hiúsága is, akik egyrészt azért, ne hogy egyik-másik gúnytörténetének a tárgyává váljanak, amin aztán az egész falu röhög, másrészt pedig azért, hogy a más jellegű faluhistóriákba mégiscsak bekerülje-

nek, nagy előszeretettel fogadták fel béresként az ifjú Mátyást, akit életvitele ily módon egyik gazdától a másikig vezetett, egyik történetből a következőbe mentett át.

Figyelembe véve sorsa alakulását, Matyi bácsiról elmondható, hogy az Isten valóban a kiválasztottjaként tartotta számon, hiszen sokakkal ellentétben szabadszájúsága nem hogy problémákat okozott volna neki, hanem sokszor éppen ennek a tulajdonságának köszönhetően sikerült neki túllépnie bizonyos akadályokon, amelyeket az élet eléje állított. A második világháborút követő államosítás után a harmincas éveiben járó Matyinak aligha volt már kihez elszegődnie dolgozni, mivel a legmódsabb gazdákat megfosztották földjeiktől, megélhetési gondjait pedig tovább tetézte, hogy rövid betegeskedés után édesanyja is örökre elhagyta. Teljesen egyedül maradt a világban egy változó korban, túl idősen ahhoz, hogy mindent az elejéről kezdjen, de még túl fiatalon, hogy ne legyenek elvárásai a jövőtől, és minden, amivel rendelkezett, tizennegyedik Mancika kecskéje volt. Hónapok múltak el nélkülözésben, ami nemegyszer napokig tartó koplalással járt, amikor egy kora tavaszi este Matyit meglátogatta az újonnan létrejött hatalom egyik ifjú képviselője.

– Szép jó napot kívánok! – köszöntötte az éppen a kecskéje körül szorgoskodó Matyit a langaléta fiatalember.

– Adjon Isten!

– Megismersz, elvtárs?

– Meg én, csak légy szíves, frissítsd fel az emlékezetemet!

– Annak idején együtt báláztunk a megboldogult Bikánál.

– Igen, igen, már emlékszem, te borítottad fel a szekeret lovastól... Tyű, de kihoztad a békétűrésből az öreg Bikát, prűszkölt is rád aztán rendesen! De kidumáltuk a vén kurafit, naná!

A vendég elengedte a füle a mellett a megjegyzést, és azonnal a tárgyra tért.

– Most a városi cukorgyárban dolgozom, ahol elkelve egy udvarsöprögető. Arra gondoltam, hogy ha szükséged van munkára, akkor be foglak ajánlani. Mit szólsz hozzá?

Matyi azonnal elvállalta a felkínált munkát. Három évtizeden keresztül minden reggel elballagott, később elkerékpározott a munkahelyére, ahol szorgalmasan végezte a rá bízott feladatot: minden nap nyolc órán át sepregetett, rakodott, havat hányt, felmosta a betont, fűvet nyírt, elégette a lehullt faleveleket, bemeszelte vagy megmetszette a fákat, és mindközben be nem állt a szája. Mindig volt a közelében valaki, akinek tehetett egy megjegyzést a napi aktualitásokra, vagy éppenséggel elmesélhetett egy történetet kiapadhatatlan készletéből. Matyi szövegelésében az volt a legmegragadóbb, hogy első hallásra mindenki jót szórakozott rajtuk, mire pedig az illetékes gondolatöröknek leesett az elmondott szavak közt megbúvó ironia vagy mélyebb értelmű utalás, addigra már önbecsülésből szégyellték szóvá tenni a dolgot, inkább csak a fejüket csóválva csaptak egyet és hagyták a szerencsétlen flótást tovább mulattni a jónépet. A falubeliek és ismerősei azon megjegyzéseire, hogy egyszer még majd meglakol szüntelen hadoválása miatt, mindig az volt a válasza, hogy nem abból származnak a problémák, hogy egyesek sokat beszélnek, hanem abból, hogy a többség sokat hallgat!

Munkahelyi helytállásáért, nyugdíjaztatása előtt néhány évvel a szakszervezet jutalom-ból befizetett neki egy tíznapos üdülést a tengerparton, de amikor meglátta, hogy mekkora a tenger, a legelső járattal saját költségén nyomban hazajött.

– Aminek nem látom a végét, annak az elejében sem bízom – mondogatta határozottan, ha valaki azzal hergelte, hogy megszeppent egy kis sós víztől. Fenti megjegyzése nyilván a nőekkel való kapcsolatára is értendő, hiszen hosszú élete alatt egyetlenegy tartósabb kapcsolatot sem sikerült neki kialakítania, viszonyai rövidek, többnyire alkalmi jellegűek voltak.

– Matyi bátyám, a közelünkben zajló háború csak egy okkal több, hogy valamennyien megszabaduljunk bűneinktől, és megtisztult lélekkel közösen imádkozzunk a gonosz ellen, amely...

– Ne haragudjon, Tamás atyám, hogy közbeszólok, de mit ért maga a közös imádkozás alatt?

– Természetesen a szentmisét...

– Félreértem, vagy papi fondorlatossággal azt akarja sugallni, hogy járjak templomba?

– Pontosan! Az elmúlt tíz esztendőben egyszer sem láttam magát Isten házában, és...

– Hatvanhat.

– Hogyan?!

– Azt, hogy pontosan hatvanhat éve, amióta megboldogult Ignác plébános, falunk első papja kipaterolt onnan, nem léptem át a templomunk küszöbét.

– Hatvanhat esztendeje nem gyónt és nem áldozott?!

– De igen, csak a magam módján.

– Hogyan történhetett?

– Ehhez magának semmi köze. Mint ahogyan az elődjének, Szratykó atyának sem volt, mégsem noszogattott a templomba járásra. Vele mindig jól kijöttünk, mert elfogadott olyanoknak, amilyen vagyok, és ez a legfontosabb az emberi kapcsolatokban...

Tamás atya nem szólt egy szót sem, csak bólintott, és belekortyolt kecsketejes kávéjába.

Sándor Zoltán (Nagybecskerek, 1973): az Újvidéki Egyetem Jogi Karán folytatta tanulmányait. A *Magyar Szó* napilap munkatársa és a *Sikoly* irodalmi folyóirat főszerkesztője. Eddigi munkásságát Herceg János Irodalmi Díjjal jutalmazták. Napjainkig négy önálló kötete jelent meg, a legutóbbi 2006-ban, *eMese* címmel. Szabadkán él.

A fényKÉP

Nem is volt olyan rossz megöregedni. A kopaszodás még jól is állt Martinnak. Mindenki ezt mondta. A 34-es nadrágjait 36-osra kellett cserélnie. Először kicsit megrémült, ugyanakkor jól esett újra laza gatyát hordani. Valahányszor felállt, hogy kimenjen a budira, vagy bárhova, kicsit fel kellett húznia a szárát. Tudta, hogy saját magát csapja be. De ez volt a lényeg – csapta be önmagát újfent. Meghízott, mégis úgy érezte, soványabb.

Persze volt más is, aminek nem volt köze a testéhez és az öregedéshez. Egyfelől felnőttek a gyerekek. Szinte meg is feledkezett róla, milyen érzés nélkülük. Évekig, ha netán reggelente kicsit tovább ágyban akart maradni, jó előre meg kellett terveznie. Szólnia kellett feleségének, Lizzie-nek. Meg a gyerekeknek is, szinte engedélyt kellett kérni tőlük. Nem is érte meg az egész rohadt paláver. Évekig, mi alatt a gyerekek felnőttek, ügyeletben volt. Az egyik haverjától származott a kifejezés. A saját életéről mesélt – négyen ülték körül az asztalt aznap este a sarkiban –, mégis mindnyájuk életéről szó volt.

– Olyan vagyok, mint egy orvos, csak épp a kurva lóvé hiányzik – mondta Noel.

Elmosolyodtak és bólogattak

Alapvetően szerette az egész család/gyerek dolgot, és nem vett tudomást a bal szeme feletti lüktetésről, ami lehetett a túl sok kávé vagy a kevés folyadékbevitel következménye – valamiből több vagy kevesebb kellenél –, és amiről most már úgy vélte, a korábbi hajtás eredményezte. Évekig lüktetett – az ér. Bármit csinált, bárhova ment. Minden egyes percet számon tartottak és kihasználtak. Négy gyereke született, és tizenegy év volt a legidősebb és legkisebb között. Most már vége volt – legalábbis úgy tűnt –, a lüktetés pedig elmúlt.

Kis időbe telt. Szombatoként korán megébredt, holott semmi dolga nem volt. Elment a coolocki hulladékudvarra öt üres üveggel meg egy kartondobozzal. Betuszkolta a dobozt a többi tetejére, miközben felidézte, hogyan emelte fel valamelyik gyereket, jobbra a kislányt, hogy elérje a nyílást. Mégis, mi a szart csinál, töprengett, és miért nincs otthon, pedig akár még ágyban lehetne. Máskor meg elment Hawthba, és nézte, hogyan vásárolnak halat az emberek. Hasznosnak érezte magát, miközben vezetett. Nem ült hátul gyerek, csak néhány kocsit látott a visszapillantóban. Jó időbe telt, mire abbahagyta. Több, mint egy évbe. Még mindig vezetett, pedig a gyerekeknek már rég nem volt szükségük rá. Végül aztán abbahagyta. Most már anélkül pihenhetett, hogy előre kellett volna terveznie.

Már nem volt ügyeletben, Noel viszont meghalt.

Hiányoztak neki a gyerekek. Kettő még otthon lakott. Rámosolyogtak, amikor összefutottak. Néha pár percig még az asztalnál maradtak, miután befejezték az étkezést, és elcsevegtek. Inkább Lizzie-vel beszélgettek, mint vele, de jó volt így; kellemes. Bölcsek tűntek így, Lizzie meg ő. Viszonylag fájdalommentesen átvészelték a gyerekek kamaszkorát. Nem volt drogozás vagy terhesség, túl sok hányás se, és jóval kevesebb üvöltözés, mint az utcájukban levő többi házból időnként hallatszott. Nagyszerű gyerekek voltak. Hiányoztak neki. Ha színész lett volna, úgy tudta volna elsírni magát, ha arra gondol, nincs már több gyereke.

Aztán ott volt még a szex is. Az kellemes meglepetésként érte. Mindig is volt szex, hol több, hol kevesebb, a pelenkák, lázcsillapító és tankönyvek közepette. Sosem szűnt meg az egymás iránti vonzalmuk. Viszont amit néha azóta csináltak, hogy a gyerekek nem voltak már többé gyerekek, bizony meglepetés volt a javából. Váratlan és elhatározás nélküli. Egyik éjjel Lizzie megharapta Martin mellét, pedig azelőtt sosem tett ilyet. Fájt, de a francba is, beindult tőle. Neki meg – egy másik alkalommal – sikerült kielégítenie csupán azal, hogy beszélt hozzá. Legalábbis ezt állította Lizzie. A nő csak kapaszkodott a férjébe és sírt, mielőtt a másik felfoghatta volna, mi történik valójában. Hülyéskedésnek tartotta az egészet, ahogy a fülébe sugdolózott. Még a kiejtését is elváltoztatta, és úgy nyomta a dugós dumát. Épp csak kezdett belejönni, még el sem döntötte, az Államok mely részéről való akcentust mímeljen, amikor Lizzie elélezett. Soha a bűdös életben nem felejt el.

Meg aztán ott volt a többi nő. A nők kedvelik az érett fickókat. Legalábbis ezt olvasta, valami váróban – a fogásznál, vagy a háziorvosnál. Bár lehet, hogy ez is olyasmi, amiről folyton hallani. A nők az idősebb pasikra buknak. Sosem hitt ebben. Még úgy sem, ha csak néhány nőre és idősebb pasira vonatkoztatta. Mindig is nagy baromságnak tartotta az egészet. Még most is, pláne azóta, hogy észrevett pár nőt, ahogy nézik, mintha szemnéne vele. Nem fiatalok – az nem ment volna, hogy valami állati csinos bombázóra kelljen visszamosolyogni, akinél kétszer idősebb volt. Nem, érettebb, idősebb nőkről volt szó – néhány idősebb nőről. Egy-kettőről. Az utcájukban is volt egy, aki mindig integetett neki – a túloldalon lakott, az üzletek irányában –, és távolról jól is nézett ki. Egy vasárnap reggel felpillantott egy köteg újság mögül a SPAR-ban, és ott állt közvetlenül mellette. Érezte a parfümje illatát, és közelről is csinosnak tűnt. A nő kiöltözött, olyan régi vágású vasárnapi ünneplőbe. Elpirult, amikor megpillantotta a férfit.

– Üdv.

– Jó napot.

A nő kicsit zavartnak tűnt.

– Szép napunk van.

– Valóban.

Martinnak tetszett a gondolat, hogy idősebb férfiként kicsit zavarba hozta a nőt csak azzal, hogy találkoztak vasárnap reggel a SPAR-ban. Ő maga is érezte, hogy arcába szökik a vér. Vett magának egy napilapot, majd, úgymond, ráérősen távozott. Azt remélte, legalábbis félig, hogy majd együtt sétálnak haza, beszélgetnek, míg odaérnek a nő házához, majd még egy kicsit a kapunál, aztán megy a dolgára. De nem így történt. Egyedül sétált haza, a nő meg elhaladt mellette a kocsijával, aztán nem is állt meg a házánál. Nyilván ment valahova, az anyjához vagy ilyesmi. A férje vezetett.

Rendben is volt így. Martint nem foglalkoztatta tovább a dolog. Meg aztán, valószínű, nem is mert volna bármit lépni. Mindenesetre, egy másik haverja, Davie pár éve vált el a nejétől, és a szerencsétlen flótás az anyjánál lakott, mivel nem futotta másra. Viszont Davie vasárnap esténként máshova járt inni, ahova a hozzá hasonló el nem kötelezett vagy épp leálló sávba száműzött férfiak és nők jártak. Pár hónap elteltével megfogalmazta Davie Törvényét: minden negyven év feletti nő örült. A sarkiban tárta a többiek elé, egyik szerda este, és senki nem akadékoskodott.

Martin szerencsésnek mondhatta magát. Lizzie kicsit szexőrült volt. Jól állt neki. Ezzel a nő is tisztában volt, és ettől még jobb volt az egész. Martin a világeért nem akarta ezt tönkre tenni.

Ugyanakkor ez az öregedésdolog nem volt mindenestől felhőtlen – távolról sem. Szokásává vált horkantani, valahányszor felvett valamit, vagy lehajolt bekötni a cipőfűzőjét, vagy ilyesmi. Utálta. Tudatosította magában, hogy abba kéne hagynia, de aztán elfelejtette. Természetessé vált. Felvenni a szappant a zuhany alatt – horkant. Beindítani a fűnyírót – horkant. Pedig teljesen fölösleges volt. Képes volt rendesen lehajolni, meg minden. Megkérdezte a cimboráit; ők is így csinálták.

Meg ott volt a rák. Nem az övé. Neki nem volt. A barátjának, Noelnek volt, aki aztán meg is halt. Rákban. Gyakran kifulladt. Elment a dokihoz. Aztán egyenesen kórházba küldték. Két nappal később úgy engedték ki, hogy már tudta, mikor kezdik a kemoterápiát. A többieknek másnap mesélte el az egészet, a sarkiban, a sűrű dohányfüstben – ez pár hónappal a dohányzási tilalom bevezetése előtt történt.

Martin nem dohányzott. Sosem dohányzott. Noel viszont igen. De már vagy egy évvel a rák előtt abbahagyta. Vagy legalábbis az előtt, hogy kiderült, rákos.

Jó ideig egyikük sem szólalt meg. Várták, hogy folytassa, hogy kevésbé hasson szörnyűnek. Martin figyelte, ahogy Davie elnyomja a cigijét a hamutálcában. A kezével legyezte el maga elől a felszálló füstöt.

– Azt mondták, még időben kiderült – mondta Noel. – a kemó majd segít. Nem lesz gond.

Aztán figyelték, ahogy szép lassan meghal. Valójában nem is történt olyan lassan. Csak utólag tűnt annak, az elejétől a végéig. Akkor úgy látszott, rendben van – jól nézett ki. A kemótól kihullott a haja, de valahogy mégis jól festett. A második évben mindannyian azt hitték, felépül. Valójában azonban csak akkor kezdődött. Látogatóba jártak hozzá. Fém oxigénpalackja mindig a keze ügyében volt. A szeme szokatlanul nagynak tűnt, és mindig nehezeére esett felállni, amikor kikísérte őket az ajtóig.

– Maradj csak. Kitalálunk.

– Ugyan már, én is kijövök.

Órákig tartott, mire kibotorkált. A kapuban visszaintegettek neki, és mosollyal viszonzták eszelős vicsgorgását. Túl nagy volt rá az inge.

Beszálltak a kocsiba, és csak ott szólaltak meg.

– Már nincs visszaút, igaz?

– Nincs.

Aztán hallgattak.

– Rajta, indíts. Különbözt az hiszi, valami gond van.

– Persze, máris.

Lizzie tudta, hogy Noel nincs jól, és pár naponta érdeklődött is felőle. Most is megkérdezte, Martin meg megmondta, majd zokogni kezdett a felesége vállán. Körülbelül egy héttel később, miután végzett a dolgával és

felállt, hogy lehúzza a WC-t, észrevette, hogy véres a kagyló. Már meghúzta a kallantyút, mielőtt tudatosodott benne: a tulajdon vére volt az. Nem szólt senkinek. Legközelebb nem volt vér, sőt azután se. Viszont azt követően ismét volt; furcsán nézett ki a WC-papíron, túlságosan élénk volt a színe. Telefonált, hogy beteget jelentsen; görcsök gyötrik és baromira izzad, mondta. Aztán elárulta Lizzie-nek, majd lefeküdt. A felesége melléje ült.

– Vér?

– Ja.

– Jesszus! És fáj?

– Izé, kényelmetlen.

– Beszélek az orvossal.

Lizzie ránézett az órájára.

– Szerintem még rendel.

– Ne – tiltakozott Martin

– De.

– Na jó.

Muszáj volt felkelnie és kimenni a WC-re.

– Szegénykém.

Kiment.

– Bocs – mondta, ahogy elhaladt Lizzie előtt.

Hallotta, hogy a felesége a WC-ajtó előtt várja. Bárcsak odébb állt volna.

Nem volt rákos. Végül elment valami specialistához, majd három héttel később endoszkópiásan is megvizsgálták a vastagbélét egészen a vakbeléig. Csak feküdt az ágy-szerűségen, a bal oldalán, ahogy kérték, majd az orvos adott a karjába egy injekciót. Mire felébredt, már meg is volt az egész, és egy másik helyiségben találta magát. Kapott pirítóst meg teát, majd az orvos hirtelen ott termett mellette – Martin még kicsit kába volt –, és tájékoztatta, hogy divertikulusza van. Le is írta egy lapra, javasolta, olvasson utána a neten, majd eltűnt, és Martin nem látta többet.

Amikor hazaért, rákeresett. Pár percig úgy érezte, bárcsak rákos lenne. Rohadt undorító volt, amit talált. A divertikulomok zsákszerű képződmények a vastagbél falán. Érezte, ahogy lüktet és tekereg a saját bele. Felállt, aztán inkább visszaült. Fájdalom, hidegrázás, láz, emésztési rendellenességek. Ujjával a képernyőn pásztázta a sorokat. Perforáció, tályog- vagy fekélyképződés. Talált a lánya szobájában egy értelmező szótárat, amiben megkereste a tályog kifejezést. Igazából sosem tudta, mi is az; valami elképesztő fogfájásnak hitte. A szövetben képződő, gennyel teli duzzanat. Visszatette a lánya asztalára a szótárat, majd leült az ágyára és megette a Mars szeletet, amit a szótár mellett talált. A fekélyt inkább nem lapozta fel. Ráér. Eleget tudott.

Nem volt kinek elmondania. Lizzie-nek nem mert. Sosem engedi majd meg újra, hogy hozzáérjen. Vagy ha mégis, a tekintetében sajnálatot és viszolygást lát majd.

Genny.

Álljatok hátrébb, fiúk, finganak készülök! Poénosan is felfoghatja az egészet. Az mindig is ment. Valahogy jellemző volt rájuk, hogy mindenben csak nevettek. De akkor is undorító lenne.

Miért pont ő? Mivel érdemelte ki a perforációt és a gennyet? A rák méltóságteljes dolog volt, szinte büszke lehetett rá az ember – mintha elért volna valamit. Mi a fasz az a fekélyképződés? Inkább nem nézett utána.

Noel hospice-ba került. Túl gyenge volt már ahhoz, hogy otthon boldoguljon. Nyár vége felé, egy vasárnap délután meglátogatták. Szép szobát kapott. Az ablak nyitva volt. Martin virágillatot érzett és hallotta a madarakat. Noel az ágya szélén ült. Fejét lehorgaszította, és az oxigénmaszkon keresztül beszélt. A hangja magas volt, mint korábban, mondanivalója mégis szótagonként tört csak fel belőle. A szokásos dolgokról beszélgettek, fociról meg ilyenek. Többet nevettek a kellenél, sőt, egyre többet, és Martin úgy gondolta, elmondhatná a divertikuluszdolgot. De Noel nem hagyta.

– Figyeljete! – kezdte.

A többiek hallgattak és vártak.

– Itt harcolok ezzel a...

Szünet

- ...szóval, úgyis tudjátok. De ha mégis...
Figyelték, ahogy levegőt vesz.
- Csak annyi... hogy jó barátok voltatok
– nyögte. – Csak ennyit... akartam monda-
ni... ha netán... tudjátok.
- Ez fordítva is igaz – mondta Davie.
- Ne csüggedj, Noel!
- Csak ennyit... akartam mondani.
Négy nappal később meghalt.
Az étrenden múlt minden. Már amennyi-
re meg tudta ítélni, illetve a neten olvasot-

tak alapján. Igazából nem is volt beteg. Sokkal inkább idő kérdése volt, mire kialakul a betegség. Sokan nem is tudták, hogy betegek. Csupa friss cucc, zöldség meg ilyenek. Magvak kizárva, nehogy elzáródjon valamilyik zsákocsksa a vastagbelében.

A rohadt életbe.

Szácok, olyan a seggem, mint valami időzített bomba. Elképzelte, hogyan bagatellizálná el az egészet. Mondjuk, miközben legurítanak egy korsóval a temetést követően. Szinte látta és hallotta is magát. Aztán felnevetnének, és sorra kérdeznék.

Elmondta Lizzie-nek.

Valójában a nőt hibáztatta, de csak rövid ideig. Az elmúlt huszonkilenc év alatt felszolgált kaja okozta az egészet. Tulajdonképpen szép lassan megölte. De persze nem gondolta komolyan. Ugyanaznap mondta el neki, amikor Noel meghalt. Várnia kellett volna – de ez csak később jutott eszébe. Nem lett volna szabad a maga rossz hírével előhozakodni. Tiszában volt vele, mit csinál. Hogy valójában ő száll szegény Noel sírjába. Mégis elmondta.

– Divertikuluszom van.

Türtöztetnie kellett magát, nehogy hozzátegye: nekem. „Nekem divertikuluszom van.” Mintha azt mondaná, én is rákos vagyok. Az egy kicsit erős lett volna. Így is kellően hatásos volt. Tudta. Súlyos szavakat használt.

Betegség.

Elmagyarázta Lizzie-nek az egészet, már amennyire értette.

– Egyszerre lehet székrekedésem is meg hasmenésem. Illetve ha az egyik zsákocsksa elzáródik...

Hirtelen nem tudta folytatni. Pedig muszáj. A felesége egyenesen a szemébe nézett.

– Ha a bélsár eltömíti az egyiket – folytatta –, mármint az egyik zsákocskát vagy tasakot, akkor begyullad. Akár perforálhat is.

Lizzie a szája elé kapta a kezét.

– Ha nem vigyázok – magyarázta –, ki kell venni a vastagbelemet.

– Az egészet?

– a nagy részét.

Elbizonytalanodott. Ennek már nem olvasott utána.

– De csak, ha nem vigyázok.

– Ezt hogy érted?

– Ha nem figyelek oda, mit eszem.

– Mért, mi baj az étrendeddel?

– Semmi.

Előrehajolt. Bárcsak ne használt volna súlyos szavakat. Miért nem fogta be az átkozott pofáját?

– Most akkor kénytelen vagy vegetáriánus lenni? – kérdezte Lizzie.

– Nem hiszem. De sok zöldséget kell ennem.

– De hát így is eszel eleget.

– Tudom.

Csak ne főznéd agyon.

Ezt persze nem mondta ki hangosan. Igazából eszébe se jutott.

Vállat vont.

– Csak hát... Mindegy. Most már tudod.

Csak ültek a konyhaasztalnál. Martin Noelre gondolt.

Lizzie-vel kettesben sétáltak el a templomig; nem volt messze a házuktól. Nagy tömeg gyűlt össze. Az emberek kint váraakoztak az utcán, a lépcsőn, a fűvön.

– Jó ezt látni – jegyezte meg Martin.

Nemigen tudta, miért is. Talán jól esik majd Noel feleségének és a gyerekeinek, akik hamarosan megérkeznek fekete autókban a halottaskocsival együtt. Ő legalábbis ilyesmit gondolt volna. Népszerű volt a férjem. Ezek itt mind ismerték az apámat. Ismerősök. Ismeretlenek is. Szép, gazdag élete volt.

Martin vett egy új inget, ami illet az öltönyéhez. Kicsit szűk volt ugyan, de amíg nem vette le a felöltőt, remekül mutatott benne. Nemsokára úgys elkezde majd fogyni. Az új étrendnek hála. Gyümölcs, gabonafélék, zöldség, hüvelyesek. Utóbbi szót is fel kéne lapozni a szótárban. Borsó, bab. Egészség és dögunalom.

Nem aludt jól. Mióta Noel meghalt. Pontosabban már előtte sem. Egyszerűen kipatant a szeme, mielőtt még igazán elaludt volna. Félt elaludni. Félt a zuhanástól. Kiszáradt a bőre. Valahányszor tükörbe nézett, látta. Az egész arca teljesen kiszáradt. Különösen a homloka és az orra. Kiütései lettek. Érezte a kis mérges pöttyöket a homlokán. Kétségbeesett ábrázata volt.

– a stressztől van – mondta Lizzie.

A férfi csak bólintott.

– Meg a szomorúságtól.

– De csak pár napja halt meg – értetlenkedett Martin.

– Amire már két éve készülte.

Lizzie-nek igaza volt. Maga a haláleset nem okozott semmit. Már előre tudta, amikor megszólalt a telefon. Már várta a hírt.

Az alvás volt a legrosszabb. Egyetlen éjszakai kiadós alvás elég lett volna ahhoz, hogy bármi baja is volt, helyrejöjjon. Legalábbis így érezte, és szinte el is hitte. Előző este Lizzie a kezébe nyomott egy fél üveg ragacsos köptetőt. Azóta nem találkozott vele, hogy felnöttek a gyerekek.

– Vegyél be egy kanállal!

Martin csak nézte az üveget.

– Mikor járt le? – kérdezte. – Szerintem kurva régi.

– Tök mindegy, mikori. A lényeg, hogy hasson.

Martin letekerte a kupakot. Jól meghúzta az üveget. Mindig is ízlett neki a szer. Lenyelte.

– Add ide! – mondta Lizzie.

Martin odaadta. A nő is a szájához emelte, és ivott belőle.

– Jó éjt.

– Jó éjt.

Hamar elaludt, de fél háromkor már meg is ébredt. Tök éber volt. Figyelte, hogyan lesz egyre világosabb a szobában. Nézte a sarokban lengedező pókhálót, amit már régóta le akart szedni. Felkelt. Megreggelizett. Az új étrend szerint karikázott banánt és szeletelt körtét evett. Kurva finom, mondhatom. Az igazat megvallva, nem is volt olyan rossz, ráadásul használt neki. Mire a többiek felkeltek, újra éhes volt.

Álltak a templom előtt, és beszélgettek, miközben várták a halottas menetet. Furcsa volt, szinte úgy érezték magukat, mintha nem is temetésre készülének.

– Jönnék.

A halottaskocsi lekanyarodott az útról, majd elhaladt előttük a templomajtó irányába. Keresztet vetettek. Ott volt a koporsó, és benne Noel. Az egész nem tűnt valódinak. Aztán jöttek a fekete autók. Kettő. A feleség, a gyerekek; Noel húgái és bátyja Ausztráliából. Nézték, ahogy egyesével kiszállnak, a temető személyzete pedig kiemeli a koporsót és beviszi a templomba.

Martin és Lizzie az egyik középső padban foglaltak helyet. Nem túlságosan elől, de nem is túl hátul. Martin évek óta nem járt a templomban, viszont emlékezett rá, hogy mindig hideg van bent. Hogy meddig kell leereszkednie a megfelelő pillanatban, míg el nem éri az előtte futó padra szerelt párnázott térdeplőt. Hogy a stációkon Jézus kicsit Keith Richardsra hasonlított. Úgy tervezte, ezt Lizzie-nek is megemlíti.

Azonban figyelmes lett a morajlásra. Legalábbis körülötte mindenki halkán zihálni kezdett. Felnézett. Noel felesége épp a koporsótól sétált vissza a helyére. Egy bekeretezett képet helyezett el a koporsó fedelén.

Noel volt az. Ez okozta a morajlást. A huszonöt évvel korábbi Noel.

– Jesszusom! Odanézz.

Már el is felejtette. Hogy valamikor így nézett ki Noel. Egy húsos fickó széles mosollyal az arcán, széles gallérú piros ingben. Egy nagydarab, jóképű fickó. Egy fiatalember nézett a fényképezőgép lenscéjébe. Egyenesen bele a jövőjébe.

Teljesen elfelejtette. Az elmúlt két évben csak figyelték, hogy megy össze Noel. Az elmúlt hónapokban ez az összeaszott változat lett maga az ember. Akivel, Martin úgy remélte, nem utoljára beszél. Figyelmesen nézte Noelt, mintha már emlékezni akarna rá. Így aztán elfelejtette, milyen is volt valójában. Az igazi ember. De most újra előkerült, ott volt a koporsó tetején.

Szívszorító látvány kellett volna, hogy legyen. Az is volt. A kifakult felvétel, meg a széles gallér. Martin büntudatot érzett. Hagyta magát felejteni. Hagyta, hogy a beteg Noelre emlékezzen. Elfelejtette, miért is volt Noel az, aki, és miért voltak barátok. De többről is szó volt – a szegény nem hagyta nyugodni. Érezte és hallotta is. A morajlás suttogássá vált. A fénykép. A fénykép, amit Noel felesége, Barbara a koporsóra helyezett, nagyszerű volt. És egyben bátor cselekedet – hogy odament, és hagyta a fakeretet koppanni a koporsó fedelén. Nem remegett a keze. Ráadásul mosolygott, amikor visszament a helyére és leült.

Martin észrevette Davie-t valamivel előrébb, meg a többi fickót, akit ismert és kedvelt. Egymást nézték a többi egybegyűlt feje fölött, és mosolyogtak. A szomorú és a jó egygyé vált. Martin mondani akart valamit. Nevetni akart. Nem akart divertikuluszos lenni. Érezte Lizzie-t maga mellett. A térdével enyhén meglökte a nő lábát. Lizzie viszonozta.

A pap az oltár melletti szószékhez vonult. Martin hallotta, ahogy egy férfi a háta mögött halkán így szól:

– Kezdődik.

Felálltak.

Tóth Bálint Péter fordítása

Roddy Doyle (Dublin, 1958): Booker-díjas író, drámaíró, forgatókönyvíró. Több filmjét is megfilmesítették.

Tóth Bálint Péter (1985): angol–történelem szakos bölcsészként végzett az ELTE-n. Egyetemi éve alatt kezdett el érdeklődni a műfordítás iránt. 2006-ban jelent meg első fordítása. Jelenleg nyelvoktatással foglalkozik.

FÍK

A 2011 nyarán (újra) megalakult Fiatal Írók Köre, mondhatni, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának fiataltagozata. Harmincöt éven aluli, kötetel nem rendelkező irodalmárok alkotják, akik az elmúlt időszakban több akusztikus-vizuális bemutatkozó esttel hívták fel magukra a figyelmet. A megalakulás után nem sokkal kértem meg a FÍK tagjait, hogy küldjék el szövegeiket (köszönet Hajtman Kornélnak a szervezésben nyújtott segítségért), s az összeállításba ezek javát válogattam (ami a jövőt tekintve persze nem jelent semmit). Nem tartom szerencsésnek fiatalírózni még akkor sem, ha a szervezet neve ezt meg is engedi. A tagok széttartó esztétikai érdeklődése miatt pedig egységes csoportról sem beszélhetünk. A szlovákiaimagyarozást pedig még inkább szeretném elkerülni. Ilyen gyenge jégen pedig egy bevezető nem is lavírozhat, jöjjenek a szövegek.

(bzs)

Jóga

Lótuszülésben nézem végig életünk.
A tévé szerint tágul az univerzum.
Közben nyúlnak az izmaim.
Lapozom a forgatókönyvemet.
Ellenőrzöm, minden utasítást betartasz-e.
Szövegkiemelővel jelölöm a fontos részeket.
Még nem szólok.
Talán egyszer még szükség lesz rám.

Ez egy ilyen nap

A homokban ülős sírást kevesen veszik észre.
Ellenben ha a falhoz vágsz valami, rád figyelnek.
Minél értékesebb tárgy repül a falnak, annál jobban.

Csak fegyelmezetten dühöngj!

Hidd el, én értek hozzá, van némi rutinom.
Ha túlzásba viszed, hiteltelenné válsz,
Ismét elveszíted az érzést, hogy te vagy a világ középpontja.

Egy hajszálon múlik az egész.

Hogy mennyire merülsz el a fehér és fekete kockákban,
mennyire leszel pepita, mennyire sül beléd a minta.

Légy elővigyázatos, különben úgy végzed, mint Darth Vader,
Vagy hasonlóan.
Szörcsögve, bebugyolálva.
Még egy-két gyereket is elszórhatsz vagy begyógyszereznek.
Végül pedig csillaghajók kergetnek egy másik galaxis felé, rémálmaidban.

Szóval csak figyelmeztetni akarlak, ne engedd el magad!
Nehogy elengedd!

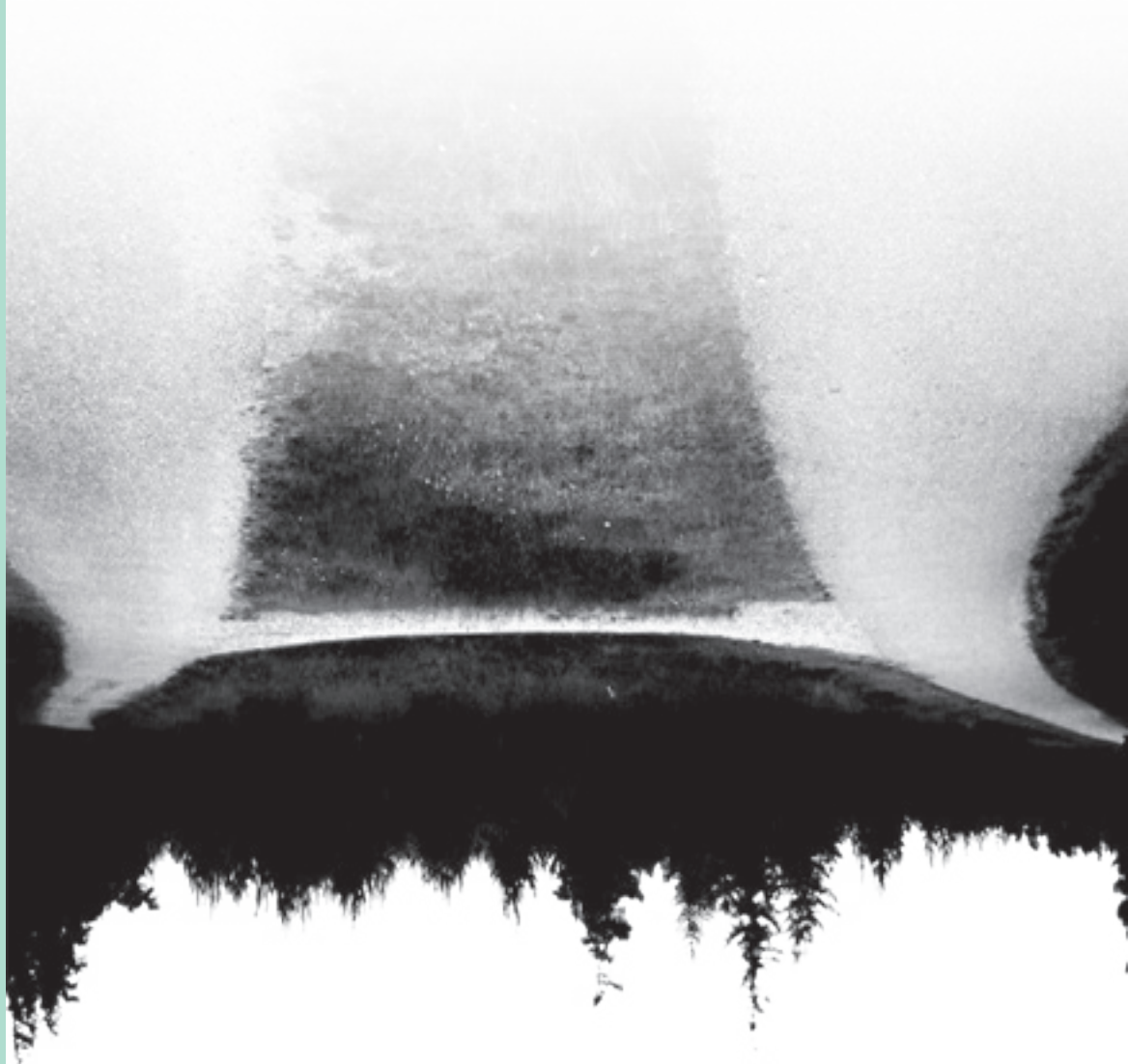
Életfogytiglan

elhasaltam a rövid tájban
hosszú lábam kilógott
a gondolatok is békén hagytak
olyan volt mint főpróba a temetés előtt
betűket láttam
hidegen hagyott egyre nagyobbodó tekintetük
később szavakká álltak össze
felébresztettek
mérgebben bezártam őket egy fehér lapba

megváltás

a buszon melléd ültem,
emlékeztetted valakire
Mária Magdolnára
de nem a szentre
a bűnösre, akit
Jézus sem mentett meg
ott állt, és dobálta rád
a köveket
féltette a művét
nálam nem volt kő
csak toll, könyv és laptop
letéptem ruháid
agyonvertelek
melleidre vérrel írtam fel bűneimet

amikor a buszról leszálltam
mindenki tapsolt

Vörös Gergely (Pozsony, 1992): a dunaszerdahelyi Magyar Tannyevű Magán Szakközépiskola végzős tanulója. Hodoson él.

Tóth Tímea (Révkomárom, 1987): a komáromi Selye János Egyetem magyar-történelem szakos hallgatója. Gútán él.

Takács Zsuzsi (Dunaszerdahely, 1990): a pozsonyi Comenius Egyetem gyógyszerész szakos hallgatója. Dunaszerdahelyen él.

Dobry Judit (Révkomárom, 1984): tanulmányait a pozsonyi Comenius Egyetemen és a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen végezte. Okleveles tolmács és fordító. Galántán él.

Angyal Sándor (Dunaszerdahely, 1984): a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen végzett Hungarológia szakon. Dunaszerdahelyen él.

Bódis Attila (Pozsony, 1988): a komáromi Selye János Egyetem magyar-hittan szakos hallgatója. Komáromban él.

Czucz Enikő (Dunaszerdahely, 1990): a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar-filozófia szakos hallgatója. Hodoson él.

Nagy Hajnal Csilla (Losonc, 1992): a majdnem húsz éven keresztül többnyire lány volt és utálta a kukoricát. Tavaly leérettségizett, most meg Pesten tanul az ELTE BTK-n, ha fáj a lába, leveszi a cipőjét, ha esik az eső, táncol.

Koncz Csilla (Dunaszerdahely, 1986): andragógus-művelődés szervező szakon végzett a Nyugat-magyarországi Egyetemen Sopronban. Somorján él.

Kaszmán Zoltán (Zselíz, 1986): a komáromi Selye János Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett. Jelenleg a zselízi általános iskola magyar-történelem szakos tanára, Zselízen él.

Hajtman Kornél (Párkány, 1985): a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztika Tanszékének doktorandus hallgatója. Párkányban él.

EGY FESTMÉNYRŐL

Dialogus Lakner László *Hitler beszél...* című képe kapcsán

TK: Lakner László *Varrólányok Hitler beszédét hallgatják* (1960) című festményének mostani bemutatása¹ azért (is) vált fontossá, mert a mű létezéséről lehetett tudni, ám a kép maga sokáig „lappangott”. Maga Lakner is egy váratlanul előkerült notesz-bejegyzésből idézte fel végül eladásának körülményeit és vélelmezhető tulajdonosának nevét.² Számomra ezen a szinten a legdöbbenetesebb épp a mű kollektív mitologizálásának ez a szédületes sebessége. A kamarakiállítás a téma tropikus – vagy művésztörténeti terminussal: ikonografikus – jellegére teszi a hangsúlyt, ám a festményt, valamint bemutatásának tényét övező textuális keret maga is egy toposzra épít (bár el kell ismerni, hogy ezek közül is egy nagyon jól dramatizálható³). Ez nem hordozza annak a veszélyét, hogy még mielőtt a műre tekinthetnénk – vagy erre a pillantásra akár csak egy percünk is lett volna –, már egy ilyen erős „történet” áll a mű és a néző közé?

Iparterves: a kiállítás felvezetése, a történet és a mű találása feltétlenül erősíti azt az érzést a művet az elvesztés és meglelés foglatában is szemlélőben, hogy olyan alkotásról van szó, amelynek jelentősége művésztörténeti, amely Lakner egész életművében centrális helyet tölt be. A kérdés az, hogy ez az állítás – amelyet a tárlat nem fogalmazott meg, de egész létével megjelenít – igaz-e?

Azt hiszem: nem. Ezt az állításmat próbálok majd bizonyítani is.

A kép megértéséhez nem ad elégséges támpontot az, hogy tudjuk: fotó alapján készült,⁴ az sem, hogy

Lakner László számára az „elvesztés” és az ismeretlen helyre való kerülés drámai élményt jelent (mert minden műnek tudnia kell a helyét!). Ha a mű születésének dátumát nézzük, akkor a lehető legkorábbi Lakner-korszak elején vagyunk, a még le nem vetett Bernáth-tanítványság időszakában. Ha megnézzük a tetteket, foltokból építkező, semlegesnek tűnő hátteret, akkor okvetlenül a bernáthi festészeti iskola tanulságainak és módszereinek továbbvitelével szembesülünk. Érdemes a Lakner-kép mellé odarakni az „első számú” Bernáth-tanítvány, Csernus Tibor – nagyjából a Lakner-képpel azonos időben készült – mesteréről festett portréját⁵, hogy lássuk is, miről beszélünk.

Az nem kétséges, hogy Lakner tudatában volt saját művésztörténeti kontextusának, ismerte, nagyon is jól ismerte a művészet történetét és tudatosan választotta a csoportképet – erre utal a Frans Hals-os kép (ismét csak tőle származó) referenciája.

Ha valami veszélyes ebben a kiállításban – annak az előre bocsátásával, hogy magam az 1945 utáni festészet legjelentősebb alakjának Laknert tartom –, az a művésztől eredő, nem vagy alig kontrollált mítosz megképződése.

A kép és a lakneri életmű tudatos, a művész interpretációjától elszakadó elemzése lenne kívánatos, de erre eddig még kísérlet sem történt. Éppen emiatt az lenne megfelelő cél, hogy Laknert, akit most pályája első fontos pillanatánál látunk, bele tudjuk állítani a (művészet)történetileg kialakított és megformált, a szürnaturalista-iparterves-pop artos-fotórealista-gesztusfestő „Lakner”-be. Abba a művészalakba, akinek munkás-

ságát egyvalami hatja át az első pillanattól, s ez talán legjellegzetesebb vonása művészetének: a széles körű kulturális ki- és elsajátítás, a képzőművészet múltjának tudatos és történelmi közelmúltunk tudatos-tudattalan feldolgozása, (át)értékelése.⁶

Ahogy a kultúrtörténet kisebb-nagyobb darabjait, emlékeit, torzóit – legyen az távirat, könyvdarab, az első magyar nyelvemlék, egy ismeretlen alkotó sprézett felirata –, jelentősebb-érdemtelenebb figuráinak keze írását, irodalmi vagy más idézeteket magáévá téve, átformálva hozza létre a művészetét – a Magnumban megjelent fotó átírásától Duchamp textusain át a könyvbaltáig –, az az ív majdnem egyenes. Ugyanakkor érezhető benne és általa a belső művészi-emberi tudás alakulása, de eredendő változatlansága is.

TK: Ezekkel az utóbbi gondolataival és megállapításaival általánosságban egyetértek, ám szerintem a *Varrolányok* kiállítás konkrét esete ezt a helyzetet a maga keretei között azért árnyalja, vagy ha úgy tetszik, inspirálja. Egyrészt, mert valóban megkísérli a művet az adott gyűjteményben tematikailag (vagy ikonográfiailag) elhelyezni, ami csak részben fedti a Frans Hals-os irányvonalat. Másrészt a festmény előzményének számító fotót is eredeti kontextusában mutatja be. A probléma számomra elsősorban a szöveges apparátus módszertanában – és ezen belül is több szinten – érhető tetten. Ha most a festészeti szinten maradunk, akkor az én kérdésem az, hogy vajon Bernáth és Cser-

nus nevének említése választ ad-e arra, hogy festményként mitől válik izgalmassá ez a kép? Hogy vannak-e – és ha igen, akkor melyek ezek – olyan speciális kvalitásai, amelyek épp a megfestésének módjából erednek? Hogy a festészeti megoldásai hogyan válnak tartalmi elemekké? Hogy mitől válik ez a mű az 1945 utáni magyar festészet egyik legjelentősebb alkotójának – talán nem csak – korai főművévé?

Ipartervés: Ha Lakner felől és nyilatkozatai irányából indulunk, akkor lényegében minden, a 60-as években festett munkája: főmű. Sőt, a *Hajógyári munkások*⁷, amely Virág Juditnál 2008-ban nagy áron ment el, az ottani, Sárvári Zita által jegyzett kis tanulmányban is ilyenként aposztrofálódott. Pedig az egy 24 (!) éves, még pályakezdő festő próbálkozása volt. Meg tárgyunk is – amelyet Lakner három évvel ezelőtti nyilatkozatában „Varrodai alkalmazottak hallgatják Hitler rádióbeszédét”⁸ néven említett, vagyis a címe, amely nagyon lényeges tartalmi része a műnek, tisztázásra és egyértelműsítésre vár – hasonló: az illeszkedés (munkástéma mindkettő, s ennyiben a kortársi tematikus igényeknek megfelelő) és a kiválás (a festői megszólalás módja és a művészettörténeti skálázódás) egyszerre van bennük jelen. Ennyiben nem lehet a Bernáth-Csernus koordinátarendszerben leírni a képet.

S ha már mindig Halsot említjük, szerintem legalább annyira fontos, hogy Jan van Eyck *Arnolfini házaspárjának* nevezetes tükrére utaljunk, amely a Lakner-mű uralkodó központi motívumában, a tisztázat-

lan funkciójú (rádió?, hangszóró?, fotómasina?) kerek, de némileg amorf anyagalmazban köszön vissza. Van tehát hová nyúlni, ha a művészettörténeti indíttatásokat és utalásokat vesszük sorra. De mindent megváltoztat a cím, mert a feszülten nyugodt csoportot egy történetileg meghatározott helyzetbe hozza és a befogadó szabadon kalandozó gondolatainak sugarát egy irányba fókuszálja.

TK: Engem épp a gondolatoknak ez a jelen esetben jól megfigyelhető egyirányúsága/egyenirányúsága zavar a kép recepciója kapcsán. Ami nem melleleg olyan simán illeszkedik a kép könnyen dramatizálható történetéhez, hogy a kettő egymást csak még jobban felerősíti. Ennek egyik okát épp a festmény alapjául szolgáló fotó 1960-as publikálásának kontextusában látom, azaz annak a koncepciózus magazinszámnak a felvetésében, mely maga is mintegy felfedezi és instrumentálisan használja ezt a fényképet (melynek esetleges eredeti, 1930-as évekbeli megjelenési kontextusáról ugyanakkor semmit sem tudunk). Ez a kontextus implicit módon is a kollektív bűnösségre és egy közösség teljes démonizálására épít azt feltételezve, hogy a hitleri Németországban minden egyes varrónő (vagy akár minden egyes polgár) csakis egyféle módon hallgathatta a Führer beszédeit. Hogy valóban látjuk ezeknek a nőknek az arcán a későbbi sorsukat, és mindegyikükből egy-egy kisebb Ilse Koch válik majd.⁹ Mintha a cím csakis az adott mű egyfajta tartalmi leírásaként,

pozitív állításként működhetne. Épp emiatt érdekes a festmény és a fotó összevetése, mert az utóbbin az arcokon többféle kifejezés figyelhető meg, míg Lakner festményén a legtöbb arc maszkszerű, azaz épp a valódi érzelmeket és gondolatokat fedi el.

Ebből a szempontból én is kulcsfontosságúnak tartom az Arnolfini-émlítést, amihez hozzátenném egyrészt Velázquez *Las Meninas* című festményét, valamint azt a tényt, hogy az eredeti fotón egy holland zsánerképet látunk a háttérben, amelynek funkciója részben ugyanaz, mint egy tüköré vagy ablaké – mintegy kinyitja a festmény egyébként zárt háttérét. Lakner ezt egy egyszínű falfelületre cseréli, amivel épp az eredeti fotó zsánerjellegű elemeit hagyja el, és mely többek között a festménynek a fotóhoz képest megfogalmazott autonómiáját is erősíti, szinte magát a reprezentációt „viszi színre”. Viszont a másik új elem, a nehezen meghatározható funkciójú tárgy – akárhogy is értelmezzük tárgyi mivoltát – részben ugyanazt a funkciót veszi át, mint a fotó háttéré, részben pedig a *mise en abyme* néven ismert képi toposzt alkalmazza, talán nem véletlenül.¹⁰ Arra lennék kíváncsi, hogy milyen módon használhatnánk a tükör, illetve a végtelen tükröződés képi metaforáját az interpretációra? Valóban olyan egyfókuszú ez a mű, mint amilyenek ebből a drámai narratívából látszódnak?

Iparterves: Semmiképpen sem egyfókuszú a mű, de nem is egyrétegű. A cím elidegenít, behatárol, de út-

ba is igazít. Lakner következetesen építette fel pályafutása során az elnyomatás és a diktatúra képeit, s amikor a kép és a fotó eltéréseiről beszélhetünk, akkor a finoman formázott fotó-entériőr helyett a hatalom elszemélytelenítette ember szinte baconi ábrázolását látjuk e képen. s ez az emberkép aztán nagyobb, oldottabb és közvetlenebb politikai mondanivalóval az *Engedelmesen*¹¹ című – kétszárnyú oltár formáját mutató – képen tűnik fel. Előrefuthatunk: Lakner a Celan-festményeken eljut a számokkal jelölt névtelenségéig, a Hitler-képen még a maguk alakjában fölmutatott emberek helyett a földdel keveredett emberi anyag látszódik (amelynek barokkosan tobzódó és apokaliptikus széttépett állapotát a PIM-ben „eldugott” *Radnóti-plasztikája*¹² artikulálja élesen).

Ami a végtelen tükröződéssel kapcsolatos felvetését illeti, azt hiszem, hogy ez a visszaverődés, a végtelenbe csavarodó mise-en-abyme csak virtuális lehet. Az elmélyülés fokozatait jelezheti, de valóságosan nincsen jelen.

Ha a nézői pozícióra gondolunk, mint ahogyan azt Foucault-ra utalva felvetette, akkor a reneszánszból hozott szimmetrikus szerkesztettség miatt is „kénytelen” az ember pontosan szemben állni a képpel, és ekkor a „tükör”-be pillant, az vonzza a tekintetét. Ennyiben a nézőt Lakner belekomponál(hat)ta a képbe, irányítani akarván a befogadás aktusát.

A „tükör” vagy optikai felvevő – az egységesnek látszó, foltokból felépülő háttérben levő egyetlen térbeli tárgyként – valóban belehatol a nézőbe, és vizuális dominanciája állásfoglalásra, vallomásra vagy teljes elfordulásra, szótlanságra készíti. Attól függően, hogy milyen viszonylatokat tételez a cím a „tükör”-„kamera” és a nők belső energiáit befagyasztó statikusságában megbúvó feszültségek között, miután párszor bejárta a befogadó szeme és agya a művet.

TK: a *Varrólányok* azonban annyiban talán eltér Lakner más műveitől, hogy itt könnyen beazonosítható a fotó, amely alapján a festmény készült. És ez a tény a mű konkrét bemutatásának óhatatlanul is megszabja a lehetséges keretét és interpretációját. A festményt ebben a keretben szinte megfosztja autonómiájától, mintha a kép egyrészt kizárólag a fotó vonatkozásában lenne csak értelmezhető, másrészt meg mintha ennek ellentmondva – vagy ezt mintegy kiegyensúlyozandó – kerülne mellé az ikonográfiai kamaratárlat. Hogy a fotóval szemben mégiscsak beágyazza egy nem is akármilyen – és mellesleg bevett struktúrájú – művészettörténeti hagyományba. Számomra épp ez a kontextus vesz vissza a festmény komplexitásából és értelmezési ambivalenciáiból, amelyek egyébként annyira fontosak lennének. Szerintem itt valamiféle, intellektuális értelemben vett önkorlátozás jót tett volna a festménynek: ellen kellett volna állni a kísértés-

nek, hogy a képet egy előzetesen megkonstruált narratíva viszonylatában olvassuk, ahogy Mieke Bal is fogalmaz.¹³

Amennyiben mégis a fotóval való kapcsolatát hangsúlyozza a kiállítás, akkor lehetett volna ezt más, fotórealista művekkel is kontextualizálni, ami egy újabb és a jelenlegitől eltérő olvasatot adott volna nemcsak a festménynek, hanem Lakner egész festészetének is, illetve munkái fotóhoz való viszonyulásának. Annál is inkább, mert a katalógusszöveg elemzése csak érinti a festészeti megfogalmazás sajátosságait, és nem tesz arra kísérletet, hogy – épp a fotó vonatkozásában – megvizsgálja, milyen is Lakner „realizmusa”, illetve hogy ezt a kifejezést milyen kitételekkel és megszorításokkal alkalmazhatjuk erre a képre. Hogy mennyiben tekinthető ez a festmény „oppozíciós” műnek, vagy nagyon sok tekintetben hagyománykövetőnek? Vagy hogy például mennyire „baconi” Lakner emberábrázolása? Különösen azért, mert ez utóbbira a „realista” jelzőt semmiképp se lehetne alkalmazni.

Iparterves: Sok olyan képe van Laknernak, amely direkt módon és egy az egyben fotó (képeslap, levelezőlap stb.) alapján született. Talán látta Diszelen Vörösváry Ákos valamelyik kiállításán azt a kis képet, amely Csernus Laknernek írott levele alapján, a borítékot „másolva” készült (Kéri Ádám csinált itthon ehhez hasonló munkákat).

Bartók Béla vasúti igazolványa (a Ludwigban¹⁴ volt látható, magisztrális alkotás) vagy a Miro halálának távirati értesítéséről készült munkája, a gyapotszedők mosolygós képe¹⁵, de az Uffizziben (! – ezt mindig ki kell ám emelni) levő önkajta is¹⁶ – mind ilyen művek. A sor még folytatható, de nem ez a listázás helye.

Az átírás módja, mértéke és mikéntje különbözteti meg egymástól a képeket.

A Hitler-képnél azonban még nem a fotórealista művész működik, hanem az információhiányos, aki egy adott, számára fontos művészettörténeti kapcsolatokat kialakító formát és nem kevésbé fontos tartalmat látva lendül neki, és aki átszerkesztette a fotó képi valóságát. Nem a fotóhoz való viszonya vagy ennek a viszonynak a kialakítása volt számára a mérvadó (feltételezem itt és most, utólag), hanem a fotóból elindulva egy festmény, egy teljesen önálló formakarakter megteremtése.

Szerintem nem szabad egy majdnem másfél évtizeddel későbbi technikai-szemléletbeli változást visszavetíteni a múltba és számon kérni vagy összehasonlítani azzal, előképet, nagyszerű belső érzéket, korát megelőző munkásságot tulajdonítunk a fotórealizmusról ténylegesen semmit nem tudó művésznek. Ez tisztességtelen és ahistorikus eljárás.¹⁷

Az tehát, hogy a fotó és a festmény viszonyára kérdez, alapvető. A fotó itt nem versenyző média, ha-

nem kisegítő eszköz. Elugráshoz dobogó. Ez lényegileg más interpretációs helyzet – az alkotóé is más –, mint amikor a fotó által ábrázolt-leképezett valóságot akarja a maga médiumában visszaadni (még fotószerűbben, élesebben és nagyobbban) a festő.

A felnagyítás amúgy is rettenetesen fontos eszköz: Lakner pl. képeslapokat vett alapul (pl. *Doszvidányija*¹⁸ vagy a kínai gyapotszedők¹⁹) és azt nagyította fel a maga 200x150 cm-es átlag festményméretére, elérve azt, hogy a méretváltoztatás eredményeként valamilyen új tárgyra tekintünk – másféleképpen. s itt utalnék a felsorolt művekre, amelyek impozáns méretükkel új dimenzióba helyezik a fotó-tárgyaikat.

Nem beszélhetünk az egymásra vonatkoztatás mechanikusan értelmezendő módjáról sem: a *Hitler...* esetében már a fotóhoz való „nyúlás” is értelmező gesztus, a fotó „átírása”, illetve a fotótól való „ellépés” pedig mindennél egyértelműbben utal arra, hogy a két megvalósulás: a fotón rögzített, merevre komponált, kikeményített állókép és a mozgáshiányos fotóval szemben a „szereplők” belső indulatainak lefojtottságát expresszív módon megjelenítő, a csendes felület alatti mozgásokat regisztráló és a textúrájában (színek egymásra rétegzettsége, megmozdítása) érzelmmel telített festmény nem ugyanabban a viszonyban van, mint a fotóalapú festészet munkái a maguk „mintáival”.

Ha ezzel egyetért, akkor megállapítása a fotórealista művekkel való kontextualizálás erőltettségének kritikájára vonatkozóan nem vitatható.

Lakner nem realista festő. És mégis az: a legbensőbb képét rajzolta meg. Nem a fizikai megjelenés, hanem a félelem és rettegés a Harmadik Birodalomban érzésének felidézésében volt és maradt realista.

Miért lett „csúnya” a nők feje? Két okot mernék megjelölni. Egyrészt Lakner opponálta a még működő és a kép keletkezése idején újra hatalmába helyezett szocreál heroikus emberábrázoló stílusát, másrészt történelmi tapasztalásainak adott kifejezést a torzuló, elfeketedő arcokkal: kik is hallgatnak? Így, a realizmustól távolkerülőként lett tágabb értelemben realista. Abban az értelemben is, hogy ráhangolódott a képe 1937-es „fotóalapjának” idején még erős expres-

szionizmus képi világára, megteremtve ezzel a fotó és a festmény kora közötti egyfajta művészeti hidat is.

Ha a kép kidolgozottságára gondolunk, a realizmus kézi munkás oldalára, akkor a csipkék kidolgozottságának nagyvonalúsága egy olyan mestert mutat, aki a festészet technikai vonatkozásainak tudója. Ha akarná és nem lenne idegen tőle, akár olyan barnás-fehéres-ezüstös csipkéket is oda tudna biggyeszteni, amilyenek Rembrandt képein láthatóak.

TK: Szerintem kulcsfontosságú az a megjegyzése, ami az „átírás módjára, mértékére és mikéntjére” vonatkozik. Mert ebben a vonatkozásban sem történt meg Lakner képének alapos elemzése (hanem megmaradt a tárgyi elemek listázásánál). Annak a kimondása, hogy a realizmus különféle módjainak csak alapja lehet a tárgyi világ beazonosíthatósága, valamint hogy a fő kérdést itt sem a „mit”, hanem a „hogyan” lenne. Milyen módon realista ez a festmény – ha annak tekintjük –, illetve hogy a festészeti módszer pont a fotóval szemben miben járul hozzá a kép értelmezéséhez. Számomra épp a 80-as évektől datálható képzőművészeti fotóhasználat kérdőjelezi meg a fotó direkt „átírásának” lehetőségét. Ez a fénykép ugyanis ebben az esetben fekete-fehér. Ettől én semmiképp sem tudok elvonatkoztatni.

Azzal is egyetérték, hogy ennek a képnek az esetében a fotó felhasználása nem a fotórealizmus módszerei szerint történik. Ebből a szempontból válik fontossá a művészettörténeti hagyomány, mert ahogy Lakner ezt a fotót „átírja”, az sokkal inkább ennek a szűrőnek a meglétét mutatja. A legtöbb elem, amelyet megváltoztatott a fényképhez képest, és a saját képén alkalmazott, épp ehhez a történeti hagyományhoz köti a festményt.

Ha azt vizsgáljuk – mint ahogy maga is felvetette –, hogy a nők feje miért lett „csúnya”, akkor ezt egyrészt épp a fotóhoz képest tehetjük, ahol a nők arckifejezése és ábrázolása összehasonlíthatatlanul semlegesebb és kevésbé drámai. Ez az átírás kifejezetten egy festői „szándék”, azaz értelmezés eredménye – már csak ezért sem tekinthetjük a művet realistának. Ebből a szempontból nézve az a bizonyos „művészeti híd” szerintem kevésbé Lakner festménye és a fotó között húzódik, mintsem Lakner műve és a festészet hagyománya között, ideértve természetesen az expresszionizmus különböző korszakait és megnyilvánulási formáit is.

A fotó vonatkozásában azonban idekívánkozik egy fontos szempont, ami viszont olyan területeket érint, melyek a kritika és a történeti megközelítés szempontjából mindig is sokadlagos relevanciával bírtak. Ez pedig az a furcsa és megdöbbentő tény, illetve technikai paradoxon, hogy a festmény részleteinek és megfestésének hallatlan gazdagsága épp a róla készült reprodukciók révén válik igazán láthatóvá. Azaz, a fest-

ménynek nemcsak a létrejöttékor játszott egy adott fotó különleges szerepet, de a recepciója esetében is.

Iparterves: Nem hiszem, hogy az „átírás” módjától vagy magától a fotó átdolgozásától nem lehet a kép realista. Ezt nem tartom kizáró oknak vagy körülménynek.

Ha a realizmust a valóság – akármilyen is az – leképezéseként értelmezzük, akkor ez a mű egyszerre követi a realizmus legszebb és legmértősebb hagyományait (csoportkép, a ruhák megfestése, az „érthetőség”) és lép át rajtuk ugyanakkor (az eltorzított, „nem hasonlító”, üres arcok). Ha valami izgalmas és feszültséget teremtő a műben magában – ha most eltekintünk egy pillanatra a mindent meghatározó és más vonatkozásba helyező címtől –, akkor éppen ez a kettősség, amelyet már a szocreállal kapcsolatos ambivalenciájában is tetten lehetett érnünk. Határokat szab és lép át. Tudattalanul, de eléggé eltökélten.

Csernus elszakadási kísérletei más irányúak és nem ennyire radikálisak még ekkor. Bár itt egy-egy év óriási változások hordozója: az 1957-es Csernus az *Újpesti rakpartal*²⁰ messze nem ugyanaz, mint az 1962-es *Lehel téri piac*²¹ című képé.

Az epikus tartalomtól az elvonatkoztatásig tartó utat azonban nem járja be, visszariadni látszik a nagy következtetések levonásától.

Lakner, ha nem is vált absztrakt festővé, de informel és tasiszta stílusú alkotóvá igen. s mindvégig-mindmáig experimentális művész volt és maradt.

Miközben a Hitler-képen is próbálgatja a maga stílusát megtalálni, eljátszogat a művészettörténeti toposzokkal és klisékkel (később is ezt teszi), s úgy dönt, hogy a maga stílusában megszüntetve megőrzi azt, ami Rembrandt – ne feledjük a későbbi *Danaé-ját*²² vagy a Rembrandt-barna színbe előadott nagyméretű, még itthon készült festményeit sem –, ami van Eyck, ami Hals. Hommage ez a kép, felidézése a történeti – tágan értelmezett, elsősorban az emberábrázolásban megérlelt – realizmusnak és kísérleti társítása az expresszionista, a figurát belülről, érzelmeiben, gondolataiban, tudatos és tudatalatti cselekvéseiben ábrázoló festésmóddal.

Eképpen ez a kép (is) arra tett hatásos kísérlet, hogy egyszerre fogalmazza meg magát és a művészet(történet)hez való viszonyát egy konkrét, aktuális történeti-társadalmi-politikai téma fölvetésével. Politikus mű, ahogy kellett (volna).

Mert akárhogy is kerülgetjük, végül rá kell majd térnünk arra, hogy miért Hitler, miért a 60-as évek, miért éppen Lakner, miért a kép kitiltása, s mindez együttesen mit jelenthetett akkor, és mit jelent most, e kép (újra)felbukkanásakor.

Amit a festmény és reprodukciója közötti viszonyról mond, vagyis hogy a festmény élvezhetőbb, mond-

hatni: színpompásabb a szép katalógusban vagy bármelyik másolatán, az azon túl, hogy megállja a helyét, elgondolkodtató a benjamin-i helyzetkép és prófécia helytállósága tekintetében is.

TK: a festmény és a fotó kapcsolatának vizsgálatakor azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kettő közötti legfontosabb különbséget, és ez a láthatatlan rétor megjelenítésének módjában érhető tetten. A fotón semmilyen explicit vagy implicit képi elem nem jelzi a beszélőt, míg a festményen a hangszóróként is értelmezhető elem utal erre a személyre. Ez a szó szoros értelmében azonban mégsem realista elem, mert az ehhez hasonló helyzetekben gyakran megfigyelhetjük, hogy a láthatatlan, illetve fizikai mivoltában jelen nem lévő beszélőt helyettesítő tárgy válik a látvány „tárgyává”. Egyszerűbben fogalmazva, a hallgatók a hang forrását nézik egy ilyen esetben. A festményen azonban a hangszóró a varrólányok háta mögött helyezkedik el. Valószínűleg innen adódhat a tárgy szemként való beazonosítása, amely azonban szimbolikus vonatkozásokkal is bír, a mindent látó, diktatórikus hatalmat reprezentálja, akire – a diktatórikus hatalom dialektikája szerint – mindenki figyel, és aki mindenkit megfigyel. Kíváncsi lennék, hogy ön hogy látja ezt a kérdést?

Iparterves: Visszakanyarodnék ahhoz a megállapításhoz, hogy Lakner nem par excellence realista festő, de mégis a (nagy)realizmus jelenik meg a képén. A realizmus nem a mechanikusan vett mimézis értelmében vett valóságleképezést jelenti, hanem a valóság mély megértését és megmutatását.

Amikor maga az amorf folt tárgyiasítását egyfajta beszélői pozícióval akarja megteremteni, s néven is nevezi: hangszóró, akkor szerintem a lakneri cím hatása és befolyása alatt értelmezi a képet. Induljunk el innen!

Hallgatják Hitlert. De mikor? A kép alapjául szolgáló fotó, 1937 vagy 1940 idejében? A háborúra készülés belső lázában vagy Párizs elfoglalásakor? Talán nem mindegy. De értelme sincsen ebbe belegondolni, mert a „csúnya”, rémült-torz arcú, ideges mozdu-

latokba dermedt nők nem a történelmi eseményre magára reflektálnak.

E néma kart ugyan hozzá tudjuk kapcsolni a kép megértéséhez csöpögtetett információkkal a történelmi folyamathoz, de a szimbolikus jelentés talán „egyszerűbb”: a mondhatatlan rettegés, a belső félelem, a személyiség külső burka által alig tartott szétesés az, ami bennük és rájuk jellemző.

A maga által is definiált diktatórikus Hatalom megértépe őket, elszakította saját maguktól is. Úgy kérdeznak a nők a valóságra, hogy az nem kérdez vissza rájuk. Úgy néznek a világra, hogy az nem néz vissza rájuk. Ha egyáltalán mernek nézni és mernek kérdezni. De olyan világ ez, amelyről értelmes kérdéseket nem lehet feltenni, mert az értelmet és az észet kiiktatta magából, bűnként bélyegezve meg.

A világ pedig immáron nem más, mint a lehatárolt, testüket is foglyul ejtő tér, amelyet – mint azt maga is pontosan látja – meghatároz az a forma, amely egyszerre rejtett optika és hangszóró, elsötétített ablak és domború tükör.

Az eyckes fényjáték miatt legközvetlenebbül talán mégis a mechanikus szem, a pásztázó, örökké éber, de a megfigyelőt és megfigyeltet elválasztó, átlátszatlan tükör mögé rejtett kamera értelmezése jöhet elő. A mindent látó, mégis hályogos szem, a teret uraló, önmagát leplező, de másokat leleplező, állandóan figyelő, az őt néző számára nem látható mozgásokat végző, a teret pásztázó mesterséges szem üres tekintete átszabja a nők tudatát is, ezért a „nyilvánosság” számára lefojtott viselkedésük.

Ha valami, akkor ennek az embert nyomorító, elgépiesített helyzetnek, új, 20. századi történelmi viszonylatnak az érzékeny, beleérző ábrázolása a mű (nagy)realizmusa – mondhatjuk így utólag, sok mindent belátva a képbe, amely egy érzékeny, értelmes és jó képességű művész egyik első fontos kísérlete.

TK: Ezen a ponton több lehetőségünk adódik. Az első, hogy a megállapításaink között meglévő nyilvánvaló azonosságok mellett vitába szállunk értelmezéseink eltérő momentumairól. A másik, hogy Benjamin nézeteinek szempontjából vizsgáljuk Lakner festésze-

tét és ennek részeként azt, ahogy a fotót használja, azaz „átírja”. A harmadik, hogy rátérünk a téma által kínált specifikumok tárgyalására, illetve a festmény létrejöttének és recepciójának történelmi vetületeire. Ez utóbbit már érintettük, amikor a kép címéről beszélünk. Tehát hogy ezt a politikai tartalmat a cím adja, ami azonban a kép vizualitásától független. Semmi olyan elem nem látható sem a fotón, sem pedig a festményen, amely ezt a politikailag „hiperterhelt” címet sugallná. Ez a cím azonban nemcsak a 60-as évek elején, de ma is alkalmas erős reakciók kiváltására, még ha ezek nem is a direkt cenzúra formájában nyilvánulnának meg. Amit ma retrospektíve beleolvasunk a mű korabeli elutasításába, az persze részben jogos, de valamennyire annak a nagyon szűk körben az utóbbi években részben elvégzett munkának is az eredménye, mely a 20. századi magyar történelem legfájdalmasabb eseménysorával való szembenézést jelentené. Személy szerint egy kézen meg tudom számolni azokat a közszereplőket, akik hangot adnak a szembenezés megkerülhetetlenségének. Ebben az értelemben egyelőre nem látok az 50 évvel ezelőtti helyzethez képest változást, hanem jó esetben is csak pusztán „szemantikázást”, melynek etikája erősen megkérdőjelezhető.

Iparterves: Meglehet, egyedül maradok álláspontommal, különösen a Fehér Dávid által következetesen – és feltételezem: Lakner által is jóváhagyottan – képviselt nézettel szemben, amely uralni látszik a mű értelmezési terét, korlátokat szabva a megközelítéséhez, de én nem a holokausztot meg- vagy felidéző műnek látom és érzékelem ez a kép.

Nem kétséges, hogy Lakner később, már németországi periódusában a Celan-képeinek szekvenciáival, a *Schwarze Milch*hez²³ vissza-visszakanyarodó, a verset értelmezni akaró festményeivel, grafikáival maga is eljutott egy eléggé áttételes, de mégis jól kitapintható holokauszt-világábrázoláshoz (s itt a nagy budapesti retrospektívjének egyik demonstratív, óriási méretű darabjára, a *Számok [Paul Celan nyomán]*²⁴ címűre kell utalnom, mint elkomoruló világképének egyfajta művészi összegzésére), de ebbe a világba még nem tartozik bele a Hitler-kép. Odaillesztése szerintem nem-hogy esetleges, de erőltetett is lenne.

Nincsen arra korabeli bizonyítékunk – már ha a lakneri önértelmezés tekervényeitől el akarunk szakadni –, hogy ez a mű nem sokkal inkább a háborús, de még inkább az ’56 utáni élmények megmutatása. Nem véletlen, hogy az (ön)mítoszban arra is kitért már Lakner – és nyomában értelmezői –, hogy olyan címmel, amelyben Kádár szerepelt volna, nem lehetett volna semmi szín alatt beadni kiállításra a képet.

Ha a cím fedő jellegére gondolunk – és a hipotetikusan felmerült „névcseré”, illetve a megnevezés hi-

ánya erre utal –, akkor kizárható, hogy itt a zsidóság, azon belül is a magyar zsidóság 1944–45-ös tragédiája kapott volna művészi megformálásban végre szót az elhallgatás és az elhallgattatás, a cenzúra és az áldozatok önfojtogató, szégyenlős csöndje ellenében (amely majd a Lakner-mű elkészülte után hét évvel oldódik egyszerre és látványosan, ahogyan azt több vallomásból is tudhatjuk).

Lakner itthon – ismereteim szerint – sohasem érintette ezt a témát, amely most már Fehér Dávid interpretációja és az ő értelmezését harcosan magáévá tevő kritikák nyomán akár uralkodóvá is válhat.

Az elnyomatás, a kizárólagosságra törő hatalom szorítása (*Engedelmesen és a vietnámi képek*²⁵) mindig ott van a műveiben, de olyan önreflexív, sokkoló munkák, mint Major János grafikái – amelyek mellé a *Hitler beszélt* állítani akarják – nem kerültek ki a műterméből.

A fotó, amelyet alapul használt, 1937-es (vagy 1940-es, kérdéses a dátum). Fogadjuk el, hogy 1937. Ebben az évben már működtek a KZ-k, de még nem olyan iparszerűen, mint később. A wannsee-i konferencia 5 év múlva lesz, a theresienstadti „mintatábor” a Szudéta-vidék elfoglalása után, 1938-ban jöhetett létre.

Az idősíkok ilyen eltérése miatt sem vagyok képes, de hajlandó sem elfogadni a holokauszt-tematikát. Erőltetettnek tartom.

Hozzá kell tennem: a holokausztinterpretáció nem ad hozzá a képhez mint műalkotáshoz eleget (eredetileg „semmit” akartam írni, de az igaztalan lett volna), de az értelmezéseket az egyetlen lehetségesnek és megvalósulásával szükségszerűnek is deklarált irányba viszi el, kizárva számtalan – elvileg: végtelen – magyarázatot az értelmezési körből és ezzel egyúttal a képet mint totalitást egyetlen érdeminek tartott gondolati elemére redukálja.

A narratíva holokausztra nyitása így a kép központi értékfogalmát önti az utólag gyártott, de előre elkészített ahistorikus öntőformába, s az általa tételeződő érték be-, illetve eltorlaszolja a még nyitott, megvalósulásra nem jutott, de legalább e narratívával azonos erejű és értékű, fontos és értelmes megközelítési lehetőségeket, s véglegesen beterezné – ha hagynánk – a képről folyó beszédet a most már általa megadott értéktartományba. Ezért és ennyiben kimondható: nem tágítja a képről való tudásunkat, hanem ellenkezőleg: elszegényíti azt, miközben önmaga rugalmatlanná válik és befogadásképtelenné.

Viszont amit a szembenézés hazai hiányairól mond, azzal teljes mértékben egyet tudok érteni. Ha a Lakner-festmény kapcsán érlelődnek meg gondolatok arról, milyen szerepe volt a magyarságnak, a magyar államnak, a lakosságnak a zsidóság elpusztításában, és elő is adják ezeket a gondolatokat a „megszállt ország voltunk, semmit sem tehattünk, mindent a néme-

tek csináltak” önfelmentő szövegtengerében, akkor az már eredmény.

De ettől sem lesz „holokauszt-kép” Lakner munkája.

TK: Ezekkel a megállapításaival egyet tudok érteni. Azzal egészíteném ki őket, hogy a holokausztematika valószínűsíthetően épp a fotó 1960-as publikálásának kontextusa miatt került elő, tehát egy olyan ideologikus konstrukció következménye, melyben a fotó (akár 1937-ben, akár 1940-ben készül) egy felettebb ideologikus tézis illusztrálásának instrumentuma, ahol a fényképet kísérő szöveg súlyosan elfogult és dramatisáló. Ilyen példákat mellesleg találunk a fotótörténetben, épp a fotószurnalizmus terén. Ráadásul a magazin azt a kérdést veti fel, hogy vajon megváltoztak-e a németek a háború és a vereségük óta, ami egyben implicálja a kollektív bűnösségüket, ezen belül is a képen látható nők bűnösségét. Ennek a felvételnek a metonimikus alkalmazása sokkal inkább a hangulatkeltést, mint a valódi szembenézést szolgálja.

Ezzel kapcsolatban merül fel bennem a derridai fordulat, valamint annak lehetséges implikációi. Van-e a festészetnek „igazsága”, és ha igen, akkor ez hol is lenne fellelhető? A kép narratívájának igazsága lenne az, vagy magáé a festészeti médiumé? Vagy egy olyan igazságé, amit a festményből szűrhetünk le? Hogy ezt az igazságot metaforikusan vagy szó szerint kell értetnünk? Hogy vajon a festmény képes-e az igazság ábrázolására?²⁶ Az a kérdés, hogy mi jelöli ki a művészet, illetve a műalkotás határát, ami aztán az esztétikai ítélet alapját képezi, a mi párbeszédünk esetében is egész konkrétan, nemcsak metaforikusan tehető fel.

Iparterves: a kérdéseinek összetettségére adható egyszerű válaszok is szétfeszítenék párbeszédünk eddigi kereteit, ezért arra szorítkoznék, hogy a Lakner-mű esetében megvizsgáljuk, milyen feleletek rímelnek a felvetéseire.

Korábban a fotó és a festmény kapcsolatának leírásakor már az átírás mint központi elem kapcsán esett szó a „minta” és festmény viszonyáról. Ha az igazság

megfogalmazhatóságát ebből a nézőpontból próbáljuk felderíteni, akkor a fotóról készült hűtlen „másolat” mint re-reprezentáció nem azt az igazságot mutatja fel, amelyet a fényképvalóság kimetszett magának. Ebben az értelemben tehát, szerintem, a Lakner-kép „hazudik”.

Lehet-e hazudni igazat? Dialektikusan szemlélve: igen, természetesen. Lakner, amikor „hazudik”, igazat mond? Ezt viszont nem állítanám, de az ellenkezőjét sem. A kép keletkezésének idejét tekintve viszont Leo Strauss elméleti alapvetése az irányadó a számomra. Lakner, a straussi értelemben, nem mondhatta el közvetlenül azt, amire gondolt.

E „rejtett” gondolatiság valódi gyújtó erejét jól mutatja, hogy a Lakner által sokszor elmondott anekdota a Stúdió-zsúror önkimentéséről és képinterpretációjáról éppenséggel arra utal, hogy a „sorok között” megjelenített mondanó igazsága azonnal „átjött” a képről. Nem Hitlert és a nácizmust látták a képben, hanem leegyszerűsítő módon, „dialektikusan olvasták” a művet és a saját idejükre vonatkoztatták – helyesen. A Stúdió zsűrije eszerint kitűnően és értően viszonyult a képhez, felismerte értékeit – és veszélyeit is. Ezért, az akkori ideológiai elvek alkalmazásával, kizárták a versenyből az alkotót és a művét, mielőtt még a verseny megkezdődött volna.

Formai eszközeivel a kép közli, hol vannak a saját határai és a festmény által visszatükrözött valóság-szelet elmondhatóságának a körvonalai. Elsősorban a van Eyck-es motívumra gondolok (amiről már ejtettünk szót fentebb), amelynek tér- és formaszervező ereje egyszerre valóságos és mitikus igazságok elmondását teszi lehetővé.

A humorú forma tükröszerű fénye és csillogása a tükör által homályosan elébünk tárt valóságot szimbolizálja, ennek a formának függőleges tengelye – amely láthatóan egybeesik a kép függőleges tengelyével –, miközben elvágja az egyik figurát, de egyúttal ki is hangsúlyozza azt, hogy az általa „megosztott” varrónői testet nem számolva, jobbra és balra is hét-hét alak

található. s innen már az „igazság” átlíbben egy nehezebben körvonalazható világba, ahol a hetes számnak fontos jelentése van. A világ teremtése (a megpihenés napjával együtt) és a hét főbűn – hogy most mást ne említsék. (A „mindent látó szem” jelképes és akár valóságos értelmét sem szabad kiiktatnunk az interpretációs körből, de azért ez már nagyon messzire vezetne bennünket.)

Ha nem az átírást tekintjük fontosnak, hanem ezeket a tudatosan-öntudatlanul választott formaelemekben elrejtett üzenetet, amely arról szól, hogy a világ (újra)teremthető és a főbűnök mindig benne maradnak, ott és akkor is, amikor a kép született, akkor az igazság a képben a kép igazságaként tárul eléink. Olvasnunk kell a képet, mint egy rejtvényt, egy hieroglifát, s talán feltárul előttünk saját igazsága és az általa elmondott igazság is.

TK: a holokausztematikával szemben nekem itt egy klasszikusnak nevezhető történelemfilozófiai érv is az eszembe jut. Vajon „lehetséges” volt-e Magyarországon 1960-ban a holokauszttal való – és mai értelemben vett – szembenézés felvetése? A „lehetséges”-t itt a történelmi, társadalmi és kulturális viszonyok aktuális állapota által meghatározott lehetőségként értem, nem pedig a hatalom vonatkozásában. (Ez a felvetésem némileg arra rímel, amit maga Lakner fotóhasználatával kapcsolatban említ, hogy a 60-as évek elején nem beszélhetünk a szó valódi értelmében vett fotórealizmusról, csak a fotó felhasználásáról.) Ebből a szempontból óriási projekció összevetni Lakner képét Richterével azon az alapon, hogy azt a Németországot vetítjük vissza 50 évvel, ami szellemi értelemben csak utána és csak egy hosszú folyamat eredményeként jött létre.

Iparterves: Gerhard Richter, mint összehasonlítása alap, talán nem az igazi. Richter ugyanis, mint a kortárs szemtanú, Waldemar Januszczak írja²⁷: az NDK mélyen elkötelezett és sikeres alkotójaként, a szocreál egyfajta bajnokaként szerepelt mindaddig, amíg át nem jutott Nyugatra.

Lakner viszont nem volt szocreál alkotó, belső változásai és külső fejlődései voltak és vannak, de a legbelsőbb irányvonala változatlan.

Richter munkái, amennyire megítélhető, a 60-as évek elején-közepén keletkeztek (*Hitler*, 1962²⁸), és a miénktől eltérő társadalmi-politikai helyzetben.

Lakner számára 1956 után, a hallgatásba kényszerített II. világháborús történekek után nem volt és nem is lehetett 1960-ban olyan, hogy felvesse a holokauszt témáját (s már a fogalomhasználat is visszavetítéses). Ennek részletes kifejtése azonban messze túlvezetne párbeszédünk keretein, és Lakner festményének semmiféle helye sem lenne benne.

TK: Párbeszédünk kereteit azonban a festmény előkerülésének ténye, illetve az előkerüléséig „megélt” története is feszegeti. A kép fekete-fehér reprodukciója ugyanis számos, Laknerrel szóló kiadványba bekerült annak ellenére, hogy hollétéről nem lehetett semmit se tudni. Bizonyos szempontból tehát a mű mégiscsak létezett, még akkor is, ha egy, az eredetihez képest „törredékes” formában. Ön szerint mennyiben módosítja a Lakner-életműről szóló kurrens narratívákat ennek a festmények a tényleges előkerülése?

Iparterves: Nem igazán tudom, milyen „narratívák” vannak forgalomban Lakner művészetét illetően itthon. Nem szabad az aktuális szövegeket, amelyek a jól megszervezett tárlattal együtt, attól elválaszthatatlanul, de időben emiatt jelentősen korlátozva és kiterjedését tekintve is lehatároltan jelentek meg, valamilyen módon is egységes, a művészt, a művet és a kort fél évszázad távlatában értelmező narratívának tekinteni. Még kísérletnek sem mondanám őket, legfeljebb egyfajta közelítés-próbának.

Igyekeztem utána nézni, mi is jelent meg nálunk Laknerrel. Brendel János monográfiának nevezett, eléggé hevenyészett, fogalmilag zavaros munkájától eltekintve leginkább Sinkovits Péter, az Iparterves kiállítások rendezője és folyóirata, az *Új Művészet* foglalkozott a művésszel, meg Beke László, aki a Goethe Intézetben rendezett koncept kiállítását kurálta, s mindazon lapok (*Balkon* pl.), amelyek a Ludwigbeli kiállítás recenzálását fontosnak tekintették.

Iszonyú túlzással, de érzékeltetve a létre sem jövő, de máris megszakadó „narratíva” állapotát, azt mondhatnám: a mai harmincas-negyvenes generáció számára Lakner sem más, mint egy „ösbőlény”, s legfeljebb annyit tett a kortárs magyar művészethez, hogy ő az apja Lakner Antalnak.

Laknerrel tehát nincsen kész és elfogadható értékelés, (kis vagy nagy) monográfia sem született fél évszázados művészi tevékenységéről, s alkotásainak jelentékeny része egyszerűen ismeretlen itthon. A Ludwigban rendezett kiállítás, bármekkora helyet is foglalt el a volt Munkásmozgalmi Múzeumban (beterítette az egészet), egy apró bepillantást engedett csak a Lakner által is több ezer műre becsült oeuvre-be.

Kétlem, hogy naprakész katalógus van bárki birtokában arról, mit alkotott Lakner, hol találhatóak a képek (és hogyan kerültek oda – lásd: *Doszvidányija*).

A *Hitler beszél...* innen nézve egy mű a lehetséges sok közül, amelynek helye ismeretlen (volt), s föllelési helyének ismertté válása annyiban segíthet a művész pályájának megértésében, amennyire egy most már kézzel fogható, szemmel befogadható alkotás segíthet. Ha nem akarjuk visszamenőleges hatállyal a mai szempontjainkat ráerőltetve értelmezni és így (vissza)aktualizálni.

Ami a *Hitler beszél...* kapcsán mint uralkodó narratíva kíván megjelenni, az – s beszélgetésünk nagy része óhatatlanul is erről szólt – emiatt félrevezető. A mai tudásunkat visszavetítő, politikai tudatosságot ráképező és a festményt ebben a szövegkeretben értelmező „narratíva” olyan hangot üt meg, amely Lakner művészetét erőteljesen, sőt alapvetően átpolitizálja. (Politikus volt ez a művészet a maga keretei között, kritikus is eléggé, de nem kellene a végletekig ezt látni benne.)

Holott azt a hangot kellene megtalálni a „narratívát” kialakítóknak, amelynek segítségével ez a festmény beilleszthető a kor művészetébe, vagy azt a tónust, amely által elválasztható attól. Esetleg mind a kettőt, s miu-

tán ez megvan, a pályakép első érdemi pillanata rögzíthető. Tényszerűen, az alkotást leíróan, és nem (művészet)politikát erőltetve az egész témára, mintegy utólag igazolva a *Hitler beszél...* idején uralkodó szocreal ideológiát, amely maga tette a politikai küzdelem terepévé a művészetet, s propagandaeszközt látott benne. Még az „ellenfelek” alkotásaiban is.

TK: Azzal egyetértek, hogy a kurrens narratívák – amennyiben egyáltalán léteznek – nem túlságosan láthatóak, és akkor ez inkább egy „understatement”. Ezzel kapcsolatban azonban fontos lenne az is, hogy ne egyetlen, uralkodó kerete legyen egy ilyen életmű értelmezésének, hanem akár kettőnél is több, és ezek többféle módszertani megközelítésből hangsúlyozzák az adott életmű számukra fontos aspektusait. Hogy egyfajta vita alakulhasson ki és ne pusztán kinyilatkoztatások álljanak egymás mellett. Hogy ne valamiféle „központi akarat” kontrollálja ezeket az értelmezéseket, hanem a különböző értelmezők érdeklődése és módszereik különféle elméleti keretei. De ez már egy másik történet, amelyet Lakner és a hetvenes évek művésze témájában majd a művészet demokratizálásába vetett hit és bizalom kapcsán beszélhetünk meg. Úgyhogy – folyt. köv.

Viszont ha már a művészet és a propaganda kapcsolatát hozta szóba, akkor itt visszatérnék Walter Benjaminra. Egyetértek azzal, amit korábban mon-

dott, hogy Benjamin szempontjából nagyon is elgondolkodtató a reprodukció és a festmény viszonya. Ebben az esetben ez a kapcsolat azért is „pikáns”, mert a festmény kiindulópontja maga is egy fénykép. Amikor Benjamin a fotót a valódi világ ábrázolásának tartja, akkor Lakner festménye valóban olyan dolgok megmutatására tesz kísérletet, amelyek ábrázolására adott esetben a fotó nem képes. Ebben az értelemben

a festmény mégis „több”, mint a technikai eszközzel készített kép, mely Benjamin szerint képes visszaadni olyat is, amelyet pusztán szemmel nem láthatunk. Lakner festményének esetében ezt az élményt paradox módon épp a reprodukció nyújtja a néző számára. A benjamin kérdés azonban az, hogy vajon a festmény a reprodukciója által veszít-e az aurájából, vagy a tekintélyéből. Ebben az esetben a mű a reprodukciója által épp hogy nyer.

Ipartervés: Abban egyet tudok érteni, hogy a kép aurája nemhogy elveszne a fotómásolatokon, hanem – mintha a fotó egyfajta réteges restauráló-készülék lenne – kiteljesedik. Azt a technikát, ami a mai reprográfiát jellemzi, Benjamin nem láthatta előre és fel sem mérhette, hogy egy jól sikerült másolatból az eredeti mű sokkal élénkebben, erőteljesebben és hatásosabban szólhat meg. Paradoxon? Az, de abból a fajtából, amely a dialektikus gondolkodás számára örömteli lehetőségekkel teli. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2011. június 30. – október 30.
- 2 Lásd Fehér Dávid katalógusszövegét: Fehér Dávid: *Lakner László: Varróányok Hitler beszédét hallgatják*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2011, 15. Lakner „real” (Collegium Hungaricum, Berlin, 2006) katalógusában „Varrónők Hitler beszédét hallgatják [...] (Egy 1943-as névtelen fotó alapján, amely 1960-ban a Magnum-ban jelent meg), magánygyűjtemény, Torino” (15.) annotációval szerepel a festmény, s ezzel a legteljesebb bizonytalanságba taszítja a „kép képének” történetét nyomozót és a fotó megjelenése idejéből a képre vonatkozóan következtetéseket levonni akarót.
- 3 A művészettörténet egyik, könnyen popularizálható toposza, hogy alkotókat és lappangó műveket fel lehet fedezni, és hogy egy ilyen felfedezés kizárólag a szakmai kompetencia és nem pedig a véletlen szerencse műve.
- 4 Már az is kérdéses tehát (lásd 2. lábjegyzet), hogy a fotó mikor készült és mikor jelent meg. Fehér Dávid azt írja: „egy német magazin 1937-es riportfotóját követi”, http://www.szepmuveszeti.hu/web/guest/articleview?mi_layout_id=29.30&mi_article_id=911 (letöltve 2011. július 30.), míg Szentesi Edit interjújában Lakner maga mondja, hogy: „Ott festettem a Magnum c. német fotóművészeti újságban megjelent, 1940-ból való csoportkép nyomán ezt a bizonyos képet...” (Nagy Ildikó [szerk.]: *Hatvanas évek: Új törekvések a magyar képzőművészetben*. Kiáll. Katalógus. Képzőművészeti Kiadó – Magyar Nemzeti Galéria – Ludwig Múzeum, Budapest, 1991, 132.) Szabadi Juditnál az évszám 1941 (Szabadi Judit: *Lakner László festészete*. In *Képzőművészeti Almanach 2*, Corvina Kiadó, Budapest, 118.).
- 5 Csernus Tibor: *Bernáth Aurél portréja*. é. n. (olaj, vászon, 100 x 125 cm), magántulajdon.
- 6 Lásd a Képzőművészeti Almanach Körkérdésére adott választát: *Képzőművészeti Almanach 1*, Corvina, Budapest, 1969, 119–120.
- 7 *Hajógyári munkások*. 1960 (olaj, vászon, 105 x 130 cm).
- 8 http://artportal.hu/lexikon/muveszek/lakner_laszlohttp://artportal.hu/lexikon/muveszek/lakner_laszlo
- 9 Fehér Dávid: *Lakner László*. op. cit. 15., bár ez a kitétel egy 1974-es publikációból származik.
- 10 Lásd Louis Marin: a reprezentáció kerete és néhány alakzata. In Házás Nikoletta (szerk.): *Változó művészetfogalom: Kortárs frankofon művészetelmélet*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2001, 197–216., különösen 210. és 199.
- 11 *Engedelmesen*, 1966 (olaj, vászon, 100 x 150 cm), Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár.
- 12 *Radnóti-plasztika*, 1985–86 (bronz, 120 x 140 x 16 cm), Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest http://www.szoborlap.hu/4626_radnoti_emlekmu_budapest_lakner_laszlo_1985.html. Lakner varsói katalógusában a plasztika állványzata is a mű része, mind anyagát, mind pedig méretét tekintve (László Lakner: *Prace konceptualne & W holdzie Celanowi*. Zachęta Narodowa Galeria Sztuki Warszawa, 2004, 48.), míg a PIM-ben a szoborlap közlése szerint a plasztika anyaga gránit (!).
- 13 Mieke Bal: *Quoting Caravaggio: Contemporary Art, Preposterous History*. Univ. of Chicago Press, 1999, 77.
- 14 Lakner László: *Metamorfózis*. Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2004. november 4. – 2005. január 30. *Bartók Béla vasúti igazolványa*. 1874 (olaj, vászon, 150 x 200 cm), Ludwig Forum für Internationale Kunst, Sammlung Ludwig, Aachen.

- 15 *Gyapotszedők Kazahsztánban*. 1972 (olaj, vászon, 140 x 190 cm és akril, szitanyomat, vászon, 60 x 60 cm), Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest.
- 16 *Őnarckép önkilóddóval*. 1970 (olaj, vászon, 200 x 150 cm), Galleria degli Uffizi, Firenze.
- 17 *Hogy most szembemenjek saját magammal, Laknerre hivatkozom, aki Szentesi Editnek adott interjújában mondja azt, hogy „...vagyis ahogy én akkor a Hitler beszélt festettem, ...az sem volt abban az értelemben ‘fotófestészet’, ahogy az amerikaiaké a 70-es években...”* (*Hatvanas évek*. op. cit. 133).
- 18 *Doszvidányija*. 1969, lappang. http://hu.wikipedia.org/wiki/Lakner_L%C3%A1szl%C3%B3
- 19 *Kínai levelezőlap*. 1971 (olaj, vászon, 200 x 150 cm).
- 20 Csernus Tibor: *Újpesti rakpart*. 1957 (olaj, vászon, 140 x 150 cm), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.
- 21 Csernus Tibor: *Lehel téri piac*. 1962 (olaj, vászon, 137 x 188,5 cm), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.
- 22 *Danae*. 1965 (olaj, vászon, applikáció, 119 x 151 cm), Hatvany Lajos Múzeum, Hatvan; és *Danaé I*. 1968 (olaj, vászon, 190 x 225 cm), Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest.
- 23 *Idézet I*. (Paul Celan). 1971 (szitanyomat, papír, 40 x 30 cm), In *Metamorfózis* kat. op. cit. 69. „Citátmű Paul Celan: ‘Halálfüga, többnyelvűen’”. 1971 (szitanyomat, 70 x 50 cm) felirattal található: Brendel János: *Lakner László budapesti munkássága 1959–1973*. Új művészet Kiadó – Niessen Buch- und Offsetdruckerei GmbH, Art-print Publishers, 2000, 111.
- 24 *Számok* (Paul Celan nyomán). 1982–2004 (olaj, vászon, homok, 203 x 200 cm).
- 25 *Saigon*. 1969 (olaj, vászon, 123 x 210 cm).
- 26 Lásd Simon Morgan Wortham: *The Derrida Dictionary*. Continuum, London, 2010, 221–226.
- 27 http://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/article1038988.ecehttp://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/article1038988.ece.
- 28 <http://www.gerhard-richter.com/art/search/detail.php?5472><http://www.gerhard-richter.com/art/search/detail.php?5472>.

Iparterves: nyugdíjkorhoz közeli, klasszikus értelemben vett amateur.

Timár Katalin: művészettörténész, kommunikációkutató, a budapesti Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumban dolgozik kurátorként. 2011 óta publikál közös cikkeket Ipartervessel.

Ékszerbe zárt

Németh Ványi Klári beszélget Szécsi Noémivel és Szász Károssal

Szász Károly iparművész szokatlan ötlettel rukkolt elő. Szécsi Noémi *Nyughatatlanok* című regényének hősnőit tette láthatóvá ékszeralakban. A Mindörökké Zsolnay pályázat első helyezettje 2008 óta tervez és kivitelez sérült antik porcelánokból ékszereket, kiegészítőket. Az üvegtervezőként végzett művész egyetemi éve alatt szeretett bele az antikvitások mélyén bujkáló, megsemmisítésre váró porcelánokba.

SZK: Diákéveim alatt sokat dolgoztam különböző antikvitás-üzleteknek. Üveg- és porcelántárgyakat restauráltam. Első „páciensem” egy csőr nélkül maradt, 1880-as években készült porcelánmadár volt.

■ **Hogy jutott eszedbe az újrahasznosításnak ez különleges módja?**

SZK: Minden olyan tárgyat meg lehet menteni, ami egyszer ép volt. Új funkciót kap ugyan, de megmarad. Ékszertervezői pályám kudarcra indult, nem tudtam megjavítani egy megrepedt Zsolnay vázát. Sajnos darabokra hullott, s ahogy a szép, eozinnal díszített részleteit néztem, megihletett. Fülbevalót és medálokat készítettem belőle, ahogyan abból a századelős baba porcelántopánból is, ami szintén egy antikvitásboltból került hozzám. Egy nagy dobozban találtam rá, összetörve sok más kacattá vált érték között.

■ **Miért Szécsi Noémi regényének női szereplői lettek a múzsáid?**

SZK: Lent járt nálam egyik ismerősöm a műhelyemben. Éppen egy 1853-as Altwien vázatorredékkel próbáltam valamit kezdeni, kicsit meséltem róla a barátomnak, aki erre azt mondta: – Ez a váza akár Bárdy Emília enteriőrében is alhatt volna.

regényhősnők

Rögtön felkeltette az érdeklődésemet a méltóságteljes név és az asszony is. Elolvastam a regényt. Inspirációt nyertem. Azokat a tárgyakat, különleges darabokat szeretem a legjobban, melyeknek története van. Az Altwien porcelánváza megtalálta a sajátját Bárdy Emília történetében. A regény első nőalakjával a 2011-es szeptemberi Falkart Fórumon debütáltunk Szécsi Noémival. Bárdy Emília imádta a tengert. Mélabús volt és méltóságteljes, ráadásul remek médium. Az 1853-as porcelán kobaltkékje és a huszonnégy karátos aranycirádák hűen tükrözik személyiségét. A főhős korának megfelelő kollekciót készítettem, brosst, ami függőként is funkcionálhat, gyűrűt és karláncot. Később tovább játszottam a gondolattal, miért ne ékszeresíthetném meg a regény többi női szereplőjét. Nem a feminista irányzatok mozgatták meg a fantáziámat, egész egyszerűen csak azért összpontosítottam a nőalakokra, mert a karláncok, gyűrűk és brossok leginkább a szép nemhez köthetők.

■ Hogy fogadtad a *Nyughatatlanok* szokatlan szövegértelmezését?

SZN: Nem hiszem, hogy minden regényem kapcsolható lett volna egy iparművészeti ágazathoz, de a *Nyughatatlanok* szereplői különös harmóniába kerültek Szász Károly újrahasznosított porcelántárgyaival. Először is azért, mert a regényben is egyfajta recycling működik: 19. századi regényműfajok elemeit illesztettem bele egy, a 19. századitól eltérő regényszemléletbe. Az ósdi műfaj és a csorba porcelán önmagában mit sem ér, de ha a regényszövegben megcsillannak – többek közt – a rémregény és a kísértetregény darabkái, és ezekben a mai ékszerekben ráismerhetünk az Altwien vagy a Zsolnay porcelán mutatósan kivágott részeire, akkor a régiségek is megtalálják helyüket a hétköznapjainkban.

■ Mennyire adják vissza, egyeznek Szász Károly ékszerei a karaktereiddel?

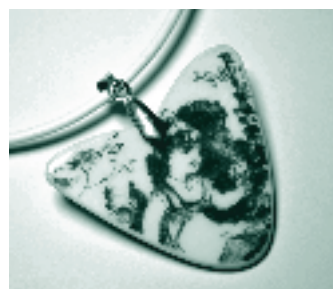
SZN: Az ékszerek nem „illusztrációi” a karaktereknek, Szász Károly többször olyan kiterjedést is hozzáadott egy figurához, ami a regényben nincs feltétlenül benne. Jó példa erre a Fülöpöt ábrázoló medál, ami szinte előrevetíti azt a történetet, amelyen mostanában dolgozom.

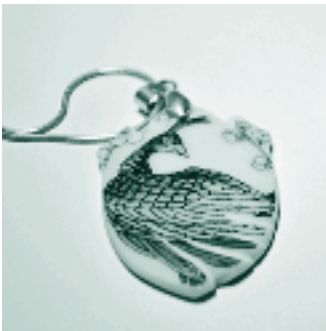
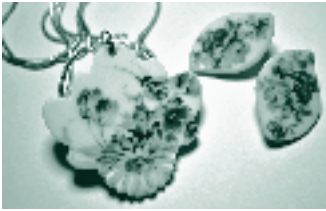
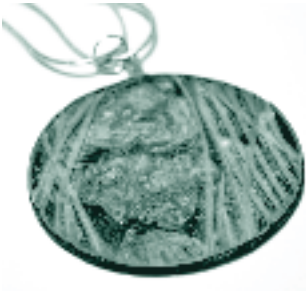
■ Elárulod, mire készülsz?

SZN: a *Nyughatatlanok* folytatását írom, ami a Bárdy házaspár siket fiának, Fülöpnek a története. Az emigráns szüleivel gyermekként Angliát, Franciaországot és Belgiumot megjáró Fülöp először a francia Sicard abbé hagyományai szerint oktató intézetben ismerkedik a jelnelvvvel, majd amikor a kiegyezés idején apja Magyarországra hozza, Fábíán Dánieltől tanul meg jelelés segítségével magyarul írni-olvasni és szájról olvasni. A tizennyolc éves siket Bárdy Fülöp azonban nem a saját történetét meséli el, hiszen az ő élete csupán a nővére, Matild életeseményeinek árnyékában létezik. Egy siket férfi ebben a korszakban ugyanúgy félelmes, mint egy halló nő, így ők ketten tesznek ki egy valamirevalót.

■ Milyen érzés volt kézbe venni a szereplőidet?

SZN: Szeretem a régi tárgyakat, alkalmi gyűjtőként és már csak a regényírás miatt is sokat foglalkozom egy-egy korszak tárgyi világával. Ezért nemcsak azért volt

érdekes kézbe venni ezeket a tárgyakat, mert a regényem szereplői ihlették őket, hanem mert ezek a régi porcelándarabok különös aurát vonnak az ékszerek köré, és azonnal múltat és patinát adnak egy kortárs iparművészeti alkotásnak. Az ilyen tárgyak azok figyelmét vonzzák a kortárs iparművészetre, akik eddig mindezt hiányolták az alkotásaikból, és csak régi tárgyakat nézegettek szívesen.

■ A kortárs irodalom és iparművészet sikeresen működhet együtt?

SZN: a művészeti ágak házasítását nem csupán azért tartom fontosnak, mert ez az együttműködés azt az illúziót kelti bennem, hogy az általam létrehozott szellemi világ képes másokra hatást gyakorolni, vagy az irodalom egy másik művészeti ággal kölcsönhatásba kerülni, hanem azért is, mert tapasztalataim szerint a jelen kor vizuális ingerekre kondicionált emberét jobban magával ragadja, ha az irodalom valami látványhoz is köthető. Egy regény belső világa nagyon korlátozott mértékben nyitható meg például egy felolvasás során, ám ezek a tárgyak a regény iránt érdeklődőknek egy gyorsabban befogadható, de intenzív dimenziót nyújtottak.

■ Hogy születtek meg a *Nyughatatlanok* szereplői?

SZN: a regény karaktereinek sokszor akad valós történelmi előképe. Szabadon bánok a történelemmel, csak a mozgásteremet határozzák meg a történelmi tények, arra vagyok kíváncsi, milyen sorsminták lehetségesek, milyen válaszokat ad egy-egy kor embere bizonyos élethelyzetekre. Aimee Bárdy figurájának megteremtéséhez például hozzájárult az a tény, hogy Görgei Artúr felesége francia nevelőnő volt. Almássyné alakja sokat köszönhet Szemere Bertalan feleségének, Effie alakját egy a viktoriánus Angliában nagy botrányt kiváltott házasság történetéből vettem át. Lady Odile esetében a Balzac által imádott Belgiojoso hercegnő inspirált. Lányinéhoz és a Gyászoló Hungáriához hasonló asszonyokról az emigránsok naplójában, visszaemlékezéseiben olvastam. De ezek a valós történetek csak a keretet adják meg a figurákhoz – hogy első regényem metaforájával éljek: az író vámpír, és valóságos emberekből szívja ki az életerőt, hogy saját kreatúráit elevenné tegye.

Még élniük kell – kell, hogy legyen bennük annyi erő, hogy a *Nyughatatlanok* cselekményén kívül is talpon maradjanak, hiszen több szereplő abban a regényben is feltűnik majd, amely bizonyos értelemben folytatása a *Nyughatatlanoknak*, de persze nem onnan kezdődik majd, ahol az előző befejeződött.

■ Hogy hatnak ezek a szereplők a cselekmény nélkül, pusztán egy-egy karakterként?

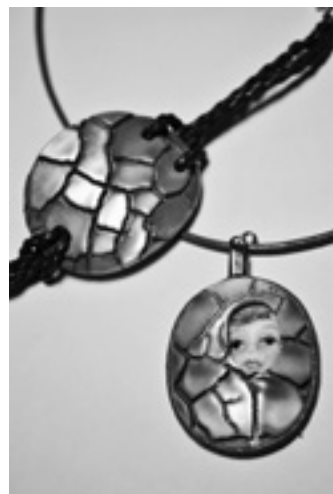
SZN: Egy regény szereplői – legyenek bár történelmi vagy hús-vér előképeik – rendszerint archetípusokat jelenítenek meg, és ilyen minőségükben a karakterek és az ihletésükre készült ékszerek saját jogukon is léteznek. A *Nyughatatlanok* cselekményén kívül is ismerjük ezeket a boldog-boldogtalan, reménykedő-reményvesztett, tisztaszívű-csalfa hölgyeket: a környezetünkben élnek, vagy néha mi magunk vagyunk éppen olyanok, mint ők.

SZK: Noémi karakterei nagyon izgalmasak. Azok is, akiknek csak kevés szerep jut, pár mondatot szólnak, mégis olyan erős egyéniségek, olyan lenyűgözők, nem lehet figyelmen kívül hagyni őket. A szöveg mindvégig nagyon inspirált. Egy példát emelnék ki, mert talán ez a legjellemzőbb arra, hogy követtem a szöveg utasításait, amikor az ékszerek alapanyagát választottam. Mrs. Fitzjamest, Effie-t, a *Nyughatatlanok* manöken alkutú, légies teremtését a regényben méregdrága selyemruhába öltöztetett őzikéhez hasonlítja a narrátor. Ez a hasonlat adta az ötletet Effie-hez. Egy vintage őzike bújjik az erdő zöldjébe, Zsolnay és Fischer Ignác porcelánokkal egészítettem ki a már meglévő állatkafigurát.

De a többi is hasonlóképpen működött: a kislány Bárdy Matild nem lehet más, csakis porcelánbaba. Búbájos és szőke. A gyűrű, amely Bárdy Matildot formázza, egy nagy doboz ónémet porcelántöredékből származik.

Almássyné Tóni bárónő arisztokratikus és mézszőke. Igyekeztem ennek a két fő motívumnak eleget tenni. Egy egész kollekción szenteltem a Bárónőnek, hiszen a regényben ő érezte át leginkább Bárdy Emília kiszolgáltatott helyzetét, és barátnőjeként tekintett rá. Ugyanabból az Altwien porcelánból készült, mint Bárdy Emília. A *Nyughatatlan nők* kollekción már nem csupán porcelánnal dolgoztam, régi papírpénz-motívumokat is komponáltam némely ékszerekhez. Gyászoló Hungária, Bella egy régi pengő motívumát kapta meg. Két angyal tartja a Magyar Koronát. Ez a függő egy fehér szalag dísz, mivel Bella fehér gyászban járt. A szalagon még egy másik medál is található, egy szomorú tekintetű nő. Ennél az ékszernél segítségemre volt Szécsi Noémi pontos, precíz leírása arról a trendről, melyet a abban az időben honosítottak meg, miszerint a 48-as szabadságharcosok feleségei, özvegyei karjukon emlékékszereket hordtak. Ormótlan láncokat, vagy tizenhárom szemből álló karkötőt, az Aradon kivégzett tábornokok emlékére.

Lady Odile medáljában patinára vágytam. Azt a főúri miliót szerettem volna visszaadni a medállal, ami körülvette ezt a dúsgazdag asszonyt. Ezt a szép arisztokrata asszonyt Ingres már megfestette, ezek után nagy kihívás volt újragondolni az alakját. Lady Odile lánya, Louise egy Hüttl Tivadar étkészlet töredékeiből született újjá. Hüttl 1852-ben alapította meg üzemét, kezdetben porcelánfestéssel foglalkozott. A regény legellenszenvesebb hősnője, Bárdy Amálka egy cifrázkodó páva képét idézte fel bennem, ezért igyekeztem olyan porcelánt találni, melyet ez a hiú madár díszít, és sikerrel jártam. Jeanne a titokzatos komorna sötét tónusú darabja a kollekciónak, hiszen ez a nő mindvégig sejtelmes és kicsit hátborzongató. Egy ónémet tál régi rézkarc jelenetéből készítettem el a függőt és a medált. A finom vonású Lányiné, akinek beteljesedett tragikus sorsa, nagyon egyszerű ékszer. Üveglapok közé intarziált 1941-es pengődísz. A kollekción kakukktója, Bárdy Fülöp, a siket kisfiú, aki bezárkózik saját világába, ahogy ez a Zsolnayba zárt porcelánfiúcska is. Antik zsgormázás eozin váza darabjába foglaltam ezt az ónémet gyermekfigurát. 1910-es aranytükröre feszített bőr adja a medál keretét. Bárdy Fülöp nem maradhat egyedül. A nővére, Matildra és édesanyjára, Bárdy Emíliára szüksége van. Ők nem léteznek egymás nélkül. De erre a különleges ragaszkodásra a testvérek között már Noémi is utalt.

Szécsi Noémi (Szentes, 1976): író. Legutóbbi kötete: *Nyughatatlanok* (Európa, 2011).

Németh Ványi Klári: Budapesten lakom. Az ELTE–BTK magyar szakán diplomáztam. 2003-tól kutatom Czóbel Minka életművét. Civilben egy fiatal, pesti divattervező kreatív tanácsadója is vagyok, divat és design eseményeket szervezek és a Budapest Terminálnak és a Cotcotnak készítek interjúkat.

Szász Károly: iparművész. 2004–2009 között szilikátipari tervezőművész diplomát szereztem üvegtervező szakirányon a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. 2011-ben ékszerkollekciónal elnyertem a Mindörökké Zsolnay pályázat első díját. Budapesti műhelyemben mentem a menthető. Antik, sérült porcelántárgyak darabjaiból készítek különböző ékszereket. A legutóbbi kollekción sorozatomat a *Nyughatatlan nőket* Szécsi Noémi regénye ihlette.

AZ „ÁRULÁS” VÁLFAJAI

Vaszilij Akszjonov posztumusz regényeiről

A 2009 nyarán elhunyt, a magyar olvasók körében is jól ismert orosz szerző, az annak idején a botrányáról elhíresült *Metropol-almanach* közzétételében vezető szerepet játszó Vaszilij Akszjonov, kortársai és íróbarátai egyöntetű véleménye szerint pusztán fizikai, testi értelemben távozott földi világunkból. Szellemi értelemben ugyanis mind a mai napig „szervezi” a kortárs orosz irodalmi életet, több szempontból is.

Egyfelől a szülővárosában, Kazanyban minden nyáron megrendezett kulturális fesztivál, az *Akszjonov-feszt* programját a szervezők igyekeznek még mindig a szerző ízlése szerint összeállítani, s így a vezető zenei műfaj Akszjonov kedvence, a jazz, s neves színészek közreműködésével ma is Akszjonov legjobb alkotásaiból kapnak ízelítőt a látogatók.

Másfelől pedig Akszjonov két, halála után megjelent, s szakmai körökben azóta is nagy érdeklődésre számot tartó műve akadályozza azt, hogy csak úgy egyszerűen „kiírjuk” őt az élő alkotók sorából. 2009. júliusi halálát követően már egy-két hónappal az orosz könyvesboltok polcán volt ugyanis az a több száz oldalas, *Titokzatos szenvedély* című alko-

tása, amelynek alcíme, a *Regény a hatvanasok nemzedékéről* egyfelől sokat elárul a könyv témájáról, másfelől – s erről még a későbbiekben szólok – sajátos akszjonovi „fricskával” félre is vezeti az olvasót.

Ezután a mű után pedig, az író feleségének és fiának hathatós közbenjárására, szó szerint a szerző asztalfiókjából került elő az a 2010 végén az *Oktyabr* folyóirat által közölt, *Lend-leasing, avagy a lend-lease gyermekei* című kötet, amelyet a szerző élete utolsó napjáig írt, de amelyet befejezni már nem volt módja és lehetősége.

A két posztumusz kötet sok szempontból hasonlóságot mutat egymással. Mindkettő bővelkedik az Akszjonov-írásokra amúgy is jellemző önéletrajzi elemekben, s mindkettő a valós személyek megnevezésére álneveket használ. Ugyanakkor próbálja időpontokhoz és helyszínekhez kötni az álnéven szereplő hősök életeseményeit, ebből viszont szokatlan, sajátos kronologizálás jön létre. Mindezen elemek jelenlétével pedig egyértelműen feszegeti a műfaji határokat.

Ezekkel a visszaemlékezésekkel telítődött önletrajzi ihletésű alkotásokkal kapcsolatban ugyanis leg hamarabb az önéletírás egyik válfaja, a memoár, az

emlékirat műfaja juthatna az eszünkbe, amelyben a szerző az általa is ítélt történelmi, társadalmi eseményekről, emberi kapcsolatairól, más ismert személyek tetteiről, s az ezekhez kapcsolódó saját álláspontjáról számol be, vállalva a szubjektív szemléletet. Csakhogy ezzel a műfajjal kapcsolatban a szerző egész élete során szkeptikusan nyilatkozott. Tette ezt a *Titokzatos szenvedély* szerzői előszavában is, ahol így fogalmazott: „Nem teljesen lehet hinni a regény eseményeinek kronológiai pontosságában, (...) de még a hősök és prototípusaik közötti teljes pszichológiai hasonlóságban sem. Mindig bizalmatlan voltam a memoár műfaja iránt. Egy negyvenéves réteg túlságosan fárasztó dolog. Még a belső viszonyok ábrázolásának terve is kétségeket ébreszt, nem beszélve a topográfiai terepről. Elkerülhetetlenek a kihagyások és pontatlanságok, amelyek végeredményben el tudnak vezetni – és a leggyakrabban el is vezetnek – a hazugságig.”¹

Azaz a szerző tisztában van az emberi emlékezet korlátozott mivoltával, és nem is bízik benne. Sejtí, hogy ennyi évtized után visszaemlékezve a „hatvanasok” nemzedékével történetekre, majd pedig a második posztumusz műben, a *Lend-leasing*...-ben a gyermekkorára, bizony akadnak homályos foltok, és az emlékezetben rosszul, vagy másképp rögzült események. Hiszen „az emlékező tevékenységekben értelemlehetőségek tárulnak fel, a személyiség identitásalkotásának összetett alakzatai”.² Ezért, Natalja Kocsetkova álláspontját elfogadva: „a szerző véleménye szerint csak egy módon lehetséges megőrizni az idő és a személyek ábrázolásának hitelességét: át kell változtatni mindezt művészi alkotássá, mint ha fikció volna”³, azaz a memoárszerű visszaemlékezést regényesíteni kell.

Ezt a regényesítést szolgálják mindkét alkotásban az álnevek. Ha ugyanis „egyszerű” és egynemű memoárt olvasnánk, abban a Philippe Lejeune által felvázolt önéletrajzi paktum keretében a nevekben mindenképpen azonosságot kellene találnunk.⁴ a szerző neve és az őt ábrázoló szereplő neve, illetve a szerző által vázolt valós személyek neve meg kéne egyezzen azok anyakönyvben szereplő nevével. Az álnevek használata azonban ettől a valóságtól távolít el. De az álnévhasználat mellett a regényesítést szolgálja az események folyamatos átesztétizálása is, az anekdotázás, a kronológiai sorrend sokszor szándékos megváltoztatása, az akszjonovi töredékes írásmód, valamint az elbeszélői szövegekkel folytatott folyamatos játék.

Ezért, ha műfaji szempontból körül kívánjuk határozni Akszjonov két utolsó alkotását, az elmondottak alapján mindkettőre az epikus memoár kifejezés lehetne a legadekvátabb, ahol a szovjet éra sajátosan kronologizált és átesztétizált hétköznapjait a ká-

osz és az abszurd uralja, s a szereplőknek ezzel szemben kell kialakítaniuk – az elviselhetőség érdekében – valamiféle egészen más alapokon nyugvó létmódot.

S amíg az egyik epikus memoár – a *Titokzatos szenvedély* – „csak” negyven-negyvenöt évre tekint vissza, s a „hatvanasok” életeseményeinek és életérzésének fikcionált közvetítésére törekszik egy kívülállónak tűnő, de korántsem kívülálló elbeszélő szemén keresztül, addig a töredékben maradt *Lend-leasing*... még ennél is korábbra nyúlik vissza: Akszjonov gyermekkorát látatja, mégpedig két, egymástól teljesen eltérő szemszögből.

A sorrend pedig, vagyis az, hogy élete végén először a felnőttkori, aztán pedig a gyermekkori történeteket göngyöltette fel a szerző egy-egy alkotás keretén belül, szintén nem véletlen.

Ennek megértéséhez azonban a művek mélyebb elemzésére van szükség.

Titokzatos szenvedély című epikus memoár mélyebb rétegeinek feltárásához a kötet fő- és alcíméből érdemes kiindulnunk.

Először is a *Regény a hatvanasok* nemzedékéről alcíméből, amely tényszerűen utal azokra a szereplőkre, az orosz kulturális élet meghatározó alakjaira, akik a múlt század hatvanas éveiben bontogatták szárnyaikat, és nem titkolt céljuk volt, hogy művészetük segítségével szembehelyezkedjenek a szovjet hatalommal, s alkotásaikkal más társadalmi rétegeket is ellenállásra buzdítsanak.

Ennek a nemzedéknek, s ennek az ellenálló mozgalomnak a legfontosabb alakjai közé tartozott Bulat Okudzsava, Andrej Voznyeszszkij, Andrej Tarkovszkij, Bella Ahmadulina, Vlagyimir Viszockij, Robert Rozsgyesztvenszkij, Jevgenyij Jevtusenko, valamint Vaszilij Akszjonov.

A művészeket azonban a műben olyan álnév mögé bújtatja a szerző, amelyeknek nagy többsége egy kis nyelvi leleménnyel megfejthető, s az olvasó számára máris azonosíthatóvá válik a mögé rejtett személy: így lesz például a műben Bulat Okudzsavából Kukus Oktava, Andrej Voznyeszszkijből Jan Tusinszkij, Bella Ahmadulinából Nella, vagy épp Vaszilij Akszjonovból Akszon Vakszonov.

Az álnevek használatának célját, vagyis műve fikciós jellegének ezek általi erősítését az előszóban így fogalmazza meg a szerző: „Amikor megalkottam barátaim regénybeli alakját, arra az elhatározásra jutottam, hogy ne klónok, kópiák, hanem művészi megtestesülések jöjjenek létre, amelyek többé vagy kevésbé közel állnak az eredetihez. Ezzel összefüggésben merült fel annak az igénye, hogy létrehozzak új, bár az eredetiekhez hasonló neveket. Ilyen lett például Robert Er. Az olvasó azonnal rájön, hogy itt Robert

Rozsgyesztvenszkijről van szó, aki RR iniciáléval szeretett aláírni. Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy előttünk nem egy tényszerűen megrajzolt személyiség, hanem egy regényszerű alak áll.”⁵

A regényszerű alakoknak az egy alkotásban való „egybegyűjtése” pedig sorsuk hasonlósága miatt (is) indokolt. A legtöbben közülük 1934 és 1937 között születtek (kivéve Okudzsavát, aki idősebb, 1924-es születésű). A legtöbbjük szülei a hatalmi megtorlás áldozataivá váltak. Mindannyian átéltek, és emlékeznek a II. világháború borzalmaira, ebből következően a korántsem egyszerű gyermekkorukra, de felnőtte válva épp ezek az élmények hatottak inspiráló módon a művészetükre. Már fiatalon kiváló verseket vagy elbeszéléseket írtak, és beléptek az Írószövetségbe. Ettől kezdve viszont a szovjet átlagemberekhez képest jobb színvonalú élet várt rájuk. Így például Rozsgyesztvenszkijre, aki tanulni érkezett Moszkvába, majd írni kezdett, s feleségül vette az Írószövetség egyik munkatársának a lányát. Kezdetben az Írók Házának alagsorában élt feleségével és annak szüleiével, később viszont egy hatszobás lakásban a Gorkij utcában. Vagy Akszjonovra, aki az első, *Kollégák* című művének honoráriumából már társasházi lakást tudott venni. Huszonhat évesen eljutott Japánba, később Argentínába. Jevtusenko pedig 1963-ig már tizenkét alkalommal járt Párizsban.⁶

Csak hogy eljön 1962⁷, amely a mű legkorábbi időpontja is egyben, amikortól ezek körül az emberek körül is megváltozik a világ, s az alcím abban vezeti félre az olvasót, hogy ezeknek a hatvanas években útjukra induló művészeknek a sorsát a mű nemcsak a hatvanas éveken követi végig, hanem 1994-ig, Rozsgyesztvenszkij temetéséig. Az, hogy a legkorábbi dátum épp 1962, egyáltalán nem véletlen: ekkor rendeli magához Hruscsov a Kremlbe a fiatal művészeket, némi „megegyezés” reményében. Az úgynevezett „olvasás” időszaka ez, amikor ezek a művészek egytől-egyig azt érezhették, hogy valami fontosnak, jövőjüket nagymértékben befolyásoló tényezőnek mindenképp történnie kell. Elindult egy folyamat, amelyet annak hite vezérelt, hogy a megtett dolgoknak közvetlen hatása lesz a holnapra, hogy hamarosan milyen ország állampolgárává válsz. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó Natalja Kocsetkova véleménye, aki szerint a *Titokzatos szenvedély* főszereplői elsősorban nem az emberek – akiket nyugodt szívvel nevezhetnénk a hatvanas évek nemzedékének – és nem is velük történt események. Őket és ezeket ugyanis itt két dolog egyesíti: a kor és a magatartás. Az átmenet az „olvasás szabadságába”⁸.

Ám az „olvasás” 1968-cal véget ér (ennek jelzésére a mű első része is 1968-cal zárul), hogy azután a második részben a szereplők szembesüljenek még számtalan, a szovjet rendszer abszurditásából faka-

dó problémával. Csak néhány „sarokpont” ezek közül: 1979, a *Metropol-almanach* kiadása és következményei, 1968, Csehszlovákia lerohanása, 1970, a Szovetunió és az USA megállapodása arról, hogy kezdetét veheti a zsidó emigráció, 1974, a zsidó emigráció, 1980, Akszjonov emigrálása és Viszockij halála, majd az utolsó említett év, 1994, Rozsgyesztvenszkij temetése.

Az olvasó azonban – ahogyan arra a szerzői előszó is felhívta már a figyelmet – ezen események ábrázolása kapcsán ne várjon pontos kronológiai sorrendet. Ne várja a memoár lineáris eseményleírását. Ebben a regényesített emlékiratban ugyanis az elbeszélő folyamatosan az évszámok, az események, valamint a helyszínek között ugrál, így előfordul, hogy 1968-ból, a koktyebeli „szabad szerelem” világából kilépve 1966-ban, egy sokkal zordabb közegben és esemény kellős közepén, a két ellenzéki író, Danyiel és Szinyavszkij koncepciók perének tárgyalásán találjuk magunkat. Majd újra 1968-ban, hogy azután egy nagyobb tér- és időbeli ugrással már 1980-ban, Viszockij temetésén legyünk. A szerző azonban a valós és a fiktív eseményeket is folyamatosan váltogatja: a mű ezért van tele anekdotákkal, „legendásított” eseményekkel, amelyek találkoznak ugyan némileg a valósággal, de nyilván nem tükrözik azt teljes mértékben. Hiteles kordokumentumként ezért sem olvasható ez az alkotás.

Ez a tér- és időbeli, valamint fikció és valóság közötti váltogatás, s az ezekből adódó töredékesség érzete azzal az irodalmi forrással, a pikareszk regénnyel is összefüggésbe hozható, amelyből Akszjonov egész művészi pályája során táplálkozott, s ami meghatározta minden művének alap gondolatát. Alkotásaiban ugyanis mindig ott találjuk az út, az utazás, a hős vagy hősök úton levésének motívumát. „Akszjonov számára rendkívül fontos az emberi élet metaforájaként az út, a váratlan találkozásokkal teli utazás (...), ennek hagyománya a középkori zárandokregényekből ered, a kóbor lovagokról szóló regényektől kezdve Ragyiscsev *Utazás Pétervárról Moszkvába* című művéig és Gogol trojkájáig.”⁹

E középkori és a XIX. századi hagyomány mellett azonban maga a szerző is utal – ismét az előszóban – egy közvetlen előzményre, egy kortárs szerző művére, amely többek között a mű főcímének értelmezésében is segítségünkre lesz:

„Amikor hozzákezdtem a munkához, emlékeztembe idéződött Katajev kisregénye, a *Gyémántos koszorúm*. Prózáink nagymestere, amikor ebben az írotársairól mesélt, egyezményes ragadványnevekkel határolódott el a memoár műfajától: »Seregély«, »Fülemüle«, »Daru« stb. Ezen alakok prototípusai Mandelstam, Jeszenyin, Majakovszkij

voltak, s a halhatatlan versek idézetei igaznak bizonyultak.”¹⁰

A szerzői előszónak ez a részlete egyfelől tehát arra világít rá, hogy a memoár műfajától való elhatárolódás korántsem előzmények nélküli, s arra, hogy amikor Akszjonov az író társait álnévvel illeti, követi Katajev módszerét, akinél szintén művészszemélyiségek utaznak az időben és a térben, a fiktitivás és a valóság határán, s szintén álnevek mögé bujtatja őket a szerző. (Bár Katajev művében nem annyira egyértelműek ezek az álnevek, mint Akszjonovnál, megfejtésük mélyebb, átfogóbb irodalmi ismereteket kíván az olvasótól.) Másfelől arra is rávilágít, hogy Akszjonov, amikor rengeteg versidézetet illeszt be művészbártaiktól prózai szövegébe (ezzel is erősítve a mű töredékes jellegét), szintén Katajevtől „tanul”.

De az úton levés, az álnevek használata, s az illusztris idézetek jelenléte még mindig nem elegendő ahhoz, hogy a mű fő gondolatához, a főcímben is megjelölt *Titokzatos szenvedély* értelméhez közelebb kerüljünk. Egyáltalán nem mindegy ugyanis, hogy a kortársak versei közül melyeket idézi Akszjonov. És ahogy elődje, Katajev is egy klasszikus műből, Puskin *Borisz Godunov* jából emelt ki egy kifejezést, s tette meg műve címéül, hogy ezzel jelölje ki alkotása értelmét és alap gondolatát¹¹, úgy Akszjonov sem véletlenül illeszt be egy helyütt a szövegébe Bella Ahmadulina versét, s választja ki belőle a *Titokzatos szenvedély* szókapcsolatot alkotása címéül. A *Titokzatos szenvedély* ugyanis nem más, mint a művészi alkotás iránti vágy, amely ennek a nemzedéknek az életét meghatározza, amely felülmúl minden mást, s amely – ahogyan arra az elbeszélő is utal – „megkövetelte tőlünk, hogy egyesüljünk”¹². Csakhogy, amikor ez a szenvedély egyesíti ezt a nemzedéket, óhatatlanul még egy tulajdonságot is kölcsönöz neki, amely a mű vezérfonalává válik, és szintén Bella Ahmadulina verséből érthető meg:

Nos, ennyi az egész, s még a hatalom sem ébred
Amikor az éj kellős közepén, nektek,
védteleneknek
A titokzatos szenvedély, mely az áruláshoz
szükséges
Elhomályosítja, barátaim, a szemeteket.¹³

Vagyis a titokzatos szenvedély mint az alkotás iránti vágy összetartó ereje az árulásig terjed: ha az idézetek – mint Katajev művében – itt is igaznak bizonyulnak, akkor felmerül a kérdés, hogy ez az egymással jóban-rosszban összetartó, Koktyebelben együtt fesztiválózó, tábortüzező, gitározó, a bíróságon az író társak mellett kiálló művésztársaság kit vagy mit árult el, s vajon ki milyen mértékben vett részt ebben az árulásban?

A regény szövegének alapos vizsgálata arra enged következtetni, hogy a „hatvanasok nemzedéke” árulásának több rétege is van, s mindegyik réteg saját és sajátos funkcióval bír. Az első és legkisebb jelentőségű réteg furcsa módon egymás elárulását sejteti: azáltal, hogy a hatvanas nemzedék a „szabad szerelem”, a „szexuális forradalom” elve szerint élt, gyakran megtörtént, hogy elszerették, elcsábították egymás házastársait vagy aktuális partnereit, s ezzel akár a barátságukat is kockáztathatták volna. Akszjonov szövegét olvasva azonban azt érezzük, hogy ez a fajta árulás az ő körükben nem számított bűnnek.

Az árulás második rétege már bonyolultabb. Itt nem egymást árulták el a művésztársak, hanem egyesek a saját elveikből engedtek, abból árultak el valamennyit, annak érdekében, hogy enyhüljön feljükk a hatalom, vagy hogy jobb megélhetésben részesüljenek, esetleg bizonyos pozíciókhoz juthassanak. A mű egésze szempontjából azonban még ez sem számottevő.

Viszont az árulás harmadik rétege az – s ezt fogalmazza meg Ahmadulina verse is –, amikor a titokzatos szenvedély, azaz a művészi alkotásra irányuló vágy által és segítségével a „hatvanasok” a hazájukat árulták el: a szovjet átlagemberek életéhez képest jelentősen magasabb életszínvonaluk ellenére sokan közülük az emigrációt választották, a szovjet hatalom rabságából kitérve más országban, más földrészen kívánták megérezni a szabadság levegőjét, s már nem kívánták a hazájukat „szolgálni”.

Az árulásnak ez a harmadik rétege azonban természetesen nem a legtöbbjük által végleges megoldásnak tűnő emigrálással kezdődött, hanem jóval korábban, és sokuknál az előző két árulási rétegből is magába foglalt többet vagy kevesebbet. Ez pedig az árulási rétegek funkciójával magyarázható.

Az árulás első rétege, a „szabad szerelem” gyakorlása, a „mindenki mindenkivel együtt hál” életérzése sajátos tiltakozás volt a szovjet léghő ellen, s érdekes módon a tisztasággal, a higiénéval hozható összefüggésbe. Akszjonov művészetében ugyanis „a szovjet éra az undorodás tárgya, olyan, mint a varangyos béka pörösenes teste, amely nem követel különösebb megértést, egyszerűen: amennyire beleütközöl, annyira fogod megégetni magad. Ez az a kietlen sivárság, amely a legváratlanabb tárgyakból kúszik elő: a gardróból, a metró automata váltójából. (...) Amihez hozzáér, a reménytelen abszurd képét ölti magára, a sötét fantazmagóriáét, s ha eltávolodsz, s némileg megszabadulsz tőle, akkor keletkezik tere az íróniának, s ott láthatod meg a tisztaságot.”¹⁴

S a „szabad szerelem” gyakorlása azért is lehet eszöke ennek az undorító testtől való eltávolodásnak, mert „a szovjet hatalom nem törekszik totális kontrollra a nők és a férfiak viszonyát illetően, de nagy

figyelmet fordít a barátságra. Ezért a barátságban nagyfokú pedantériára van szükség, a szexben viszont nem.¹⁵

A szovjet hatalom tehát nem ellenőrzi a szexuális életet, a szex nem képezi részét undorító testének, tehát némileg paradox módon az ezt művelők tiszták maradnak. A koktyebeli nyaralások, fesztiválok alkalmával így a „hatvanasok nemzedéke” szempontjából valóban bűnök felett álló dolog a szexuális szabadosság, mindenféle erkölcsi fertőtől mentes, higiénikus tevékenység, mert nem része a szovjet testnek, és az ezt gyakorlók – még ha egymás partnereit csábítják is el – ezáltal tudtak kívül helyezkedni a szovjet rendszeren, így tudták elérni azt.

Az árulás második rétegét, vagyis saját magát elárulását, saját elveik néminemű feladását azok képviselik a műben, akik végül nem jutottak el az emigrálásig. Mindvégig otthon maradtak, de ehhez az otthon maradáshoz az kellett, hogy bizonyos mértékig feladják rendszerellenességüket, s némileg közeledjenek a hatalomhoz. A regényben ezt leginkább Robert Rozsgyesztvenszkij, azaz Robert Er képviseli, aki maga is tisztában van azzal, hogy elárulja korábbi elveit, de a „túlélésre játszik”, s ahhoz öszerinte erre van szükség. Álláspontja leginkább Akszon Vakszont bősztí, s gyakran éles vitába is bonyolódnak eltérő nézeteik miatt. Íme ebből egy részlet:

– Nem volt, aki megtanítsa úszni gyermekkoromban. Téged ki tanított meg úszni gyerekkorodban, Rob?

– Kezdetben a mama, aztán pedig a mostohaapám.

– Ez azt jelenti, hogy az apád a letartóztatása előtt nem tudott megtanítni?

Robert erre a váratlan kérdésre keresett egy sikos követ és beledobta a vízbe:

– Honnan veszed, Vaksz, hogy letartóztatták?

– Úgy gondolom, hogy Robert Ejhe lelövése után az apád nem kerülhetett el a letartóztatást... a későbbiekben viszont...

Robert hihetetlen kínok között nézett Vakszonra, és kiúszott a partra. Vakszon követte. A sekély vízben hasra feküdtek a kavicsokon.

– Hallgass ide, Vaksz, amikor azt mondtad, hogy „ez a banda”, kikre is gondoltál pontosan?

– Mindenkire, Rob.

– A sztálinistákra talán?

– Nem csak. A leninistákra is. És a trockistákra. Meg a buharinistákra. A kommunista ugyanolyan bűnös párt, mint a náci. Csak annyi a különbség, hogy a genocídiumot a saját hazájában követte el.

– De ez a múltban volt, nemdebár?

– És ki kezkesedik afelől, hogy a jövőben nem így lesz?

Robert a hátára fordult, majd felült a vízben.

– Idehallgass, öregem, el kell mondanom neked egy titkot. Nemrég voltam egy gyűlésen, ahol írók találkoztak egymással. Téged nem láttalak ott. Folytak ott mindenféle viták, alapjában véve hülyeségekről, de néha okos dolgokról is. Aztán elrendelték a zártkörű tárgyalást, és megkérték a párttagokat, hogy maradjanak ott. És mi mindannyian, párton kívüliek, kimentünk a teremből, a kommunisták meg persze maradtak. Hogy miről beszéltek nélkülünk, nem tudom. Érted?

– De hát nem teljesen mindegy, milyen osztóságokat fecsegték ott? – vont a vállát Vaksz.

– Akkor még nem értettél meg teljesen – mondta Robert. – Teljes mértékben be kell látni, hogy a párt az egyetlen erő a társadalmunkban. Be kell menni a zárt ajtó mögé, és részt kell venni a pártcsatározásokban. Csak akkor tudjuk elérni a hatalomnál azt, ami a művészberek számára szükséges. Tudatni kell, hogy a költők megértik a tisztességes politikát. És épp ezért, drága Vakszom, úgy döntöttem, hogy belépek a pártba.

– De hisz te meghibbantál, Rob – kiáltotta Vaksz.

Robert elmosolyodott:

– Ugyanezt kiabálta rám Anka is. Még azzal is megfenyegetett, hogy elválik, ha nem állok el a teremtől. Nem fogja fel, hogy felülről valaki aktívan betol engem a párthierarchiába. Magas posztokat betölteni, és nem lenni benne a pártban – ez abszurdum!¹⁶

Heves vitáik ellenére azonban az elbeszélő biztosítja arról az olvasót, hogy Vaksz és Rob mindvégig barátok tudnak maradni. Hisz Rob is beletartozik a titokzatos szenvedély által összekovácsolt csapatba, csak épp nem jut el az árulás harmadik szintjéig, amely végül az emigrációba torkollik.

Az árulásnak ezen a harmadik szintjén azonban, az emigrációt megelőzően, az ellenzéki magatartásnak rengeteg formáját mutatta a hatvanasok nemzedéke. Ez a magatartás a hatalom bel- és külpolitikai lépéseire egyaránt válaszreakciót jelentett. Az egyik legfontosabb külpolitikai esemény, amit merőben más-ként értékelték a „hatvanasok”, mint a hatalom, az 1968-as prágai tavasz, a szovjet csapatok Csehszlovákia elleni hadművelete. A következő párbeszéd azt tükrözi, hogy a „hatvanasok” ettől a szovjet erődemonstrációtól hogyan határolódtak el:

– Tudsz csehül? – kérdezte Jan.

– Egy kicsit igen.

Nella, aki háttal ült, Kukus tarkóját nézte:

– Emlékszel, amikor a verseinkkel odautaztunk? Hogy milyen kedvesek voltak? Szinte tolmács nélkül is értettük egymást.

Kukus megfogta Nella tenyerét, és a nyakához húzta. Majd elmosolyodott az emlékein:

– Nos, mégiscsak szláv világ.

– Minket most ki kéne űzni ebből a világból – mondta bánatosan Antosa.

– Úgy is van! Mi nem vagyunk szlávok! – hangoztatta Tatyjana.

– Horda – ordította Vlad. – Barbárok!

– Góg és Magóg hordája vagyunk – mondta Atamanov és dühösen ezt suttogetta: – Tőlünk sehol sincs nyugta senkinek sem.

– Mi az ördögnek mondjátok azt, gyerekek, hogy „mi” – kiáltott fel még dühösebben Vaksz. – Mi – mi vagyunk, de ez a brezsnyevi banda – ezek ők. És mi ellenségei vagyunk egymásnak. Mindörökre.

– Így is van – kiabált ismét Tanya.¹⁷

Ami pedig a belpolitikai eseményekkel kapcsolatos tiltakozást illeti, itt a két legfontosabb esemény, ami közvetlen hatással volt a hatvanas nemzedék művészlétére – az 1966-os per Danyiel és Szinyavszkij ellenzéki írók ellen, illetve az 1979-es *Metropol-almanach* kiadása, amely után maga Akszjonov is emigrálni volt kénytelen.

Szinyavszkij és Danyiel pere 1965-ben kezdődött, amikor a Büntető Törvénykönyv 70. paragrafusa alapján a Szovjetunióban azzal vádolták őket, hogy a külföldre csempészett és ott megjelentetett műveikkel – álnéven – szovjetellenes propagandát folytatnak.

A per hírére összegyűlt a „hatvanasok” nemzedéke, és úgy döntött, hogy protestáló levelet ír az íróársak védelmében a hatalom képviselői számára. Ez a levél „egyfelől meglehetősen kemény dokumentum a művészet szabadsága, másfelől az emberarcú szocializmus érdekében. Ilyen értelemben a történelemben először született meg kollektív protestáló levél a szovjet értelmiség részéről (...). Az utolsó napra huszonhat aláírás gyűlt össze¹⁸, beleértve Tusinszkijét is (...). Egy nap múlva a nyílt levél szövege Brezsnyev előtt volt, a másolata Aragonnál, és már eljuttatták a »hangtölcsérek«-nek, azaz a bomlasztó rádióállomások rágalmazó adásainak: a BBC-nek, a Goloszamnak. És hogy hogyan kerülhetett a szöveg ilyen különös intézményekhez, senki sem volt képes felfogni.”¹⁹

Nyilván ehhez már kellett azok a külföldi kapcsolatok, amelyekkel a hatvanasok nemzedéke ekkorra már rendelkezett, előkészítendő a későbbi emigrálást.

Az emigrációhoz, azaz a haza végső elárulásához pedig a *Metropol-almanach* körüli botrány adta meg például Vaszilij Akszjonov számára az utolsó lökést.

„A Metropol nem volt más, ahogy azt a visszaemlékezéseiben Viktor Jerofejev írja, mint a »pangás« elleni harc kísérlete a »pangás« viszonyai között. Néhány író (Vaszilij Akszjonov, Andrej Bitov, Fazil Iszkander, Viktor Jerofejev és Jevgenyij Popov) úgy döntött, hogy a cenzúra beavatkozása nélkül állít össze egy almanachot, melyben csupán az esztétikai kritériumok alapján válogatják össze a műveket, és javasolják az Írószövetségnek, hogy változtatások nélkül adja ki azt. Az almanach nyolc példányban el is készült, melyből egy kijutott Nyugatra.”²⁰

A *Metropol-almanach* keletkezési körülményeit az epikus memoár a következő anekdotával szemlélteti, a résztvevőket itt is álnéven feltüntetve:

A hetvenes évek végén a főváros timirjani körzetében a dolgozó nép öröme egy hatalmas fogászati centrum nyílt. A központi helyisége a maga kétszáz székével egy szerelőműhely céhére emlékeztetett. (...) Egy nappal a nyitás után mindössze három páciens volt ott jelen: a középkorú író, Akszon Vakszonov, és két fiatal író, Oleha Ohotnyikov és Venyecska Probbber. Mind ott ültek az első sorban. A többféle munkát ellátó Dr. Dandov mindhármuknak beadott egy injekciót az ínyébe, és elment reggelizni, várva, hogy hasson az érzéstelenítés. Az írók csendben ültek, néha zsibbadt ajkukról felszakadt egy panasza a bolsevik cenzúrára vonatkozóan. Oleha és Venyecska feltették arra irányuló gyakorlati kérdéseiket, hogy vajon hogyan tudna hatékonyan működésbe lépni az ő írónemzedékük (...) Mit gondolsz, Vakszik, mit tehetnénk, ha egyszer ilyen bátrak vagyunk?

– Az ördög tudja – válaszolta Vaksz. – Úgy tűnik, elcsüggedtünk ebben a kihűlt pocsolyában. Ideje elszelelnetnek valamilyen szigetre, hogy ott alapítsatok egy cenzúra felett álló folyóiratot.

– Hallgass ide, Vaksz, miért is kéne nekünk kilopoznunk bármilyen szigetre? – kiáltott fel az európeér Probbber. – Miért is ne itt, közvetlenül indítsuk el a szabad folyóiratunkat, vagy mondjuk, egy almanachot?

– Végül is, az elődeink Kolcsakkal harcoltak – tette hozzá nem teljesen adekvát módon Ohotnyikov. (...)

A reggeliből visszaérkező dr. Dandov hangosan vezényelt:

– Csukják be a szájukat! Hallgassanak! Mindhárman! Nyissák ki a szájukat! Hallgassanak!

Így született meg az ötlete az első, szovjet, cenzúrázatlan almanachnak, a Metroplonak.²¹

A mű elemzése szempontjából azonban a Metropol-botrány kapcsán – mivel a regény a valóság és

a fikció határán mozog – igazából nem az a fontos, hogy Akszjonov ténylegesen ezt követően emigrált, s nem az, hogy Popovot és Jerofejevet emiatt zárták ki az Írószövetségből, hanem az a benyomás, amelyet végig, de főleg ezután az esemény után éreztet velünk a Nyugattal kapcsolatban az elbeszélő.

A műből ugyanis az tűnik ki, hogy a hatvanasok nemzedéke – ellentétben azzal, amit valóban gondolt róla, s ami miatt mindenképp követendő például szolgálhatott számára (például a személyes szabadság megléte és a demokrácia intézménye miatt) – itt a Nyugatot nem úgy fogja fel, mint elvet, mint kulturális mintát, vagy mint filozófiát, hanem pusztán úgy, mint követendő divatot. „A divat pedig olyan dolog, amelyben nincs sem elv, sem gondolat, sem jó, sem rossz, az egyetlen funkciója az, hogy kiválassza az idő megfelelő pillanatát. Ez pedig záloga lehet, ha nem is a boldogságnak, de a pillanatnyi pozitív emóciónak”²², amely talán szükséges az alkotáshoz is, de elsősorban azért vonzó, mert változékony és mulékony, azaz épp ellentéte a megcsontosodott, öröknek hirdetett, megváltoztathatatlanok tűnő szovjet világnak. Ezért is találhatunk a műben annyi nyugati, divatos, márkás holmit: ezek a hazaáruló hatvanasok jó minőségű koktélokot iszogatnak, márkás öltönyben „vannak úton”, illatos szivarokat szívnak. Tehát sok helyütt a gondolatiságot, a politizálást, vagy a meggyőződést is háttérbe szorítva az öltözködésükkel és viselkedésükkel demonstrálják szovjetellenes nézeteiket, a nyugati divatot követve „menekülnek” a szovjet mindennapok abszurditása elől.

Egészen más módját választja a menekülésnek, a lázadásnak és az árulásnak a második akszjonovi posztumusz mű, a *Lend-leasing, avagy a lend-lease gyermekei* hőse – a szerző ismét álneven szereplő, átszétéztizált gyermekkori énjé – Akszi-Vakszi.

Az ebben a műben szereplő kisfiú története ismét nagyon sokban hasonlít Akszjonov gyermekkora történéseihez: apját, aki a kazanyi városi tanács elnöke, és anyját, aki a *Krasznojá Tatarija* című lap főszerkesztője volt, letartóztatták, s a nép ellenségének titulálva tíz évre börtönbe zárták, a kisfiút pedig gyermekotthonba helyezték, ahonnan majd a nagybátyja hozza ki, hogy a későbbiekben az ő családjánál nevelkedjék Kazanyban.²³

Csakhogy ezeket az eseményeket – hasonlóan az előző posztumusz mű eljárásához, azaz elkerülve a memoárként olvasás lehetőségét – itt sem kronologikus sorrendben, lineáris történetmesélés útján kapjuk meg, hanem sokkal inkább fel-felbukkanó emlékképek soraként, betéttörténetekkel színezett gyermeki látásmódként.

Egyfelől. Másfelől viszont a szöveget tovább bonnyolítja, a memoárként olvasás lehetőségétől még

jobban eltávolítja, hogy a műben a kis Akszi-Vakszi „vallomásait”, amelyek E/1. személyben íródnak, gyakran váltják egy felnőtt, omnipotens elbeszélő E/3. személyű megnyilatkozásai. s a két látásmód közötti különbség: a gyermek önfeledtsége, s a felnőtt távolságtartó, retrospektív visszatekintése a műben összeütköző két világrend – a nyugati demokrácia és a szovjet diktatúra – különbségére is rá fog világítani. Akszi-Vakszi ugyanis az átélt borzalmak, a szülőktől való elszakíttottság, a gyakori éhezés és fázás ellenére mindent „rózsaszínben” lát. Hiszen gyermek, s gondolkodásmódjára az jellemző, hogy a rosszat gyorsan elfelejti, s az újonnan jött élmények még a legnegatívabb benyomásokat is képesek maguk alá gyűrni: „Milyen érdekes – gondolta Akszi-Vakszi –, vajon miért van az, hogy a lágerben töltött időszak összes napja közül csak a fenyesekre-napsütésekre emlékszem? Azokra a napokra, amikor a fenyők, túlhevülve, gyantaillatot árasztottak (...) Miért nem emlékszem a hetenkénti rendszeres esőkre, a cuppogó szandálokra, a soha meg nem száradó trikókra, a taknyos orrokra? Miért van az, hogy a lányok hálószobájának éjszakai rablótámadása után kiment a fejből minden esetlen és szégyenletes dolog, s az emlékeimben csak az a felejthetetlen érintés maradt meg, amely a mások által félbeszakított vonzalom legfinomabb és legédesebb érzése? Lehetséges, hogy azért, mert az éjszaka kristálytiszta volt, (...) mintha mindent a tiszta erdő és park illata hatott volna át.”²⁴

De a „csak a szépre emlékezés” gyermeki képessége mellett a szovjet propaganda „tökéletes” működése is oka lehet annak, hogy Akszi-Vakszi gondolataiban például a láger szó kizárólag az úttörőtáborot jelenti, csak a boldog önfeledtség érzetét kelti. s ahol a gyakori éhezés, nélkülözés azért sem marad meg borzalmas élménynek, mert Nyugatról, főleg Amerikából a lend-lease program keretében (innen a regény címe), mindig jön élelmiszer, amiből, ha a híres orosz borscs levest nem is lehet megfőzni, de valami ahhoz hasonló finomságot igen. Emellett ott a bimbózó szerelem, s a gyermekként megélt szabadság: a futkározás, a fürdés a folyóban, amely a kétszeri majdnem belefulladás ellenére is szép emlék. „...a kamasz Akszi-Vakszi a maga tizenhárom évével már tudott a börtönökről és azokról a kínokról, amelyeken ott az apja keresztülment, de sehogy se tudta elképzelni, hogy az apja és az anyja lágerlakókká váltak, a szovjet rabok sokmillió seregének dolgozóivá. A »láger« szó teljesen más asszociációkat keltett benne. A láger számára olyan tér volt, ahol minden reggel a kisfiúk sora a kislányok sorát bámulja, (...) ahol a harmonikás állandóan a *Duna hullámain* játssza, ahol a stadionban a lírai érzések hatása alatt meg lehet dönteni Jesse Owens rekordját, ahol a Volga magas partjára

nak szürke földgöngyein lehet lépkedni, szét lehet kergetni a kigyókat, és egész halom málnát és földiszedret lehet szedni.”

Vagyis Akszi-Vakszi nem külföldre menekül a szovjet hatalom borzalmai elől, mint a *Titokzatos szenvedély* szereplői, hanem a gyermeki képzeletbe. Ezáltal a képzelet által érezheti még a lágerben is szabadnak magát, s a saját maga, illetve a szűkebb környezete számára ezáltal tudja megvalósítani a legsötétebb, a leginkább a személyiség elnyomására törekvő szovjet éraban is a nyugati demokráciára jellemző világrendet.

Míndezt azonban ellensúlyozza, megtöri a maga ironikus-távolságtartó hangvételével az E/3. személyű felnőtt elbeszélő, aki mintegy rákontráz erre az idillre a szovjet valóságot láttató epizódjaival. A halál szellemével, amely ott lebeg a légerek felett, az elhurcolt, fogságban tartott embertömegekkel, a diktatúra legmélyebb bugyraival, amely teljes ellentét a nyugati individuum képzelte szabad szárnyalásának, s ezáltal a kisfiú Akszi-Vakszi önfelelt játékának, futkosásának.

Kis időre távolodjunk el a saját személyiségünkől, s gondolkodjunk el a lágerstruktúra paradoxonjain. A Szovjetunióban ebben az időben rengeteg láger volt. Párhuzamosan a gyermekek nyári óvóhelyeivel, amelyek a megnövelt kalóriával és a vitamindús ételekkel, illetve a kiváló minőségű patriotizmussal egybekötött sporttevékenység meghonosításával általában a fiatal nemzedék egészségének javítását szolgálták, nos, az ilyesfajta ideológiákkal, a fejlődés és a nevelés ilyen magasztos gondolatával párhuzamosan egyszerre léteztek a szegzonon kívül helyezett haláltáborok, ahol a rabok milliói haltak meg – bányákban, érclelőhelyeken, fakitermeléseken.²⁵

S ez az E/3. személyű, felnőtt elbeszélő a kisfiúval ellentétben átlát a szovjet propaganda tökéletesnek beállított működésén is, amelynek egyik legfontosabb feladata az, hogy például ezekkel az országszerte működő halál- és munkatáborokkal kapcsolatban félrevezesse a saját népét, tudatos népbutítást műveljen:

„Nincs abban semmi meglepő, hogy a hatalomnak ez az ostoba ravaszsága elérte a célját: körülötünk kevesen kötötték össze a »láger« szóval a »fogva tartott« kifejezést. (...) Azt elképzelni ugyanis, hogy a lágerlakók fő összetételét a szlávok képezik, a szocialista állam tegnap még rendes állampolgárai – azaz rabjai a rabszolgatartó társadalomnak – mindazok számára, akik szabadok maradtak, lehetetlen volt.”²⁶ s ennek a szándékos félrevezetésnek a része magának a lend-lease rendszernek a fenntartása is, amely ismét elsősorban propagandacélokat szol-

gál, még ha kevesebb sikerrel is. „Az élelmiszer-ellátmányok a lend-lease keretében nem pusztán millió gyermeket óvtak meg a kimerüléstől és az angolkórtól, hanem az általános hangulatot is javították. Az étel, általában száználmas mennyiségben, de mégis elérte a gyomrunkat, a nép viszont még aligha fogta fel, hogy nincs egyedül, hogy a gyerekeiről messzi országok gondoskodnak.”²⁷

E két világrend bemutatását Akszjonov tervei szerint ebben a könyvben még két rész követte volna. Az első, „vallomások” részt azonban meglepő módon egy, műfajában és hangvételében teljesen más rész váltja, ahol a történet főhősén, Akszi-Vakszin kívül minden újszerűen hat: mintha a két történet nem is egy alkotás két része volna. Ebben a második részben ugyanis bravúros nyelvi fordulatokkal telítődött fantazmagóriát, látomást kapunk. Arról, hogy Akszi-Vakszi a bárányaival épp egy bárkán száguld a Sziget–99 nevű hatalmas öböl felé, ahol már várja őket a lend-lease flottája, hogy együtt vegyék fel a harcot. „Dél nagy védőivel”, akik megpróbálják a lend-lease rendszerből érkező élelmiszerellátást megakadályozni.

Ez a második rész azonban nemcsak hogy az azonos nevű főhőst leszámítva teljesen más, mint az azt megelőző, de alig harminc oldal után meg is szakad. Azaz Akszjonov földi világból való fizikai távoztával nem derül ki, hogy mi lett volna ezzel a második részszel a terve: hogyan szeretne volna befejezni, s esetleg a harmadik részben hogyan kötötte volna össze az első két – rendkívül széttartó – részt.²⁸

Gyürky Katalin (1976): irodalomtörténész, műfordító, szűkebb kutatási területe a klasszikus és kortárs orosz próza.

- 1 Vaszilij Akszjonov: Tainsztvennaja sztraszty, in: <http://proxy.filbusta.neb:8080/b/202020/read>. Mivel a regény fordítása még nem született meg, az idézeteket a saját fordításomban közlöm (Gy. K.).
  - 2 Az önéletírás elméletei, in: Dobos István: Az én színrevitele, Balassi Kiadó, Budapest, 2005, 21.
  - 3 Natalja Kocsetkova: Akszjonov: Tainsztvennaja sztraszty, in: Izvesztyija, 2009/11.
  - 4 Philippe Lejeune: *Önéletírás, élettörténet, napló* (L'Harmattan, Budapest, 2003) című művének előszavában mindezzel kapcsolatban ezt olvashatjuk: „Ez a szerződés, melyet végső instanciaént mindig a címlapon szereplő tulajdonosnak az elbeszélő és főszereplőn keresztül történő szövegbe írodása hitelesít – dönti el a szöveg olvasási módját és váltja ki azokat a szövegnek tulajdonított hatásokat, melyek számunkra önéletírásként definiálják az írást. A szerződés érvényességét az irodalmi intézményrendszerek (könyvkiadás, kritika, irodalomtörténet-írás, szerzői név) biztosítják. Megvalósulása egyrészt a szerző, az elbeszélő és a főszereplő azonos tulajdonnévében, másrészt az ún. paratextusokban (mint például a műfaji megjelölés a borítón, az előszó, a cím, a sorozatcím, a fülszöveg stb.) megy végbe.”
  - 5 Akszjonov: i. m. 1.
  - 6 a közös gyökerekről a mű alkotója így számol be: „Honnan jön Er, azaz Robert? Az apja valami Ognjenovics elvtárs volt, horvát, aki a Forradalom érdekében kész volt felforgatni Szibériát. Robert Ejhe környezetében szolgált, aki Csrezvicsajka nagyhatalmú tisztje volt. Éppen az ő tiszteltére nevezték el a csecsemőt Robertnek. Ejhét lelőtték, amikor megkezdődött a Nagy Terror. Általában az ilyen figurák környezetében mindenki kés alá kerül. Odakerült Ognjenovics elvtárs is. A kis Robert Ognjenovics apa nélkül nőtt fel. A háború idején az anyját, a szimpatikus Verát, mint fiatal orvosnőt kivitték a frontra. Onnan írta meg a fiának, hogy az apja meghalt, miközben különleges feladatot teljesített az ellenség hátsó országában. Ez a bátortalan legenda keringett mindeddig a családban, de nem terjedt el. Rögtön a háború után Vera férjhez ment a politikai osztályon szolgáló egyik ezredeshez, aki a magasosztos orosz családnevet, az Ert viselte. Az fiává fogadta a tizenhárom éves fiút és a nevére vette. A családi kupaktanács törölte a felszínről Ognjenovicsot, és megerősítette Ert. A fiú pedig először az Irodalmi Intézetben vert gyökeret, aztán pedig a költészetben, mint Robert Er.
- Most nézzünk mögé Jan Tusinszkijnak. Ugyanúgy, mint Ernek, az ajánlólevele neki sem tartalmaz semmi kétségre okot adó dolgot, hiszen mindene a lágeren keresztül szívárogoz át. A legkülönösebb az, hogy az anyja, Olga Tusinszkaja, megmentette a kisfiát a fogyófélben lévő nacionalizmus vádjától. Ennek a poétának ugyanis a valódi neve – Jan Magnusz. Nem szeret erről a témáról beszélni, de általában nem lehet eltitkolni, hogy ő „egy kissé lett”. Valójában nem nagyon, csak 50%-ban balti német. És hogyha lényegében mindenkin végigtekintünk fiaink, a költőink között, akkor prózáiról mivoltukhoz hozzákapszhatjuk a poétikai hajlamot is. Andreotisz esetében apai részről az egész déli klán Kazahsztánban volt száműzve, de a papa érintetlen maradt, csak azért, mert tekintélyt képviselt a vas és az ötvözet terén. Oktava apját, a tekintélyes pártmber 1937-ben lőtték le, anyja tizenöt évet töltött lágerekben és száműzetésben. (. . .) Podgruszkij, Htamanov, Bucsecsies és Zsora Salimov – mindannyian szegényen tengették életüket és mindannyian az árulásra voltak eleve elrendelve.”
- 7 Az alkotás maga 1968-cal kezdődik, de a legkorábbi időpont, amelynek eseményeiről az elbeszélő beszámol, 1962.
  - 8 Natalja Kocsetkova: i. m.
  - 9 Motiv dorogi v proizvegyenyijah Akszjonova, in: <http://www.litsoch.ru/essaya/6/49>.
  - 10 Akszjonov: i. m.
  - 11 Katajev 1978-as *Gyémántos koszorúm* című művének címe tehát Puskin *Borisz Godunovjának* egyik jelenetéből átvett sor. Arról a jelenetről van szó, amikor Marina Mnyisek készülődik az Őnjelölttel (egy es fordításokban Bitorlóval) való találkozássra, és válogat a ruhák közül, hogy melyiket is vegye fel. Majd ezt kérdezi: „De hol is van a gyémántos koszorúm?” Ezzel Katajev véleménye szerint Mnyisek kinyilvánítja az iránti tehetségét, hogy minden felesleges dolgot, így ruhát is ellok magától, de a legértékesebbet, a legjobbat megtalálja. s Katajev műve alap gondolatát illetően őt követi: akkor, amikor visszaemlékszik a fiatal éveire és a hozzá közel álló emberekre, csak a legjobb élményeket idézi, azokból merítkezik.
  - 12 Akszjonov: i. m. 119.
  - 13 Uo. 23.
  - 14 Grigorij Rezvin: Pevcs szaksza i szeksza, in: Vlaszty, 2009/7.
  - 15 Uo.
  - 16 Akszjonov: i. m. 133–134.
  - 17 Uo. 162.
  - 18 Az igazság az – ha a fiktív epikus memoár határain kívül szemléljük az eseményeket –, hogy a protestáló levelet hatvanan írták alá, s közülük többen ezért is lágerbe kerültek, pl. Anatolij Ginzburg, aki a tárgyalásról az ún. *Fehér könyvben* számolt be.
  - 19 Akszjonov: i. m. 125–126.
  - 20 Lásd: *Az orosz irodalom története 1941-től napjainkig*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002, 251.
  - 21 Akszjonov: i. m. 267–268.
  - 22 Grigorij Rezvin: i. m.
  - 23 Tehát Akszjonov gyermekkorra táru fel előttünk Akszi-Vakszi sorsán keresztül, az előző mű eljárását folytatva: a valódi eseményeket kissé megmásva, fiktív keretek közé ágyazva. A valóságban ugyanis Akszjonov anyja az a Jevgenyija Ginzburg volt, aki a szovjet lágerekben töltött éveiről a *Meredek út című* művében számolt be, s akit férjével együtt valóban Kazanyba vezényelt a pártmegbízás, ahol aztán hamarosan mindkettőjüket letartóztatták.
  - 24 Akszjonov: Lend-lesing. Gyetyi lend-liza, in: <http://lib.russ.ec/b/245628/read>. (Mivel ez az Akszjonov-regény szintén nincs még átültetve magyar nyelvre, a tanulmányomban szereplő részleteket ez esetben is a saját fordításomban közlöm. Oldalszám az interneten olvasható regényszövegen nincs feltüntetve, ezek megjelölésétől így eltekintek (Gy. K.).
  - 25 Akszjonov: i. m.
  - 26 Uo.
  - 27 Uo.
  - 28 Akszjonov második posztumusz regényéről íróbarátai az *Oktyabr* folyóirat egyik különszámában értekeztek (<http://magazines.russ.ru/october/2010/9>). Többek között Jevgenyij Popov is, aki szerint Akszjonov ezzel a művével „visszatért az anyaméhbe”.

AZ ELHALLGATÁS LEHETŐSÉGEI

Az olvasó azonnal megkapja a kulcsot a kezébe, még mielőtt elkezdene a regény olvasását: a fülszöveg, illetve a kiadást gyorsan követő könyvismertető és kritikák a címben rejlő metaforát megfejtik és rögzítik, a VS monogram a Vay Sándorként élő Vay Sarolta nemi és társadalmi identitásának problémáját emeli fókuszba. Ám mindez végeredményben egyszerű tény marad az élettörténetnek az elbeszélés jelenébe vezető folyamatában, amely alapvetően a társadalmi renddel való konfliktusra mutat rá, annak elmélyültebb analízise vagy megérteni akarása nélkül. VS vallomások szövegeiben, amelyek naplóbejegyzésekből, versekből, levelekből és az ügyvédnek írt, tulajdonképpen védőbeszédként is olvasható önéletírásból tevődnek össze, nem elsősorban az identitás kérdése, hanem a szerelmek története és a szerelemben – VS számára legalábbis – bizonyosan megélhető boldogság tematizálódik. A hiányérzetet az olvasásban a szinte lányregényes diskurzust idéző vallomások (amelyek talán a börtönnapló sirámaiban a legzavaróbbak) megszokott szövegek és történetek termelik ki lassan. Ezek a közbekezdő írások a börtönben a VS-t vizsgáló orvos, Dr. Birnbacher feljegyzései és a bécsi orvosi fakultás szakvéleménye, amelyek nyomán VS-t felmentik a vád alól, hiszen gyengeelméjűséget állapítanak meg nála: ebben a diskurzusban nemi identitásának devianciája ugyanis személyiségét torzítja el. Ezek a perspektívaváltások egyrészt rendkívül izgalmasak (és Rakovszky regényeiben eddig ismeretlenek), mert hirtelen és ismétlődően mutatják meg VS-t külső szemzőgből, kitágítva az olvasó számára az értelmezés lehetőségeit, másrészt pedig megismertetnek saját kultúránk történetiségével a jogtudomány(-történet) és az orvostudomány(-történet) tematizálása által, amelyek a moder-

Rakovszky Zsuzsa: VS.
Magvető, Budapest, 2011

nításban a bűnösség fogalmának újraértésével a társadalmi rend alapszervezőivé váltak. Így jut el VS története a súlytalan befejezésig, amely egy sikertelen öngyilkossági kísérletre következik, élete nagy szerelmének elvesztése után, újjászülvén, elengedve az életét eladdig uraló szenvedélyeket, sétába, szemlélődésbe, hétköznapi tevékenységekbe csatornázva energiáit.

Jobb esetben megtanuljuk az olvasás elsajátításának folyamatában, hogy nem illik számon kérni a szerzón, miért nem így vagy úgy alakul a történet (miért nem kapja meg Rómeó az üzenetet), miért így vagy úgy beszél a szöveg, ám az olvasói pozíció reflektálttá válásával mégis jogosan fogalmazódhat meg a hiányérzet, ha nem is számonkérésként, hanem csalódásként az olvasásban bekövetkező élvezet elmaradása miatt. A vallomások szövege mindig magában hordozza a diskurzus történetiségét, vagyis sosem tud eltávolodni teológiai és, persze, jogi-kriminálisztikai beágyazottságától, vagyis az önvizsgálattól, az erkölcsökhöz való viszonytól, a bűnök megfogalmazásától, illetve egyúttal a mentegetőzéstől a mindig jelenlévő másiknak, amelyek együttesen teszik relatívvá az őszinteség lehetőségét. VS vallomásaiban rendkívül erős a megszólalás jelenének érzelmi túltöltöttsége, egyfajta lamentálás sűrű élethelyzete fölött, mindemellett pedig a múltjának ismertetésében zavaróan keveredik a rövid, tárgyilagos eseményleírás a túlrészletezett beszámolókkal bizonyos történésekről, amelyek esetenként ki is zökkentik a mentegetőzés retorikáját. A vallomás műfaja mindezt a sokféleséget és egyenetlenséget kifejezetten megengedi, ugyanakkor éppen a kifejtetlenség, a témák

közötti ugrálás miatt mégiscsak nehezebb az olvasás: a volt szabadságharcossal való találkozás leírása például mintha sehogysem találná meg a beágyazottságát Vay vallomásaiban, mert (nem utolsósorban kifejtetlensége miatt) teljességgel kilóg a bűnvalomás és a mentegetőzés retorikájából. A hátsó borítóra illesztett idézet dinamizmusa („Miért van az, hogy a beteljesületlen vágy kínjánál csak a beteljesült vágy csömöre a kínosabb?” 242.) mindekelőtt a szenvedélyekben megfogalmazható identitást emeli a figyelem középpontjába. Éppen ezért mintha csak egy rögzített narratív struktúra irányából lenne ajánlatos az elbeszélés olvasása, amely a vágytól a beteljesülésig vezető hosszas úton keresztül a beteljesülés lehetetlenségéig, vagy éppen a beteljesülésig, tehát a kínig vagy a csömörrig vezet. A VS-ben a titok az olvasó számára eleve ismert, s annak lelepleződése végeredményben nem válik tété, igazából szükségszerűség, VS addig tud férfiként jelen lenni a világban, női testben férfiként, férfi öltözetben nőt szeretni, testi szenvedélyt és kielégülést megélni, amíg a társadalmi rend számára ismertté nem válik a rendbe nem integrálható személyisége. Az elbeszélés kétosztatúsága VS két radikálisan különböző tükröképét adja: a vallomások Vay önmeghatározásaként olvashatók, az orvosi bejegyzések pedig a róla adható „objektív” képet mutatják, amelynek középponti fogalma a deviancia. Ám annak ellenére, hogy mind a vallomás, mind az orvosi diagnózis műfajiságukból adódóan lehetőséget adnak a bőséges reflexióra, mindkettőben elmarad – vagy közhelyes marad – az értelmezés, a helyzetbe hozás, a megértés vágya vagy éppen a jelentések keresése. Ugyanakkor mindenképpen izgalmas, hogy ezeken a megszólalásokon keresztül a 19. század rendkívül sok gondolkodás- és kultúrtörténeti sajátossága mutatkozik meg, s így összességében úgy vélem, hogy a VS olvasását sokkal inkább a tézisregény műfaji kerete, semmint az önéletírás segíthetné. Ez a tézis pedig a 19. századi társadalom restriktív normarendszerének kialakulása, jellemzői és működés módja, ami Vay így esettanulmányként is olvasható történetén keresztül körvonalazódhat.

Rakovszky regénye alapvetően kommentár nélkül hagyja, ugyanakkor kiválóan felidézi azt a 19. századot, azt a társadalmi működési mechanizmust, azt a társadalmi nemi identitásrendet, azt a restriktív normarendszert, amit Foucault nyomán ismerni vélünk, és amelynek az alapfogalmai közé tartozik a hatalom, az elzárás, a büntetés, a deviancia, a perverzió, a norma és így tovább. A *VS* éppen ezért lehet különleges, hiszen alapvetően olyan témát vet fel a szerelem és a szenvedély középpontba emelésével, ami mindenkít érint, ám mindezt egy sajátos perspektívából teszi: a társadalmi normából alapvetően kiszoruló queer identitáson keresztül. Sem Vay, sem az orvosi szakvéleményt író szakember nem vállalkozik a nemi identitás megnevezésére, pontosabban Vay férfi szerelmei, barátai, ismerősei számára, az orvos és a bíróság előtt egyszerűen egy családiag terhelt, de neveltetése által is predestinált örült nő, aki nem felelős tetteiért. Vay egyik álma (az álom a *kégyó árnyékában* is gyakori közbeékelődő narrációtípus) rendkívül pontosan rögzíti, miként is gondolható el a testen keresztül sajátos nemi identitása és társadalmi pozíciója: „Az orvos félreint a lámpást tartó gyermeket, ki ott téblábol a közvetlen közelében, és nagy buzgalmában kis híján rálép a halott kezére, majd szigorú arccal a holttetem fölé hajol. [...] a doktor előbb a tetem homlokához, majd kebléhez érinti az eszközt, és egyre reménytelenebbül csóválja a fejét. [...] Sajnálom, nem segíthetek! – a doktor most

már szemlátomást ingerült. – a tudomány mai állása szerint... Higgyék el, manapság nem is oly ritka az ilyesmi! Kérem, én nem mondhatok mást! Ez itt, kérem, senki! – ismétli hangosan, tagoltan, mintha süketeknek beszélne, és a műszertokkal a test felé mutat. – Értik, kérem: senki! És most engedjenek utamra!” (226–228.) Borgos Anna tanulmánya (*Holmi*, 2007. február) Vayról elsősorban az orvosi jegyzőkönyvek és a kortársi megemlékezések alapján éppen ezt a megfogalmazhatatlanságot állapítja meg: mai szakterminusainkkal nem is nevezhető meg pontosan az általa képviselt nemi identitás, ugyanakkor legalább ugyanilyen fontos a megértésében a kulturális-társadalmi-történeti beágyazottság felismerése.

A regény maga számtalanszor rámutat a szexualitás diskurzusba emelésének lehetőségére, rámutat a tabura, utalásokat tesz (például arról, hogyan is akart szerelmének, Marie-nak gyermeket nemzeni), sejtet, de a problematizálás csak az olvasásban megjelenő lehetőség marad, nem történik meg a pontos és revelatív elbeszélés. Ezek az utalások mind-mind olyan, rendszerint megrázó témakezdemények, amelyek mélyen megérinthetik az olvasót akár hétköznapiágukban is, éppen azért, mert Vay kívülálló perspektívájából mutatkoznak meg. Ilyen például a rejtőzködés lehetőségeinek kérdése, a testi szenvedély uralásának módjai és értelme, a társadalom kontrolláló hatalma, amelyek ha nem is tabuk alapvetően, de legalábbis az azokat tematizáló diskurzusok nehezen mozgósíthatók. Vay megszólalásai mintha újra és újra megtorpannának és betagozódnának ebbe a kontrollált diskurzusba, ami egyúttal kiválóan reprezentálja az elbeszélhetetlenséget és a diskurzust övező tiltásokat. A szexuális gyönyöröket tematizáló szövegrészek olyanok, mint a lányregények vonatkozó helyei: az egymásba fonódó testek megmutatását elfedik a sóhajok és a mozgás dinamizmusának érzékeltetése, nincs megmutatás, sem problematizálás, csak hirtelen lezárás, ami, persze, zavaróan erősíti Vay „senki” mivoltát az olvasásban.

Hogy továbbra is megpróbáljuk távol tartani magunkat az olvasásban a számonkérés jogos vagy kevésbé jo-

gos értelmezési pozíciójától, nem szabad figyelmen kívül hagyni a regény egyik meghatározó helyszínét, a színpad világát. Vay két szerelme, Mari és Emma is színésznő (előbbi Oféliát, utóbbi Júliát alakítja a színpadon), s *VS* érzelmeinek fellángolásában bizonyosan szerepet játszik a színpadon létrejövő látvány és a távolság, ami nem csupán fizikai elérhetetlenség, hanem valami éteri elválasztottság, a vágy maga. A színészvilág a játék, a másnak mutatkozás és a rögzíthetetlen identitás helye is, ami Vay számára nyilvánvalóan az önmegértés lehetőségét adhatja. Rendkívül izgalmas az a leírás, amit Vay a tébolydában tett látogatásról készít, és nem elsősorban azért, mert ekkor találkozik újra Marival, első színésznő-szerelmével, miközben felismeri csömörét Emma, második színésznő-szerelme iránt, akivel korábban álházasságot kötött. Színészbarátai azért látogatnak el ide, hogy megtapasztalják az örültek viselkedésmódját, mimikáját, szenvedélyeit, indulatait, ami segítheti őket a színpadi játékban. A bolondok háza igazi Foucault-féle helyszín, s így a tézisregény műfaja szempontjából igen lényeges: itt mutatkozik meg az elzárás értelme, a normális és az abnormális határának perspektíva- és hatalomfüggő jelentése és ismételt az önmegértés lehetősége. Az örültek devianciája, akárcsak Vay nemi identitásának elbeszélhetetlensége, a nyelv kontrolláltságára, tabukba ütközésére és a kimondhatatlanságra mutat rá: „– Lám, milyen ravasz és leleményes a téboly, ha meg kell óvnia a valóság támadásától a tulajdon igazságát! – Hát hogyné! Mormoltam, inkább csak magamban, mintsem neki válaszképpen. – Hiszen ha nem tenné, ha a külső világnak sikerülne elméjén erőszakot tennie, s reá erőltetnie a tulajdon igazságát, abba talán... bele is bolondulna – szaladt ki kis híján a számon, de még idejében ráeszméltem, hol is vagyok, és elharaptam a mondatot.” (265–266.)

Vay börtönbe zárása és orvosi vizsgálata is természetesen a deviancia intézményesítése szempontjából lehet lényeges: *VS*-ről így mond ítéletet a korabeli társadalom, itt lepleződik le az őt meglátogató Emma előtt, aki döbbsen hisztériával veszi észre a női börtön-

ruhát egykori szerelmén. A látvány és a perspektíva válik döntővé Vay megítélésében, amit ő maga a test és a lélek ellentétpárjának kiemeléssel, a test mint börtön metaforájának felidézésével fogalmaz meg: „Maguk csak a húst és a csontot látják, csak azt, ami tapintható és mérhető... de a belső, lélek sze-

rinti igazságról nem tudnak semmit!” (80.) VS története a társadalom kényszerű játékosává váló egyént mutatja meg tehát a tézisregény ígéretének lehetőségével, mindazzal együtt, hogy a megnyugvás, a vágyak elengedését kimondó befejezés, amelyet az olvasó gyanakvással szemlélhet, ma-

ga is újratematizálja azt a hallgatást és elfojtást, amit a 19. század fon a diskurzus köré. ■ ■ ■

■ **Bódi Katalin** (Salgótarján, 1976): irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem oktatója.

KALÓ BÉLA

Élesedő FAUN – TÜKÖR

Tizenhat műfordításkötet után harmadik önálló verseskötetével jelentkezett Erdődi Gábor, mikor a Napkút Kiadó gondozásában megjelentette *a faun örök szerenádja* című gyűjteményét.

Versfordításköteteit nevezhetjük szoros átköltéseknek, hiszen nála életérzés és személyiségek találkozásáról van szó, elsősorban Blake, Dylan Thomas vagy Yeats esetében, de szellemi rokonság fűzi a „nagy oroszokhoz”, Jeszenyinhez, Oszip Mandelstamhoz. Versei pedig annak a lírai talajtornának részei (nevezhetjük empatikus maszkváltásoknak is), amelyet szerzőnk már régen nem bukolya-bojtárként művel, nem véve tudomást a honi líra terepsüllyedéséről, s nem érdeklődik költői árfolyama iránt sem; csupán teszi a magáét.

„Erdődi-faun” táguló önképét, szélesedő versvilágát tükrözi ez a színvonalas kiállítású paperback kiadvány (dicséret érte a tipográfusnak, Faragó Ágnesnek, illetve Drávucz István szellemi ciceronénak), hiszen a korábbi udvarlóversek, (ál)trubadúrlíra felől a bölcselet, s olykor az irónia felé leng a költő szellemi ingája, máskor mediterrán (görögös-latin-pannon) életérzést-kétkedést sugallva az olvasónak. s ha igazak sorai, hogy az „Energivált ifjúság / után jön / az energikus / öregség” – akkor az csak azt jelentheti, hogy évekkel ezelőtt elhatározta magában, hogy nem óhajt részt venni az öregedés folyamatában, s minden egyes évben csak fiatalabb lesz. Ergo: az idő nem ellenünk, hanem értünk dolgozik.

Erdődi Gábor:

A faun örök szerenádja
Napkút Kiadó, Budapest, 2011

Ars poeticája *Álmatlanság – Óda* (*A faun álmatlansága*) című opusában kristályosodik ki, a vers olvasása–hallgatása közben két inger ér bennünket: a szavak – a hang megfelelő, mélyreható rezgésével –, valamint a zene, azaz a zene hullámai. A szavak tartalma és energiája tudatküszöb alatti szóimpulzusként még akkor is hat, ha már nem halljuk (olvassuk) őket:

Miért hogy rég nem alhatok
Tán űz távolról tánc s a dal
és furdal valami titok
Mígnem szufflám szusszan és kihal
Míg kezem-lábam-szívem ép
Ím űz régről valami szép
Mit csak a lélek mélye hall
mire tán nincs se tárgy, se ok
Miről tán magam se tudok

Mert oly hosszú s termő az éjjel
Megküzdök szívvel s minden bajjal
Megküzdök új s új szenvedéllyel
De rólam leplet ránt a hajnal
Rövid létem hosszít az éj
Árnyként tőlem siklik a kék
Míg rövid létem áldva ével
Míg hajnal nem hasítja széjjel...

S ha a kamasz halálódákat ír (egy olyan életkorban, amikor a haláltól a legmesszebb van), úgy a hatvan felé poroszkáló költő előtt immár kezd kitágulni a formavilág és tematika egyaránt.

A tradicionális trubadúrhang nagyon is materiálissá válik olykor, „a bolyongó Erosz” immáron valóságosan megcsinálja azt a biológiai szalvétát, miszerint szerzőnk hormonformája korának előrehaladtával növekszik, holott mai tudásunk szerint csökkennie kellene.

Narcizmus-feminizmus. A *Görög dinnye énekei* erről vallanak, miként a többi görögös és reneszánsz-olasz opusok is. A szerelmes magyar irodalom nem hemzseg a szókimondó erotikától. Mondhatni: mondjuk a 19. század a testiség ábrázolásában szerelmi sivatag. Nem úgy Erdődinél: nála a tárgy alacsony, de csak azokban, akik az erotikát annak hazudják, mert bennük alacsony maradt: igazi mélységében azonban ösösztön, zamat és fűszer. Erotikus versei mágiikusak is, hiszen titokzatosak, vonzó és ijesztők egyszerre („Hová ömlik az álmunk / halálunk után? / Fa kérgébe, papírra, / Madonna-képbe netán?”) – egyidejűleg szent és átkozott, aki föllebbentheti a misztériumok fátylát.

S aztán irónia és önirónia. Erdődi nem szemléli elmélyült áhítattal – miként a levíták a tóratekeresztet – a körülötte nyargaló és egyre romló világot, parafrázisokban változik újra s újra át, olykor csak aszkétikusnak tűnő gondolatfutamokat ereszt el (versei többnyire rövidek, maximák, játékos-bölcs gondolattörödékek, s persze vannak hosszabb opusok, mint a kötet egyik legjobbjának tűnő kelta versciklus), kilépve a mindennapok nyűgéből és koloncából.

Úgy tűnhet, a szerző egyszerre van jelen a mindennapi és az átvitt időben. A groteszk hangon is átszűrődik az elemek üzenete a tengeremorajlásból:

Szeretkeznék
a lombokkal

Villámokat szórnék
Csillagokat gyűjtanék
Egy hegyen
Istenülnék!

S mindezt
csak úgy pajkosan
mint vázán egy
szatír!

(Gábor, a görög)

Költőnk boldogságkereső, akár Epikurosz; a cél az egyenletes kedély, az ataraxia, boldogságunkat ne a törtetés vagy a politika dágványában keressük – sugallja, hiszen a mindenáron való érvényesülés vágya csak lehúzó magába és benyel.

Eredendően kánonba foglalt megállapítások előtt el nem szökhettünk, sokan-sokszor leírták már, hogy a líra alig egyéb, mint nyúlógátépítés a halál ellen. A cél pedig:

A természet erjedésében
részt venni!
Vajon Vénusz alszik
benne?
A nő teste is kihűlt
a sok téltől?
És mégis majd
rám talál
mielőtt jön a
halál!

(Giorgione)

A kötet utolsó ciklusa egyben Erdődi Gábor monódiája, a Kóda; magyarázata földönfutó létállapotának, tükrözi kozmikus otthontalanságát, s ott-honosságát egyszersem, ez már legyen lélek és olvasó dolga-ügye. A költő feladata saját léterének, elviselhetőségének megteremtése, öröksége, őstőnei és génjei szerint.

A faun tükre egyszerre világos, s olykor bonyolult arcot mutat. Olyat, amelyet az adott maszk megkíván. De ez a maszk többnyire hiteles és sokszínű, s mindig őszinte. ■ ■ ■

■ **Kaló Béla** (Dormánd, 1954): tanár, újságíró, kritikus.

REGÉNYCSAPDÁK

Két új, tavaly megjelent szerb regényről szólunk, s már csak amiatt sincs könnyű dolgunk az olvasó előtt, mert magyarul nem jelentek meg, és a könyvpiaci folyamatokat látván ez aligha várható, miután a délszláv háborúk utáni „kíváncsiság”, s ezzel együtt a délszláv irodalmak iránti érdeklődés is lanyhult.

A jobbiknak ítélt regényt, a *Mein Kampf* címűt ugyan a Magyarországon valamelyest ismert Svetislav Basara jegyzi, de ebből nem mindent értene az itteni olvasó, annyira telített olyan utalásokkal a közelmúlt és a jelen szerb politikai élet szereplőire, történésire, hogy terjedelmes jegyzetparátus nélkül csak az egyébként is jól tájékozott szerb(iai) olvasók tudják, mikor kit figuráz ki a *Fáma a kerékpárosokról* szerzője. Még azt is megkockáztathatjuk, hogy nem regényről, hanem pamfletről van szó, Basara különben is napi (!) szinten löki az egyflekkes publicisztikát a liberálisnak mondható belgrádi napilapban, a *Danasban*.

A másik regény már sokkal érthetőbb lehetne – ha egy regény esetében használható e kritérium (legfeljebb a történelmi kontextus részleges ismerete várható el a potenciális olvasótól) – a magyar olvasó számára, és különösen a vajdasági magyarnak, hiszen Igor Marojević regénye szülővárosában, a bácskai Verbászton játszódik. Magyarul alig jelent meg tőle valami, de regényeit, prózáját, drámáit számos világnyelvre lefordították már, a Zimonyban élő, 1968-ban született író generációja kiemelkedő alkotójának számít odahaza.

Kezdjük hát vele, a fiatalabbal. *Az anya keze* (*Majčina ruka*) című regényt részben úgy harangozták be, mint amely úgymond tabutémával foglalkozik: a bácskai németek II. világháború utáni elmenekülésével, elűzésével, illetve a maradottak kálváriájával: azonnali lemeszárlásukkal, statáriális kivégzésükkel, táborokba zárásukkal, megalázásukkal, kiéheztetésükkel, a nők megerőszakolásával... Ez azon-

Igor Marojević: *Majčina ruka*
Belgrád, Laguna, 2011

Svetislav Basara: *Mein Kampf*
Belgrád, Laguna, 2011

ban ebben a formában nem igaz: a témának már hatalmas szakirodalma van, csak nem szerb nyelven. Hisz az utóbbi időben arrafelé akadtak „fontosabb” és aktuálisabb témák is (a délszláv háborúk, a horvátországi szerbek elűzése, Bosznia, Koszovó, az általuk s ellenük elkövetett háborús bűnök stb.), amelyekhez inkább nyúltak a szakemberek (vagy akik azoknak gondolják magukat) és a művészek. Az, hogy mi történt 1944-ben és utána a vajdasági kisebbségekkel, egyszerűen nem érdekli a szerb közvéleményt, és a témáról bármit is halló többség inkább érzi jogosnak, hogy az őshonos bácskai németeket és magyarokat kollektív bűnösnek tekintették. Ugyan nemrég egy-egy magyarnak sikerült rehabilitáltatnia ártatlanul kivégzett felmenőjét, vagy visszaperelnie az elkobzott vagyont, illetve kártérítést kapnia ott, ahonnan kollektíve üldözték el egy-egy település egész magyar lakosságát, a németek esetében erről szó sem lehet (Tito és az egykori NSZK képviselői kötöttek ilyen-olyan egyezményeket, amikre a mai szerb hatalom is hivatkozhat).

Ebben az értelemben, ha nem is tabutémáról szól Marojević, de olyasmiről, amiről – mondjuk így pontatlanul: szegényünkben, a németek által, a nevükben elkövetett bűnök miatti felelősségvállalást részesítve „előnyben” – maguk a német írók sem szóltak a legutóbbi időig. Günter Grass *Rákmenetben* című, 2002-es regényével tört meg a jég különösen, melyben az én-elbeszélő, Paul Pokriefke újságíró beszél el annak a német hajónak a történetét, melyen 1945. január 30-án született, s amit aznap süllyesztett el szándékosan egy szovjet tengeralattjáró, noha tudták, a hajó német menekülteket szállít, nem katonákat. De kiemelhetjük a Bá-

nát mai romániai oldaláról származó másik Nobel-díjas író, Herta Müller regényét, a *Lélegzethintát* (az eredeti 2009-ben jelent meg), melyben egy 17 éves romániai szász hadifogoly, Oskar Pastior „meséli el” a vele a világháború után történeteket, deportálását Oroszországba. Ha pedig szintén tinédzser én-elbeszélőről van szó, a háború és a többi megélésről, mint Marojevičnél is, persze ott van Kertész *Sorstalansága*. És remélhetőleg újabban még többeknek fog eszébe jutni a nemrég elhunyt magyar származású, franciául író svájci író, Agota Kristof *Triológija*. Vagy hogy haza utaljunk: a Verbász melletti Szenttamásról származó Gion Nándor éppen a bácskai németek, magyarok, szerbek együttéléséről szóló, Verbászt is érintő tetralógiájának első két kötetében is eltalálta a hangot, bár véleményem szerint éppen az 1941 utáni időkről szóló utolsó két mű tört meg a hitelesség tükrében, teletűzdelve (hamis) nemzetkarakterológiai toposzokkal (az *Ez a nap a miénk* és az *Aranyat talált* című regények).

De miért nyúl hasonló témához Igor Marojevič? – akinek elődei montenegrói telepesekként érkeztek Verbászra a háború után, és a regény én-elbeszélője akár maga az író is lehetne, hiszen egy szintén montenegrói telepese szülőktől származó gimnazistáról van szó. 1979-et írunk, főhősünk anyjával Montenegroban él, ahová tüdőbetegsége miatt költöztek Verbászról, de miután a kis országot hatalmas földrengés rázza meg, lakniuk sincs hol, az anya inkább visszaviszi nővérehez a fiát Bácskába. A regény első fele az újbóli beilleszkedés pompás és gördülékeny története. Egyfelől a háború után a bácskai németek házába költöztetett (vagy félig-meddig kényszerített), magas hegyekhez szokott crnagoracok úgy időjárásbeli, mint társadalmi-kulturális-gazdasági akklimatizálódása nehézségeinek a története, másfelől az ismét kórházba kerülő gimnazista (sajnos szokványosan tárgyalt) szexuális és egyéb szocializációjának problematikája kerül előtérbe. A fiúnak éppen a némettanulással akadnak gondjai, az őt nevelő, idős nagynénit pedig a házban található német felirat kapcsán kezdi el faggatni: milyen ház is ez? Hogy, hogy nem,

egyik padtársa, Herta német, illetve német származású, aki segít a tanulásban, és hogy, hogy nem, amikor újra kórházba kerül, a nővére a 40 éves Sonja, Herta féltestvére, aki szintén németre okítaná őt. Mindkettőbe szerelmes lesz, 16 évesen megszűnik az első éjjeli magömlése is – és itt már kezdünk gyanakodni, hogy Marojevič prózája hová visz, mivel a kritikusok kemény realistaként jellemzik (s ehhez képest három csokoládzás után Hertát arra kéri meg, hogy szopja le őt, mert még szűz).

A fiú nyomozásba kezd, kik is lakhattak korábban főutcai házukban, s mondani sem kell, a két nőn keresztül „kriminalizálódik” a sztori. Sonja, az idősebb és fél-húga, Herta együtt élnek, miután édesanyjuk is meghalt. Itt nem fogjuk a cselekményt részletesen elmesélni: kiderül, Sonja apját a partizánok lötték le, majd miután anyjával és a náluk elbújó cipésszel túléltek a tábor, kiköltöztek Németországba, ahol megszületett Herta, a cipész és az anya közös gyermeke. De mert a férfi verte a feleségét, csak hazaköltöztek Verbászra, miután az egykori börtönőr, egy szerb csávó megígérte nekik, hogy kapnak egy másik, egykori német házat, amit fenntartottak (?) nekik. A véletlenek betetőzése pedig a regény vége, amikor véget ér a nyomozás: a folyamatosan a téma miatt nyagगतott nagynéni pont akkor hal meg, amikor a fiú kideríti az igazságot, de az is napvilágra kerül, hogy a fiú apja is szinte a szegyenbe halt meg, mert mások, a németek házában éltek...

Egy regényt önmagában nem a történet hitelesít, bár e könyv vége inkább a B kategóriás hollywoodi limonádé-drámákat idézi fel, ahogy a sok véletlen, a titok iránti nyomozás is inkább forgatókönyv, film, mintsem szépirodalom után kiált. (Lásd az egyik legutóbbi sikerfilmet, a *Sarah kulcsa* címűt, igaz, ez is regény alapján készült: a Párizsból deportált zsidók lakásába költöztek nem tudják, hogy egy kisgyerek holtteste van a szekrényben, akit oda bújtatott, zárt be a nővére; később a beköltözött családja beházasodó újságíró nyomozza ki az esetet, a nővér öngyilkosságba torkolló lelkiismeret-furdalásának történetét.)

Azt is nehezen tudjuk elképzelni, hogy egy 16 éves fiú 1980-ban, Ti-

to agóniája és halála idején sorra járta a levéltárakat és a telegkönyvi hivatásokat a környéken, és mindenhol készségek voltak, ha a ház korábbi tulajdonosai után kutatott (a regényben még több csavar van, ki hol kívül stb. lakott, egy pisztoly is előkerül – újra, amit Sonja visz magával, amikor a nála 26 évvel fiatalabb gyerek szilveszteri partijára elmegy). Mert akármennyire is összetartók a montenegróiak – tudjuk meg a regényből –, abban az időben ez nem így ment, és akkor tényleg tabu volt a téma. (Bár az esetre azért felfigyel a belügy a regényben.)

Ennél nagyobb probléma, hogy a nyelvi regiszter(ek)kel nem tudott mit kezdeni a szerző. Biztos, ami biztos, a kötet elején megjegyzi, hogy semmi önéletrajzi nincs a regényben, de úgy az én-elbeszélő, mint az összes szereplő ugyanazon a hangon beszél. Valaki elbeszéli a sztorit, mintha 16 éves lenne, de így 16 évesen senki nem beszél és gondolkodik (akad egy-két okos mondat a történelemről, káráról és hasznáról), de arra sincs utalás, honnan és miért tekint vissza az elbeszélő. Mert hiába az írói szándék, a témaválasztás, ha a nyelv szintjén megbicsaklik az egész. Amit Kertész Imre, Agota Kristof, Herta Müller megoldott, szinte költői szintre emelt, az nem sikerült Marojevičnek. És talán nem tévedünk túl nagyot, ha azt állítjuk: mások traumáját elmesélni, megfejteni, átélni egy kitalált gyermek, fiatal én-elbeszélő által még inkább nehéz lehet, mint saját magunk, saját közösségünk, népünk traumájának ki- avagy elbeszélése.

Erre a legjobb bizonyíték *Az anya* kezében az a levél, amit Sonja szobájából lop ki főhősünk. Valahogy csak el kell mesélni kissé konkrétan is a szerzőnek – hogy a szerb olvasó képben legyen, mi történt a németekkel 1944-ben és utána Bácskában. s erre mi sem megfelelőbb, mint egy egykor innen elmenekülő német levele, aki nem más, mint Herta apja, aki most exfeleségének, Herta anyjának könyörög, menjen vissza hozzá Németországba. És milyen nyelven levelez a két német? Hát szerbül! De még milyen szépen – ilyet csak egy regényíró írhat, tehetjük hozzá ironikusan. De miért ír egy sváb suszter szerbül levelet sváb feleségének, aki pár éve hagyta őt ott, miután 1948 körül kikerültek Németországba? Hát azért, írja pallérozott szerb nyelven a cipész, mert azt feltételezi, hogy szintén sváb felesége azóta elfelejtett németül, s így szerbül tán jobban megérti. Hisz az sokkal valóságosabb, hogy a német suszter szerbtudása cseppet sem kopott meg húsz év után... Arról nem is szólva, hogy a levélben a mester a feleségének névváltoztatásairól úgy ír, hogy még a Wikipédia életrajzai is irodalmibbak, de hogy a szerb olvasónak pont ne a wikin kelljen bogarászni, mi történt Bácskában a háború alatt, tárgyyszerűen megtudhatja a következőt is a levélből: „Tudom azt is, hogy a Kulturbund Bácskában nem katonaság volt, hanem egyszerű német kulturális csoport a magyar Volksbund mellett...” – de itt aztán már magunk sem tudjuk, fiúk vagyunk-e vagy lányok, s mi lehetett az a bácskai magyar Volksbund.

A narráció e súlyos buktatóit kerüli el Svetislav Basara, akinek regénycímét nem kell lefordítanunk: a *Mein Kampf* arra utal, ami, csak itt „a szerb fasizmussal” való leszámolásról, (ön)ironikus kifordításáról van szó. Basara nem vacakol a poétikával, belecsap a közepébe, s noha az én-elbeszélő, Kramberger itt sem azonos az íróval, ő is kитеheti a táblát, hogy „minden egyezés a valósággal a véletlen műve”, és hogy „a szereplők kitaláltak” (miképp interjúban el is mondta). Basara – régi jó posztmodernként – játszik: mindennel játszik és mindent kijátszik. Mint a bevezetőben említettük, oly

közel áll a politikai pamflethez, hogy egyes kritikusok szerint időtállósága kérdéses, de én azért az igenre szavazok.

A monológ egy kórházi szobában „hangzik el”, s Basara kórházi élménye valóságos, ahogy Basara-Kramberger politikusi múltja is, és az, ahogyan az új hatalom 2000 után nagykövetté nevezi ki – igaz, az elbeszélő Kenyába kerül, ahol semmi dolga nincs egy posztjugoszláv nagykövetnek, míg Basara Ciprusra, ahová a miloševići rezsím bankárai menekítették ki maguknak az ország vagyonát. Basara ráadásul a Szerbiai Kereszténydemokrata Párt tagjaként politizált – de az akkortájt az egyik legliberálisabb párt volt Szerbiában.

Ez a regény, ha nevezhetjük annak, elmesélhetetlen: a kórházi szobában páran fekszenek, van, aki már kómában, van, aki félkómában, s csak néha ordít fel kimondva az igazságot, aztán ott egy filozófusféle, meg egy fura alak, aki korábban szintén a diplomáciában dolgozott, bár portásként kezdte, s akinek semmi baja, de kapcsolatai révén a kórházban akarja kihúzni élete végéig, terrorizálva szobatársait. Ő a szarkavaró, aki az előző rendszert, a balkáni habitust testesíti meg, a kommunista-nacionalistát – a regény akár egy antifasiszta-antikommunista burleszként is olvasható, minden vicc, kabaré az egész, igazság nincs a földön, csak kapcsolatok, árulások, összeköttetések, pénz és hatalom, piálás és felszínes szex.

Krambergertől, az elbeszélőtől azt is megtudjuk, hogy a saját *Mein*

*Kampf*jával, ezzel az antifasiszta pamflettel, ahogy írja – pamflet a pamfletben, mondhatnánk – azt akarja elérni, hogy miképp az eredeti *Mein Kampf*-ból nőtt ki a fasizmus, az övé majd épp visszavezeti oda a náciizmust, ahová való: „a kollektív tudattalan mélyére”. De ezeket az eszmefuttatásokat ne vegyük teljesen komolyan, ez persze nem Basara, hanem Kramberger, mert Basara Kramberger révén éppen metapoétikai szintre emeli a történetet, hiszen az új *Mein Kampf* el sem készül. Ez a játék éppenséggel Thomas Bernhardot juttatja eszünkbe, egyfelől az ő én-elbeszélőit, másfelől az ugyanazzal a politikai örülettel való szembenézést, vagyis ott a német náciizmussal, fasizmussal, itt a szerbvel való kíméletlen, önmarcangoló leszámolást. És Basara, vagyis Kramberger is kegyetlen: nem csak a miloševići rendszer embereit szidalmazza, Nagy Sátánként Dobrica Ćosićot emlegetve, aki előbb Tito, majd a szerb nacionalizmus, utána a kettőt ötvöző Milošević, végül újra a hardcore nacionalisták ideológusa lett; vagy Göbbelsként emlegetve Vojislav Koštunicát, a későbbi kormányfőt, és sorra valamilyen Führernek a többieket. Egyébként a Kramberger név sem lehet véletlen: Ivan Kramberger szlovén politikus volt, vagy inkább a politikát dekonstruáló alak; feltaláló, író, feltűnő figura és bohóc, aki Szlovéniában 1990-ben, az első demokratikus szlovén elnökválasztásokon a szavazatok ötödét szerezte meg! 1992-ben ismeretlen okokból megölték... Az elbeszélő Kramberger is hasonlóan fura figura, akitől 78-szor vették el a jogsíját, amire Basara megjegyezte egy interjúban, hogy tőle csak ötször, és megismételte, hogy „a munka miatt az alkohol sohasem várhat”. De Basara nem a szerb Venyegyikt Jerofejev, szó se róla.

Ki kell emelnünk azt is, hogy valami váteszi is van ebben a regényben, melynek bemutatójára 2011. októberében került sor. Negyed évvel később pedig kiderült, mennyire igaz az, amit Kramberger mond, noha előtte abszurd eszmefuttatásnak, jópofa, s már-már bernhardias túlzásnak tűnt, ti. hogy: „A Reichskancellár ezt másképp csinálta. Kabinetjében, a legötöttebb alakok gyülekezőhelyén, ti-

tokban meghozta az íratlan törvényt, amely alapján senki sem lehet könyvtárigazgató, amennyiben nemzetisége nem szerb. E rasszista törvényt következetesen betartották. És még ma is érvényben van, mert weimari köztársaságunk elnöke, Tadić doktor nem figyel az apróságokra. Majd éppen a könyvtárigazgatók érdekelnék őt. De az állam, valójában, a könyvtárigazgatókon alapszik. Aki ezt nem tudja, arra ítéltetett, hogy katasztrofális politikát folytasson.”

S mit ad a sors: a boszniai szerbek ügyében kitört vitában, 2011 januárjában megszólalt egy montenegrói író, Andrej Nikolaidis, azt állítva, hogy a boszniai szerbek állama genocídiumon, a srebrenicai népirtáson alapszik. Montenegróban a szerb nagykövet hivatalosan tiltakozott, mivel Nikolaidis a montenegrói parlament elnökének tanácsadója is. Az antinacionalista szerb írók viszont a véleménynyilvánítás szabadsága nevében fogtak össze, s írtak petíciót Nikolaidis mellett. Az aláírók közt volt Sreten Ugričić, a Szerb Nemzeti Könyvtár igazgatója is. A szocialista belügyminiszter – Milošević egykori hű fegyverhordozója – ezen annyira felháborodott, hogy börtönbüntetéssel fenyegette meg. Majd ripsz-ropsz a kormányt is összehívták telefonon, ahol egyből leváltották a közben lemondását is felajánló Ugričićet, aki időközben oda jutott, hogy nem is egyezik Nikolaidisszal, írását valójában el sem olvasta rendesen...

Hát, ez az, amikor a valóság követi a művészetet. De ez az a pont, amikor a két regény kapcsán összefutnak a szálak, legalábbis ebben az írásban. A szerb kritikusok némelyike hangsúlyozta, hogy Basara műve már csak azért is remek – és nem kifejezetten politikai regény, és sem nem politikai mű, sem nem regény –, mert nem is regény akar lenni. Egy dörgelemes pamflet, antifasiszta burleszk, ahogy magáról is állítja. Ám míg Marojević egyre inkább realista akar lenni, addig Basara épp fordítva, már az abszurd határán bolyong – és mégis ő találja telibe azt is, ami történni fog, s inkább értjük vélni, mi történt a II. világháború utáni Jugoszláviában, Szerbiában. Amíg Marojević olyan én-el-

beszélőt választ, aki ő maga is lehetne, de eltávolítja magától, addig Basara saját magát fordítja ki, és – mondaná Freud – a saját tudatalattijához közelít Kramberger révén. s míg Marojević számára, legalábbis nekünk úgy tűnik, a kiadóval kötött szerződés kipipálása, ujjgyakorlat volt ez egy kvázi érzékeny téma feldolgozásával, Basara számára most az írás talán tényleg terápia is volt a kórházi kezelés, a diplomata volt, a politizálás után, a kiábrándulás idején. Marojević mások traumáját teszi témává, másokat, mások szenvedését akarja megérteni és megértetni, ráadásul s végül montenegrói szereplői sorra magukra veszik, hogy Bácskából a partizánok elűzték a németeket, sokakat megöltek, megerőszakoltak. Ebbe hal bele a fiatal én-elbeszélő apja, nagynénje. s a regény végén, a temetés utáni toron, a főhős „kiegyenesedve” megy be a többiek közé a szobába, mintegy megtisztulva, ama tanulsággal, hogy lám, az igazság csak kiderül, nem lehet azt a végtelenségig elhallgat-

ni, szembe kell nézni a bűnökkel is... Basara, Kamberger viszont nem megy sehova, legfeljebb – térbelileg – a kórtházból ki, de a regény hőse – ahogyan az író maga nevezte meg –, a butaság, az maradt a helyén.

Vagyis miközben mindkét mű nagy és érzékeny történelmi-politikai kérdésekről szól, ismét csak bebizonyosodott, hogy a regényírásához kevés az, ha előrántunk egy nagy témát, amiről más még nem írt, nem mertek írni; egy történelmi-társadalmi tabutémát. Erőltetni meg végképp nem kell. Ezért oly hibásak az olyasfajta elvárások, hogy „hol van a rendszerváltás regénye?”, vagy hogy „meg kell írni Gyurcsányt drámában”. Ha megíródnak, elolvassuk, megnézzük, és kiderül, mire megyünk velük. Ha meg nem, akkor sem fog semmi történni. ■ ■ ■

■ **Szerbhorváth György** (1972): vajdasági származású újságíró, író, kritikus, Budapesten él.

BARNICKÓ BALÁZS – SZABOLCSI JÁNOS

Négykezes az iskolában

Nem szokás megindokolni, egy kritika megírására a szerkesztő miért éppen azt kéri fel, akit. Most mégis fontosnak tartom a magyarázatot: amikor először hallottam Janne Teller „nihilista ifjúsági regényéről”, egyszerre kezdett el érdekelni „botrányos világsikere” miatt, és azért, mert a gyermekirodalom örvendetes magyarországi fejlődése mögött az ifjúsági irodalom mintha lemaradt volna, mintha az írók és a kiadók elengednék a kamaszok kezét, nem tudnának velük mit kezdeni. Éppen ezért nemcsak azt szerettem volna, hogy beszéljünk erről a könyvről, de azt is, hogy az „illetékesek” szólaljanak meg, miként ez nemrégiben elhangzott kívánalomként egy gyerekkönyv-kritikával foglalkozó kerekasztal-beszélgetésen: a célcsoportból mondja el a véleményét egy olvasó, vagyis egy kamasz

Janne Teller: *Semmi*
Fordította Weyer Szilvia
Scolar, Budapest, 2011

elemzi a regényt, és vele együtt gimnáziumi magyartanára, aki nap mint nap kamaszokat tanít.

Ezt a kísérletet érdekesebbnek gondoltam, mint azt, hogy egy „valódi” kritikus értekezzen arról, mi köze lehet ennek a könyvnek Csáth Géza novelláihoz, vagy miként illeszkedhet be a turgenyevi hagyományvonalba. Pedig kétségtelenül illeszkedik – ennek bizonyítására a szerkesztői „belebeszélés” végére egy idézet Turgenyev *Apák és fiúk* című regényéből.

„– Hogy Bazarov micsoda? – Arkagyj elmosolyodott. – Ha kívánja, kedves

bátyám, megmondom én, hogy voltaképpen micsoda.

– Légy oly szíves, öcsém!

– Nihilista.

– Hogy mondtad? – kérdezte Nyikolaj Petrovics, Pavel Petrovics pedig a levegőbe emelte kését, melynek egy darabka vaj volt a pengevégén, s meg sem mozdult ebben a helyzetben.

– Nihilista – ismételte a szót Arkagyij.

– Nihilista – mondta Nyikolaj Petrovics. – Ez a latin nihiltől származik, és azt jelenti: semmi, amennyire én meg tudom ítélni: ez a szó tehát olyan embert jelent, aki... aki semmit sem ismer el?

– Mondd így: aki semmit sem tisztel – szólott bele Pavel Petrovics, és tovább kente a vaját.

– Aki mindent bíráló szemmel néz – jegyezte meg Arkagyij.

– Hát nem mindegy ez? – kérdezte Pavel Petrovics.

– Nem, ez nem mindegy. A nihilista olyan ember, aki nem hajt fejet semmiféle tekintély előtt, aki nem fogad el hitként semmiféle princípiumot, bármilyen tisztelet bástyázza körül.”

Szilágyi Zsófia

Barnicskó Balázs a 9. b osztályba jár, biológia tagozatos. Kollégista, Nyíregyházáról érkezett az „elitiskolába” és annak kollégiumába. Szeret olvasni, és mindenről van véleménye. Ő vállalkozott elsőnek, hogy magyartanárával beszélget és ír a rövid idő alatt világhírűvé vált dán ifjúsági regényről.

Egy iskolánkkal szomszédos kávézóba ültünk le beszélgetni. Két órát csevegtünk, én jegyzeteltem. Az volt a tervem, hogy dialógusként írom meg az elhangzottakat. A végén megkérdeztem Balázst, elégedett-e a beszélgetéssel. „Nem nagyon – hangzott a válasz –, olyan volt, mint egy feleletetés.” Ez szíven ütött. Megkértem Balázst, akkor írja le, amit gondol a regényről. Megtettem. A beszélgetésben elhangzott kérdések nyomán haladt.

És mi maradt nekem? Dölt betűkkel kommentálom, amit Balázs írt. Ettől viszont olyan lett az egész, mint egy dolgozat. Így jobb?

Milyen a mű? – Érdekes, nagyon egyszerű a nyelvezete és a kezdősituáció. Nem részletező, tömör, lényegre törő, nekem kicsit túlságosan felgyorsulnak az események a végén, de, gondolom, az író gondolt erre is. Megbotránkoztató, nem túl kellemes olvasmány, de kétségkívül hasznos valamennyire. A hossza tetszik – a relatíve rövid, tartalmas forma nem untató, de értelmet adó és motiváló azok számára is, akik nem szeretnek olvasni, vagy lassabban tudnak. Ha nem lett volna feladat, akkor is elolvasom valószínűleg, ha már belekezdtem. Főleg, ha a többiek is ajánlják – ez keltené fel leginkább a figyelmem.

Az elitiskolában, ahol Balázs tanul, a diákok negyede hajlandó bármilyen feladott regényt elolvasni, egy másik negyed semmit sem, a diákok többsége pedig akkor olvassa el, ha rövid. (Fantasyra és vámpírkönyvre semmilyen megszorítás nem vonatkozik.)

Teller nagyon tudja, mekkora az a terjedelem, amit a megcélzott (13–15 éves) korosztály tagjai szorongás nélkül a kezükbe vesznek. Ebbe a terjedelemben vagy igény szintben, sajnos, nem fér be az, ami miatt mi irodalmat olvasunk. Nem fér bele például a kiérlelt, egyedül emlékeztetéssé váló, de legalábbis a teljesen átlagosnál kissé jellegzetesebb regénymondattal. Ebbe, úgy látszik, bele kell nyugodnunk.

Milyen problémákat vet fel? – Először is a legfontosabb kérdést: mi az élet értelme? Illetve, hogy van-e olyan egyáltalán? A regény azzal kezdődik, hogy Pierre Anthon, az osztály egyik tagja, kijelenti, hogy semminek sincs értelme, és egyúttal kilép az osztályból, kertjükben egy fán tölti ezentúl napjait, filozofálgatva. A könyv kontrasztot állít Pierre Anthon hozzáállásával: az olvasó tudja, hogy az életnek van értelme, de elgondolkozik, hogy pontosan mi is az? Elbizonytalanít. Ügyes. Aztán ezt bontogatja tovább: mi mennyit ér? Az osztály válasza: elhatározzák, hogy mindenki bead valami olyan tárgyat vagy akár élőlényt, amely fontos neki, és ezzel bebizonyítják, hogy igenis van értelme az életnek, mindenkinek van valamije, ami igazán fontos neki. A gyerekek egyre fontosabb dolgok beadására kényszerülnek, olyanokéra, ame-

lyek fontosak nekik, mert személyes tulajdonuk (pl. szandál); önképük része (pl. napló); felelősséggel tartoznak iránta, bűnre kényszerülnek a megváltoztatásával (pl. kígyó), tulajdon anyagi valójuk (Jan-Johan uja). A meglévő értékeket, rendszereket átértelmezik, és a céljuknak, vagyis Pierre meggyőzésének az elérésére használják fel. Ott van a dán zászló, vagy a két vallási tárgy, a Jézus-szobor és az imaszőnyeg, a kisöcs koporsója – ezek mind komoly etikai, illetve erkölcsi problémákat vetnek fel. De a gyerekek bele-törődnek, mert egyre inkább azonosulnak az idealizált hősszereppel, ami az élet „értelmességének” bizonyításával jár, vagy azért, mert nem érznek magukban elég erőt a tömeg megfékezésére, vagy azért, mert átértékelik addigi értékrendjüket. Mi, olvasóként nem azonosulunk ezekkel a szerepekkel, így folyamatosan sokkolnak minket a mind vadabb események.

Tanárszemmel főleg az a tanulságos, hogy a gyerekeknek szükségük van arra, az életük problémáit vessen fel, ők meg megpróbálják megoldani őket. A regény világában az iskola nem foglalkozik ilyesmivel. (És a mi világunkban?) a család sem. Unatkoznak. Közegük a Semmi. És ami betör ebbe a nihilbe, az elragadja őket, szenvedélyesen és önpusztítóan foglalkoznak vele.

A női nézőpont érzékelése? Az eljén feltételeztem, hogy egy fiú az elbeszélő. Aztán meglepődtem, mikor kiderült, hogy lány. Érezhető a műben, hogy nő az elbeszélő, de nem mondanám, hogy domináns jellemző. Főleg akkor tűnik fel, ha összehasonlítjuk egy férfi elbeszélő képzelte fogalmazásmódjával. Kevésbé analitikus, inkább emberközpontú, nagyobb hangsúlyt fektet az érzelmekre.

Ez az én-elbeszélői nézőpont kíválsóan alkalmas arra, hogy indokolja az „egyszerűn is(métlem) szimplább stílust” (Egy világsikeres könyvről - Tandori Dezső utószava).

Kiket célozhat meg a könyv? Kötelező legyen-e? – Én tanári felügyelet nélkül inkább csak gimnazistáknak ajánlanám. Biztos, ami biztos. Tanári felügyelettel már felsősöknek is elképzelhetőnek tartom. Nyolcadikosoknak kifejezetten hatásos lenne, mondván, a szereplők is nyolcadikosok. Persze,

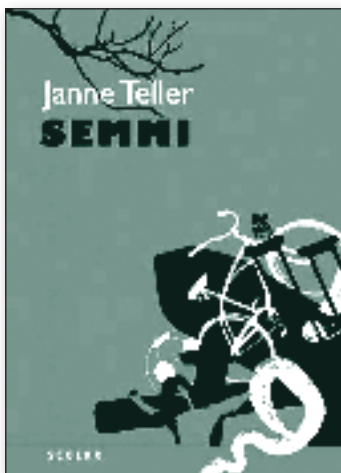
mindenkinek szól a tartalom, idősebbeknek is hasznos lehet. Látok egy jelenséget a mai 20-25 éveseknél, hogy bár tanultak valaminek, nemigen tudják, mit akarnak az életben, és szükségük lenne valamilyen válaszra, hogy elhelyezkedjenek, vagy kezdjenek valamit magukkal. Nekik is fontos utat mutathatna ez a történet.

A regény lényegretörő, őszinte, nem lóg ki belőle didaktikus lóláb, jól vitatható, kiválóan alkalmas, hogy nyolcadikosoknak (vagy talán inkább hetedikeseeknek) kiadjuk és megtárgyaljuk. (Esetleg megutáltassuk olvasónapló készíttetésével.)

Pierre Anthon miért hagyta ott az iskolát? – Elege lett a környezete (látszólagos) álszentségéből, az igazságérzete sérült elég mélyen, ezért megutált és undorítótnak talált mindent, amit a világ értékesnek és fontosnak talált. Sajnos, pontosabb választ nem találtam rá, mi váltotta ki a nihilizmusát, de biztosan köze van ahhoz, hogy nem élt az anyjával, és ahhoz, hogy az apja és lakóközössége hippik voltak.

Pierre Anthon megérdemelte a sorát? – Ha csak azt nézzük, hogy ő a kiváltója az egész problémának, még nem gondolom, hogy meg kellett volna halnia. Viszont ahogy a fűrésztelepen viselkedik, lenézőn, megalázón és önzőn, megérdemli, szerintem. Tudniillik a vesztébe rohant. Tudta, látta, hogy a többiek már gyűlölik, és mégsem hagyta abba. A világgal szembeni haragját kiélte a társain. A diákok roppant frusztráltak és tele vannak indulatokkal a műben. Ez a komoly mennyiségű frusztráltság Pierre-től és az osztálytársak kéréseitől származott. Bár valamennyire kiélik ezt a soron következő gyereken, illetve Pierre-en, mikor visszaszólnak neki, vagy megdöbálják, a végén hatalmukba keríti őket is a nihilizmus, amely Sofie kirohanásában csúcsonyul ki. Mikor már semmi sem tartja bennük az értelem gondolatát, átmennek ösztönlényekbe, primitíven kiélik elfojtott dühüket és gyűlöletüket. Majd megjön Pierre, rátesz még egy lapáttal, hogy nem érnek semmit, mivel a „Fontos Dolgok”-at eladták egy olyan álszent szimbólumért, mint a pénz. Ezzel a többiek önképét sárba tiporja. De arra nem gondol, hogy aki nem tartja magát fon-

tosnak, azt már nem gátolja a büntetés gondolata, így gátlástalanná válik. Nosza, meg is lincselik Pierre-t, mert jól esik nekik. Pont. És hogy teljes legyen a történet, még fel is gyűjtjük az egész kócerájt, megcáfolva Pierre-t abban, hogy eladják a Fontos Dolgok Halmát pénzért, ez által értelmet adva az egésznek.

Mi a helyzet a gyerekek megvadulásával? Természetes vagy igencsak megdöbentő? – a gyerekek egyre fokozódó bosszúvágygal választják ki a következő beadandó dolgot. Az indulatok fokozódnak, míg végül elszabadulnak, és Pierre Anthon áldozatául esik. Szerintem (majdnem) mindenki képes ilyenre, ha a körülmények úgy hozzák. Nem egy kísérlet bebizonyította már ezt – gondoljunk csak a stanfordi börtönkísérletre, ahol a résztvevők azonosultak a szerepükkel és irracionális ösztönlényekké váltak, vagy az Asch-kísérletre, melyből kiderül, a csoport nagyon nagy nyomást gyakorolhat az egyénre, és ennek a nyomásnak gyakran engedelmessé válnak, még akkor is, ha a csoport irracionális döntést tart jónak. És hiába mondjuk, hogy csak gyerekek – a tudomány és az erkölcs két külön dolog. Nem véletlenül felháborító a mű.

Érdekes, hogy ma is szereti a közönség (a fiatalok mindenképpen) a katalógusszerű műveket. A Biblia, a homéroszi eposzok, az Isteni színjáték, Tolkien könyvei, a Régimódi történet vagy a Por éppen a fárasztónak vélhető széles áttekinthetőségével kelt ma is érdeklődést az ifjú közönségekben. A Semmi is ilyen szerkezetű mű: ahogy fokozva viszi végig ki-

vétel nélkül az egész osztályon a cselekmény gerincét alkotó beadást, az egyfajta érzésként kelt, koherenciát sugall a nihilizmusban.

Softe-val mi a helyzet? – Önképe jelentősen torzult a szüzessége elvesztésénél. A keletkezett szégyent úgy kezelte, hogy elvetette addigi identitását, azonosult az osztály céljával, hogy értelmet adjon áldozatának, így elkerülve az összeomlást, és addigi ideáit, céljait lecserélte egyetlenre: mindenáron véghezvinni, amiért szenvednie kell(ett), befejezni a Fontos Dolgok Halmát. A pontos meghatározását nem tudom a jelenségnek, mint ahogy azt sem, mi a betegsége, de nagyon érdekelne, ha a Tanár úr ki tudná deríteni.

Szakembert kérdezz...

*Miért nem vettek észre semmit a felnőttek? – Nos, ez igen érdekes kérdés. Gondolom, voltak, akik gyanakodtak, vagy érzékelték valamit a dologból. De nem tettek semmit, gyávaságból. Úgy gondolom, ez azért elég nagy felelőtlenség mind a tanárok, mind a szülők részéről. Az sajnálatos, hogy manapság tanár és diák kapcsolata az esetek túlnyomó részében csak az órákon áll fenn, mert így személytelenné válik az egész, és a gyerekek még inkább elmagányosodnak. Arról nem is beszélve, hogy az emberi kapcsolat hiánya rányomja a bélyegét a gyermek odafigyelésére is az adott tárgyban, és emiatt a teljesítményét is negatívan befolyásolja. A szülőkkel pedig nem tudom, mi történt. Nekem elég sok osztálytársam van, aki szinte mindent megbeszél a szüleiével. Igaz, hogy titokban akarták tartani a történet diákjai a dolgot, és ezért nem valószínű, hogy rögtön beszámoltak volna a tervükről anyu-
cinak, de a figyelmes szülő észreveszi, a) ha a gyermeke viselkedése megváltozik, hallgatagabb lesz, nem számol be az iskolában történetekről, illetve elhallgat valamit, b) ha a gyermeke folyton büntudatot érez, c) ha a gyermeke zavart, frusztrált, ideges. Nem hiszem el, hogy nem volt legalább egy szülő, aki nem volt annyira elfoglalt és stresszes, hogy ne vegye észre a gyermeke problémáját. Ezért sajnálatos, hogy aki észrevette, nem lépett.*

Tanárszempontból ez a legkeményebb a műben: a felnőttvilág teljes kívülállása,

tehetetlensége. Nem is igazán hisszük ezt, Balázs is az ellenpéldákat sorolja. Még is szembe kell néznünk azzal, hogy mi, felnőttek, gyakran egyáltalán nem tudjuk, mit tesznek és gondolnak gyerekeink vagy tanítványaink. Nem könnyű ebbe a tükörbe belenézniük.

Milyen lehet a regény hatása? – a mű elég felkavaró. Felháborító. Zseniális. Vitákat szíthat, és fog is, szerintem. A vallási értékek meggyalázása simán felháborodást fog kiváltani a hívő emberekben. Lesznek, akik nem akarják majd engedni, hogy kötelező legyen, mondván, a fiataloknak rossz példát mutat. De szép számmal lesznek mel-

lette voksolók is. A fiatalokat szerintem inkább gátolja a mű valami hasonlónak a létrejöttében, hiszen már lesz némi fogalmuk a dologról, kicsit felnyílik a szemük. Ha hasonló szituációba keverednek, legalább néhányuknak eszébe fog jutni, hogy ha nem állnak meg, potenciálisan komoly következményekkel kell majd számolniuk.

„Senkinek sem jutott eszébe osztálytalálkozót szervezni, és kétem, hogy bármelyikünk is elmenne rá....” – olvassuk a XXVI., utolsó fejezetecskében. Számomra ez a regény egyik legkegyetlenebb (persze, duplafenekű) mondata. ■ ■ ■

■ **Barnicskó László Balázs** vagyok, Nyíregyházán születtem 1996-ban. Ott végeztem az általános iskolát is. Most az ELTE Apáczai Csere János Gimnáziumba járok, kilencedik osztályba, biológia tagozatra. Elég érdeklődő vagyok, mindenbe belekóstolok legalább egy kicsit. Szeretek nyitott szemmel járni az életben, hiszen bármiből tanulhat az ember. Kedvenc témáim közé tartozik a kémia, a biológia és a pszichológia. A fő kérdésem mindig is a „miért” volt.

■ **Szabolcsi János** (1952): magyar és francia szakos középiskolai tanár, nemzetközi sakkmeister, szakíró, edző. Jelenleg az ELTE Apáczai Gimnáziumában tanítok magyart.

